

lo metessen en posesio dels dits horts del dit en Bernat Juneda, los quals, vista la carta de regoneixença personalment anaren ab lo dit en Luis Adzara et arribats als dits orts, prengueren aquell per les mans e meteren aquell dins los dits orts e posaren de la terra de aquell en les mans, et talla una rama de una morera en senyal de sa real et corporal posesio. De les quals coses lo dit en Luis Adzara requeri esser-li feta carta publica per [Fol. II v°] jun, en Jaume de Santvicent, notari, scriva dels dits honorables jurats, per salvetat de son dret. Presents testimonis foren a les dites coses lo discret en Francesch Lobet, notari, veïn de la vila de Nules, en Guillem Romeu, veïn de la vila de Vila Real.

DOCUMENTO III

A.M. VILL. NO. 2. Manual de Consells 1383-1384. Fol. 92 ro

"Letra de Fadiga.

Al honrat en Dalmau de Jardi, o a son legitim procurador, de nos los jurats de Vilareal. Saluts et honor. Fem vos saber que a nos a instancia et requisicio den Jacme Juneda, veïn et peyster nostre, per paga a aquell faidosa de quaranta sois huit diners reals los quals segons que aferme li son per vos deguts de peyta per los bens que tenits et posehits dins terme de la dita vila havem feyt correr et publicament subastar per temps legit et degut, per arrendament un troç de terra et alqueteria en aquell situada lo qual tenits et posehits en lo regadiu terme de la vila desus dita. Et en apres havem feta venda et liurament del dit troç de terra et alqueteria per arrendament en Miguel Gali, veïn nostre a rato de un diner per cescun any a tant de temps que baste e comple als diamunt dits [Fol. 93 ro] XL sois et hui diners per vos deguts de peyta et altres mesions. Et com segons nostres establiments, us, costum et usança antigua de la vila desus dita apres la dita venda feta vos hagats X dies per quitar et cobrar çò que venut o arrendat vos es estar per la raho damunt dita, o per mostrar justes raons si les havets per que les dites coses fer nos puxen ni dejen, per tal ab la present letra de les dites coses vos certificam et notificam per çò que per vos ignorancia alcuna sobre lo dit feyt no puixe esser pretessa o allegada. Certificam-vos que nos haurem plenaria fe a la relació que per lo portador de la present a nos sera feta de la presentacio de la dita letra et de çò que per vos li sera respuest. Scruta en Vilareal a XXIX dies de octubre del any de la Nativitat de Nostre Senyor M CCC LXXX III".

ORDINACIONS
Y
ESTATUTS DE
VILLARREAL.

V

[Pág. I] 1326.— Declaració feta de la jurisdicció de Bonretorn e de les altres Alqueries ciuidades en lo terme de la vila de Villarreal per divers sabis y dutors, treta del llibre anich dels establiments e ordinacions de la mateixa vila.

1 Si nafres son estades fetes en la poblá de Bonretorn, entre los habitants en la ditta poblá, es questio a qual justicia pertany la coneixensa e jurisdicció del dit fet, ço es, si pertany al Justicia de Villarreal o al justicia de Bonretorn, e aço estigue en pendent a qui pertanyera la jurisdicció fins que el nafrat sia mort, o fora de perill de mort, cas si mort, pertany la jurisdicció al Justicia de Villarreal, e si vixques la conexensa e jurisdicció de les nafres pertany al Justicia de Bonretorn, per ço com esta pendent com dit es.

Cascu dels dits justicies pot pendre lo nafrat y fer escriure los bens de dit nafrador, e aquell qui primer lo prengues lo deu be tenir y guardar per si, e per la Justicia, així que en son cas cada hu dels dits justicies puixa exercir sa jurisdicció, e no major segons que desis es en lo dal dit. E si lo Justicia de Bonretorn te lo dit pres o nafrador, ab manaments penals, lo justicia de Villarreal li pot manar que loy remeta, y el tinga ben guardat fins les nafres sien desospitades, per tal que

[Pág. 2] si el naixat moria que el Justicia de Villarreal lo puxa haver a son manar tota vegada que vulga. La altra questio es si lo justicia de Bonretorn pot coldre armes, o llevar armes a homens que no son del dit lloch. E dix que no, si donchs no ho fera en lloch del Justicia de Villarreal, e de voluntat sua, o en cas que els trobats fent mal en tals armes e en continent, preses les armes, les deu remetre al Justicia de Villarreal, com no haga tal jurisdicció sino entre los seus.

La tercera questio es: que si lo dit justicia de Bonretorn pendra algun home que no sia de Bonretorn ni de sa jurisdicció? . E dix que si lo Justicia de Bonretorn troba algun home que no sia del dit lloch, fahent algun malefici, pendel pot, e deu, e en aço no herra. Mas no el pot ne deu retenir ne soltar, com no sia de sa jurisdicció, ans lo deu en continent remetre al justicia de Villarreal, y si aço no ho fera pot, y deu ser punit arbitrariament, e entenense dich: que el justicia de Villarreal pot pendre al justicia de Bonretorn per aquesta causa, y desta manera delinqüint, usurpant sa jurisdicció podense assegurar de aquell ab bens propis e fent aço notificar al fiscal lo qual, posant acusacio per la justicia de Villarreal, pot proseguir contra aquell.

2 [Pág. 3] Aquests son los establiments e ordinacions fets per los magnifichs Justicia y Jurats y Consell de la vila de Villarreal, així antichs com moderns.

Declaracio de les ordinacions dubtooses:

Com les institucions humanes en ningun temps sien perfectes ni los drets, furs y privilegis generals ni altres estatus y constitucions se puguen perfectament adaptar a tots los llochs y viles, com cascuna vila tinga en si alguna especialitat y singularitat, y determinació de altra; per los magnifichs Justicia, Jurats, prohoms e consellers de la vila de Villarreal, cridat Consell General en la forma acostumada, e així adjuntat y concordat, y ab expres consentiment de tot lo dit Consell, feren y ordenaren los establiments e estatuts dessus escrits. Ab tal empero condicio y protestacio que si en algu de aquells sera alguna cosa posada, entesa contra furs o privilegis contra los drets y regalies del Señor Rey, que aquella cosa sia aguda per no feta, y per no posada y que si algun estatut hi aura dubtos, o confus, que els jurats o consellers e no altri pugen declarar o interpretar aquell, segons que ben vist los sera. E entengueren empero que si en algu dels estatus dessus escrits acolliran en tot o en part de la pena o penes de aquells lo señor Rey o el acusador, o alguna altra persona que aquell [Pág. 4.] dit señor Rey ni el acusador o altra persona, ni altri per ells, no puguen haver ni rebre aquell tot, o aquella part de la dita pena o penes, mas tan solament ab tal, com e segons que los

dits jurats sera ans e primerament, e no altre. Declarat en així que com algú haura posat o eixecutat contra algu dels dits establiments lo justicia, a instancia de aquells quis pertanyera, destreyga e penyore aquell portant e eixecutant la tal penyora adstricta feyt lo preu de aquella o la calonia per aquell comesa pertaynga y sia mesa en ma de poder dels senyors jurats, e ells la donchs, pugen templar, tachar, e mitigar la calonia o calonies segons que ben vist los sera. Sia guardada empero la qualitat del malefici e les condicions de les personnes, pero en calonia de vinyes o de orts no puixgen res tempar ni mitigar e de asso que taxaran sia illurat per ells a la cort e als altres a qui els pertayera lur part, e no pus; ordenaren encara que si alguns capitols seran dessus escrits en los quals no sia partida expressament alguna pena, que sia entes que la tercera part sia del señor Rey, la terça del comu de la vila, e la terça del acusador. Los altres capitols en los quals la pena sera departida en lur força remanents, e los presents estatuts e cascú de aquells volgeren que durassen [Pág. 5] tota vegada d'assí avant, tro que per los jurats e consellers qui ara son y per temps seran sien desfeys, y revocats aquells estatuts o establiments que son segons que es segueixen.

3 DE LA PENA DELS JURATS QUE NO SERAN A CONSELL.

1326.— Primerament estableiren y ordenaren que tot conseller que no sera a consell durant lo toc de la campana de missa magor pus que cridat sera o demandat hi sie de vespre, que per cascuna vegada page dos sous e que [cascú] dels jurats que al dit consell no sera page per cascuna vegada sinch sous si donchs justa raho de absencia no mostrara.

4 QUE NINGU HOM QUE ESTIGA FORA LOS MUERS DE LA VILA SIA ELET EN OFICI.

1326.— Item estableiren y ordenaren que de assí avant per ningun temps sien ne puixen esser elects ne mesos en officis de Justicia, Jurats, Mustafat, Sindich ne Sacristans ningú o ningú que estigen y habiten fora los murs de la dita vila de Vilareal, e si contrari sera fet, e intentat que aytal eleccio feta de dits oficis o de qualsevol de aquells ving e sia tenguda per no feta e haguda, presservada e tomada a degut estament.

El presente acuerdo establece la prohibición incluso para los vecinos, mientras habiten fuera de los muros, y afecta, sin duda alguna, a todos aquellos que residieran en alquerías y arrabales, de cuya existencia tenemos constancia desde época muy temprana. Parece que con el tiempo debió dar lugar a esta otra disposición que pasó inadvertida al recopilador.

“Que de ací avant ningun hom foraster, no natural de la vila, de qual-sevol ley, stat o condicio sia o sera, no puxa ne deiga per ningun temps entrar ne esser posat a conseller, ne menys elet en ofici algu, sens que ans e

primerament haiga stat e habitat per temps de deu anys continuos en la vila". No 57, M.C. de 1513-1514, folis 10 vò y 11.

5 [Pág. 6] DELS CONSELLERS QUE ES FAN VEHINS DE ALTRES VILES PER NO ENTRAR A OFICIS.

1530.— Item a 22 de deembre 1530 establiren y ordenaren que no obstant que qualsevol conseller de la dita vila se fara o sia fet vehí de qualsevol altra part, puga esser elet e posat en qualsevols dels oficis de la mateixa vila, puix que tinga se casa e habitació en aquella.

Es una rectificació, diríamós que aperturista, respecto del antecedent que transcribimós: "Que qualsevol veïn de la vila e naturals de aquella qui seran conselles, los quals se avebinaran de altres llocs, que aquells avials sien llancats para tota sa vida de tots los oficis e beneficis". No 53 MC de 1508-1509 fol. 24 r°.

La palabra *ofici* = oficio, se refiere siempre a cargos administrativos y oficiais son los que los ejercen. Luego aparecen las ordenanzas reguladoras de actividades diversas como las que se refieren a hosteleros, camiceros, panaderos etc. pero es curioso que no aparezca en esta recopilación nada referido al ejercicio de otras profesiones, concretamente las llamadas liberales, que también estaban regladas. Así, la carta del mèdico que figura en el número 35, MC de 1481-1482, fol. 27. El *ferrer*, o *menexad*, que se contrata para servir a la villa "de art de fàbrica de ferrere menescalia", en el número 27, MC. de 1464-65. El *cirurgia*, o cirujano, que a veces era també barbero (pero otras no) aunque alterne su oficio con el de pechero, por ejemplo. Los músicos cuyas capitulacions se pueden ver en el número 26, MC. de 1463-1464, entre otros muchos. Son elementos indispensables que con freqüència se tienen que buscar fuera de la localidad y ofrecerles algun incentivo o bien salario, aunque por lo general corto, y alquiler de vivienda o a veces ayuda econòmica recuperable para instalar sus fundidores, canteros, albanilles, etc.

En cuanto a la ordenanza, la contradicció con la que lleva el número cuatro es solo aparente si se observa que ésta afecta solamente a los que, habiendo usado del recurso legal de hacerse vecinos de otra villa, siguen habitando en ésta. Al parecer la condició de vecino exige el hecho de haber habitat en la villa de adopció, salvo que se accepte la formula de doble vecindad. Efectivamente, y aparte el problema derivado del hecho de que el vasallaje adquirido y el que se mantenía pudieran estar encontrados en el caso de dos vilas de señorío, en el presente al ser el rey uno de los señores no habría problema o quedaría muy paliado. Hay además una fórmula de vecindad que se adopta por un tiempo determinado (uno, dos, o tres años) a fin de poder tomar parte en el arriendo de pastos y se refiere casi siempre a gente del bajo Aragón que trae consigo sus ganados. A veces la estancia es muy corta y da lugar al pago del impuesto de *vehinatge* de ovelles, porcs, etc. a tanto por cabeza. En otros casos se trata igualmente de un avecindar-

miento de conveniencia y se paga un impuesto pre establecido en relació con el tiempo. Véase este ejemplo: "Que mestre Joan Torrent, pintor qui es avebinat per deu anys en la vila e sen vd anar, que aquell pague los vehinatges que deu fins a nadal primer vienent, e que sen vaiga en nom de Deu e sia absolt, ell e sa fermànça dels altres anys vendors.

6 DE AQUELLS QUE NO VOLEN SER CONSELLERS NI OFICIALS DE LA VILA.

1546.— Item a 14 de juny 1546. Ates que molts de la dita vila seguien per totes les vies que poden impediments per no entrar en Consells ni oficis lo que redunda en gran dany de la vila y del bon regiment e administració de aquella, per tal establiren y ordenaren que tots e qualsevols veïns e habitadors qui de present son, y de assi avant seran elets en consellers e qualsevol oficis, hagene sién tinguts e obligats de acceptar, regir e administrar los dits oficis, y entrevenir en los Consells obtindran en contrari per qualsevol vies, formes e maneres [Pág. 7] E si lo contrari faran que aquells o qualsevol de aquells nos puixgen alegrar de libertats ni franques algunes, oficis ni beneficis de la vila. Ans en respecte de aquells en totes coses e per totes sien haguets per no veïnys y especialment hagen a pagar la tacha real e lo dret de la sal, e altres qualsevols taches que els cobraran de sos bens propis, a tachacio y conseguda dels jurats e juegues contadors de la vila, tenint respecte a les mans que estan fetes de la tacha de les obres, y seguint lo orde de les dites mans.

Ya hemos dicho otras veces que la pròspera economía de Villarreal hace posible a la Universidad cargar con alguna de las obligaciones tributarias de sus vecinos, entre otros la tacha real y el impuesto de la sal. Viciana lo advirtió y lo puso de manifiesto en su obra como ejemplo de rara y perfecta norma administrativa: "acostumbra la villa a pagar por sus vecinos los cargos del Real de la Sal, servicios de Cortes, e otros cargos por presentes que se ofrecen dar a los reyes. Y en los de rechos de pechas sequijas y otros pertenecientes a la villa son muy poquitos los que pagan los vecinos".

De todos estos beneficios, pues, era razonablemente privado todo aquel que se mostraba remiso en ceder al comùn su prestació personal. Presumtamente, en otro orden de servicios, gravitaba tambièn sobre la totalidad de los vecinos mediante su encuadramiento en las llamadas *deenes* o *deenes*, para trabajos corporales. El acuerdo que transcribimós es tan elocuente que por si mismo dice todo cuant hay que saber sobre el particular: "Que les deenes que romanen per passar a la obra del mur que la vila fa, passen e sien manades per en Guillamó Scuder, manobre de la dita obra, en questa manera: quel dit Guillamó mane als deenes que ab sa deena sien a la obra e si alcu de la deena s'escusara que noy pora esser, que de feyt pach XVIII diners per hom et X diners per dona. E si pagar nols volrà, quel deener

puxe et sie tengut fer execucio realment et de feyt en los bens de aquells. Et si aço lo deener no fara o volta fer, quel manobr face et puixe fer e execucio en los bens del deener. Et si per ventura alca o alcuna de la deena atorgara al deener de esser a la obra et depuis fallira, que pach la dobla, çò es, lo hom III sols et la dona XX diners, de les quals quantitats lo manobrer loch et haje a loguar homes per a la obra. Et que durant lo toc de la campana de missa major cascu et cascuna sots la dita pena de la dobla sien tenguts esser a la obra et no ossen parti de aquella tro lo sol sia post^r. No 1 MC. de 1382-1383 fol. 10 y 10ro.

7 DE LA PENA DELS CONSELLERS QUE NO MUNTEN A CONSELL.

1546.— Item en lo proxim dit dia. Ates que los consellers qui son de la vila venen molt pressosament als consells, als quals son convocats o cridats, e moltes vegades per no haveri cumpliment de consellers se detenen los altres consellers que son presents en dits consells, lo que es gran fatiga e dany dels justicia y jurats y dels altres consellers; per çò estableiren y ordenaren que de assi avant qualsevol dels dits consellers que oira cridar a Consell y per qualsevol via sabra o tindra noticia que Consell sia cridar, trobanse dins la vila o raval de aquella, sia tingut y obligat de venir al dit [Pág. 8] Consell dins lo espay de mig ora, y assistiran en aquell jat sia çò que no tinguen algun just impediment a coneguda dels justicia y jurats, o no aura demandat antes licencia expresa de aquells a pena de cinc sous partidors la mitat al senyor Rey y la altra mitat al comu e que [de] dita mitat pertanyent a la vila no puiga ser feta gracia ni remicio alguna per los jurats, e si ho faran que ho paguen del seu propi.

8 DELS QUE PROCUREN IMPEDIMENTS PER NO ENTRAR EN CONSELL NI OFICIS.

1546.— Item a 11 de juliol 1546, per quant de poc temps en ca alguns prohomens e altres personnes de la vila contrasten y no es volen subordinar a les ordinacions del Consell, ans voluntariament se pertisen y causeen impediments per no entrar en Consell y per llevarse del carrech dels oficis publichs com son los oficis de justicia, jurats, mustassaf y altres semblants oficis de honor, lo que redundia en gran dany de la vila, per çò que per la falta de personnes habils pera dits oficis han de ser altres personnes no habils e no tals quals convé pera el bon regiment dels dits oficis e honor de la vila, volent per çò provehir a les dites coses en tant com en los dits justicia y jurats, y com no es possible refrenar la desobediencia de aquells que menosephen y vexen, no coneixent los [Pág. 9.] beneficis per aquells rebuts, e que de cascun dia reben de la

vila desconeixent aquella, e sia cosa justa, e conforme a raho que, a nova malícia, nova cura deixa esser atribuïda, en e per amor de açò establien y ordenaren que tots e qualsevol s vehins e habitadors de la vila que de present son y de ara avant seran, qui de ferse hauran procurat o per avant se procuraran [de] qualsevol manera impediments pera els dits oficis que no es voldran sumir y estar obedientis a les ordinacions dels magnifics justicia y jurats y Consell, e obligar als regiments e administracio dels oficis, y encara obliganse formar en qualsevol contractes e obligacions necessaries per los tractes e negosis de la vila ab los altres vehins, que aquella o aquells per si contractaran, ipso facto en ningun temps sien ni pugen gosar de ningun ajust ni promenia ni en altre qualsevol carrech y honor de vila, y que tal inobedient als estatuts y constitucions de dita vila no puga per ningun temps ser considerat, ni encorner ni ser elegit a ofici algu borranlo de qualsevol honor de villa com si fora inhabil perpetuament, y carregantli los pagaments que la vila per sos vehins voluntariament sol pagar, perque no vol pagarlos per tals inobedients [Pág. 10]. Aço entres que per quant la vila trobantse sobrada no sol posar les taches que pera acudir e pagar se posen, si que voluntariament paga de dites sobres, encara aço no puguen gosar los tals desobedients si que sels pose la tacha que sels podia posar, observades les mans com si dita vila no tingueria sobres pera poder pagar voluntariament y sens posar tacha. E vol lo magnifics Consell que la present provicio sia notificada y publicada ab veu de publica crida en la vila y llochs acostumrats de aquella, per çò que per algu o alguns ignorancia no puixa ser alegada.

En apres, a 13 de juliol del any 1546, la dita provicio y ordinacio fonch publicada y preconizada per la vila y llochs acostumrats de aquella, ab veu de crida publica com apar en llibre del magnific Consell al peu de dita provicio.

E així mateix, a 13 de janer any 1547, fonch provehit per lo Magrífich Consell fos Publicat contra alguns inobedients que tunch eren, com per lo dit llibre de Consell y jurats del proxim dit any se pot veure.

Al siguiente año un tal Nicolau Jorda no quiso aceptar el cargo de Consejero basándose en su condición de *baciner* (ver n° 28 y sucs.). Entonces se obtiene en Valencia una carta del Portant Veus de General Governmentador contra Nicolau Jorda e qualsevol otros bacines manant a aquells que, no obstant qualsevol privilegi atorgats als bacines o bacinetes, acepten e rigen qualsevol los oficis de la dita vila en los quals seran electos, la qual letra fon datada en Valencia a XII de juny any MDXXXVII^r. Sigue el pago de la carta y el motivo. Nicolau Jorda no había querido aceptar el cargo de concejero. No 303. Clavería de 1547-1548.

A la de por sí nada fácil tarea de servir a la comunidad se añadían

responsabilitades de origen diverso, como la que señala este acuerdo: "que neguna persona o qualsevol conseller que dexara (sic) o dira nenguna cosa que sit secreta de consell o la qual algun conseller haura dita en lo dit consell, sit privat perpetuament del Consell, en axí que de aquí avant no sie conseller ne en ofici ni benefici de la vila". No 12 MC de 1423-1424, fol. 41 vo.

9 QUE PENES DE CONSELLERS SIEN EXECUTADES SENS REMICIO.

1547.— Item a 13 de juliol 1547 establelien e ordenaren que si a totes hores e quant per los magnifichs [Pág. 11] justicia y jurats de Villarreal o qualsevol de aquelles personalment o per via de recat de misague, sera manat qualsevol conseller o consellers sots certes penes que vinguuen a la present sala de Consell per tenir o celebrar consells en aquella en cert temps, ab los altres consellers qui seran presents en los Consells y no obtemperara o obtemperaran als dits manaments, que sia o sien encorreguts en les dites penes e aquelles los sien ab tot efecte y sens remicío alguna executades, partidores lo ters al señor Rey e les dos parts al comu de la vila. Y que de les parts pertenyents a la vila no puixca esser feta gracia ni remicío alguna per los jurats, y si ho faran o deixaran de eixecutar les parts pertayents a la vila de les dites penes, o aquelles deixaran de carregar o fer carregar en rebuda en lo llibre del sindicat, que ho pagen e sien tenguts pagar de sos propis bens.

10 QUE NO PUGUEN ESSER CONSELLERS AQUELLS QUI ALEGARAN CORONA.

1564.— Item a 22 de maig 1564. Ates que lo discret en Jaume Blay Matamoros, notari, comparent davant y en presencia del Magnific Consell dix que volia [Pág. 12.] alegrarse de les immunitats que preten, de la corona que ell tenia, e se podia alegar. E que si aquelles lo Magnific Consell li conservara [prestaria] obediencia al albara que lo dia ans li fonch donat pera Consell, y si no que no volia perdre dites immunitats que per raho de dita corona se podia alegar. E lo Magnific Consell, vista la dita pretencio, havia manat que li fos tornada resposta que si aquell volia estar conforme los altres coronats estaven en Consell, sens condicio alguna, estigues molt en bonora, y a hon no, que de la manera que ell volia esser conseller no el volien en Consell. E com tornada dita resposta per los magnifics justicia y jurats, aquell hagues respondit que estava y preseverava en dita pretencio, mana ser notat que per dita causa y no altra fora foragiat de dit Consell, e que no pugues ser acceptat en aquell per ningun temps. Et etiam qualsevol altre conseller que

ara o per temps dita alegacio de corona fara al Consell, sia ibidem foragiat del dit Consell e per ningun temps puga ser acceptat en aquell.

11 QUE LO CONSELLER QUE SERA ESTAT JUSTICIA, JURAT EN CAP, NO PUGA SER ELET EN OFICI DE LLOCHINENTS DE JUSTICIA.

1564.— Item en 22 de desembre 1564 lo magnific Consell, justicia y jurats com ha instat, ates que [Pág. 13] esta en practica y es te per molt cert y hia ordinacio feta que ningun conseller que concorrega e sera estat elet en ofici de Justicia o sera estat Jurat en Cap de la vila no puixga concorrer de alli avant en eleccions de llochintents de Justicia. La qual ordinacio per huy no es troba, per ço lo magnific Consell mana esser notat que ditta ordinacio, si lay haura, sia y estiga *suis robore et firmitate* y no derogant aquella, en tant quant pot, mana ut supra que ningú que sia estat o haga concorregut en ditta eleccio de Justicia o sia estat Jurat en Cap de ditta vila no puga esser elet ni concorrer en eleccio de ofici de llochintents de Justicia.

12 DELS QUE DEHUEN SER POSATS EN LA SALA Y NO EN LA PRESO.

1509.— Item a 30 de juliol any 1509 establelien y ordenaren que si algunes personnes honrades o que seran estats oficials de la vila e seran consellers cometran alguns crims e delictes per los quals mereixeran estar en la preso, o per deutes, que aquells ayials no sien mesos en la preso, comuna de la mateixa vila, sino en la sala de aquella. Empero que sien ferrats o caplevats en aquella sala o li sien possades guardes a ses despeses segons la calitat del cas, e excess que comes hauran [Pág. 14.] o haura o la qualitat del deute que deura. E aço sia a arbitre del juge o jutges a qui pertangua ditta causa.

Aparece en el nº 54, M.C. de 1509-1510, cuya grafia adoptamos.

13 QUE LO QUI ES ESTAT SINDICH UN ANY NO SIA ELET AL MATEIX OFICI QUE NO SIEN PASSATS SIS ANYS.

1532.— Item a 20 de maig 1532. Ates que lo ofici de sindich de la vila es molt oneros e fatigos als consellers qui en aquell son elects, e moltes vegades es veu que lo sindich que hix del dit ofici de alli a dos anys torna a ser elet en lo mateix ofici en gran dany, fatiga e treballada aquell, e per la dita raho molts dels consellers treballen en cercar vies e formes com poderse apartar del Consell. Per tal estableiren yordenaren

que d'assi avant los sindichs que fins assi son estats, y de assi avant seran de la vila, dins sis anys del dia que seran estats elets e creats sindichs de la vila en avant continuament contadors, no pugen ser elets en lo ofici de sindich.

14 QUE AQUELL QUI SERA JUSTICIA O LLOCTINENT ESSENT NOTARI NO PUGA SER ESCRIVA.

1532.— Item a 22 de dhembre any 1532 estableiren y ordenaren que del dit any en avant e pera sempre sia servat, que aquell qui sera elet [Pág. 15] en ofici de Justicia e lloctinent de Justicia en la vila de Vilarreal, si sera notari, per ninguna via, causa, manera o raho puiga ser escrivia ni regir la escrivania del ofici de Justicia

15 QUE PARE Y FILL NE DOS GERMANS O MES NO ENTREN EN UNA ELECCIO.

1536.— Item a 22 de dhembre any 1536. Ates que en les eleccions de oficis que es fan per a la vila moltes voltes es veu en una mateixa eleccio entrar pare y fill o dos germans, lo que no par be per moltes causes y rahons, per tal estableiren y ordenaren que per lo bon regiment de la vila de assi avant per ningun temps, en una mateixa eleccio, no puguen entrar ni esser posats pare y fill o dos germans o mes

Véase de qué forma el bayle interviene en la salvaguarda del derecho pues fue suya la mocion del acuerdo que sin duda alguna sirvió de precedente: "Lo Consell ajustat mama et nota que per quant lo magnifici balle puixa a la sala tenint consell plener dix al dit Consell, amonestia e pregunta que de Pascua de Pentecostes en avant, quan se faria lo Consell, noy metesssen sin un de cascuna jurisdiccio de persones, ço es, que si entrava o era mes lo pare en conseller, que lo fill noy entres. E si un germe era mes, que altre germe ni germanos de aquell tal noy puguen entrar. E aço per lo be de la cossa publica e conservacio de aquella, com axí se faça per totes les viles del present regne. № 52, MC de 1507-1508 fol 42rº y 4º".
Y se reitera en el número 63, MC de 1520-1521 fol 32. "Que en la conselleria faledora per los honorables jurats, del any primer vinent no puguen entrar ni esser elets en consellers dos germans ni pare e fill".

16 DEL VOTAR Y SEURE LO LLOCTINENT DE JUSTICIA EN LO CONSELL.

1538.— Item a 22 de dhembre, 1538, estableiren y ordenaren que de alli avant en lo seure y votar en los Consells que es tindran en la Sala de Consell de la vila se seguen e voten per lo orde seguent, ço es, lo lloctinent immediate apres del Mustassaf..., y apres segue y vote lo sin-

dich, e apres, consecutivament, los altres consellers per son orde, segons es acostumat. [Pág. 16].

17 DE LES ELECCIONS DE JUSTICIA Y LLOCTINENT DE JUSTICIA

1547.— Item a 22 de dhembre, any 1547. Ates que fentse les eleccions de Justicia y lloctinent de Justicia que per çò que es en la forma acostumada es gran inconvenient, a causa que moltes vegades se conte que en alguna de les dites parroquies no es troben personnes tals y de tanta habilitat e suficiencia quanta seria menester pera regir los dits oficis; per tal estableiren y ordenaren que de assi avant les eleccions de justicia e lloctinents de Justicia sien fetes en questa forma e manera, ço es, que los magnifichs Jurats sien jutges elegidors de cascuna de les quatre parroquies, de forma que entre tots sien huit los elegidors, e aquells tots ajuntats fassen eleccio e nominacio de quatre homens consellers de la vila, aquells que mes habils e suficients los apparan per als dits oficis, que no sien impeditis. Y aquells sien per tota la vila sens tenir respecte ni esguard algu a les dites parroquies, e que en tot lo restant de les dites eleccions sia servada la forma acostumada.

El cargo de lloctinent de Justicia se crea en 1506: "Que la vila haja privilegi de la Magestat del Senyor Rey que cascun any se faça eleccio de lloctinent de justicia. E que sa magestat li dona de salari dels emoluments cen sous" № 51, MC de 1506-1507 fol. 16 rº.

Otro acuerdo en torno al cargo de Justicia: "per lo que es moren en la present vila" es decir, por la peste, el justicia se ha ido a Bechi sin dejar regente alguno para su oficio. Se acuerda nombrar alguno en su lugar y que sea pagado a priorata, de la soldada de aquell, hasta que vuelva y que "de aquí avant ningun escriva de baron no puxa esser elet en conseller ni en ofici". № 52, MC de 1507-1508 fol. 35vº. No creemos que se tenga nata contra los barones sino que la condición de escribano de barón fuera el pretexto para la deserción del justicia en momento tan crítico. El acuerdo, de continuar vigente, hubiera sido un ejemplo de ordenanza incomprendible y aparentemente caprichosa por adoptarse en tan particulares circunstancias.

18 QUE HOSTALERS NI HOSTE DE CORREUS PUGEN ENTRAR A OFICIS.

1509.— Item a 3 de octubre any 1509 estableiren y ordenaren que ninguns hostales... [Pág. 17] axi de correus com altres, no puxen entrar en los oficis de la vila.

Aparece en el n.º 54, MC. de 1509-1510 cuya grafía adoptamos.

Ya en las ordenanzas viejas se establecen ciertas limitaciones a los heteros en cuanto al ejercicio de actividades extraprofesionales, por ejemplo corredurías. Visto esto no ha de extrañar que se les veten los cargos públicos.

19

QUE QUI TE UN DRET NO EN PUGA TENIR ALTRE; NI QUI DEU A LA VILA PUGA ENTRAR A OFICIS, NI OFICIAL ALGU PUGA DIR EN DRET QUE TINGA JUDICATURA.

1500.— Item a 22 novembre any 1500 los Magnífics Justicia, Ju-

rats y Consell, vist que per experiència se mostra que lo capitol fet y ajustat en los arrendaments de la vila de Vilareal en lo mes de mars del any 1497 dient que cascu poges traure un dret e altre, e los que vol-

gessen de la vila y encara que fos deutor a aquella causa algun dany a la vila e als singulars de aquella, per çò que los arrendadors dels drets se resaguen molt en pagar dits drets, e açò a causa de tenir molts dels drets e arrendaments. Per tal lo Magnífic Consell revoca, y volgue haver per revocat lo dit capitol y ordinació, y novament establir, y ordena que de

huy avant aquell qui sera deutor a la vila no puga traure ningun dret de aquella ni tempoc puga esser electe en ningun ofici, ni meix que tinga un dret no puga arrendar ni tenir altre. E que sia ajustat als capitols dels dits arrendaments que [Pág. 18] ningun oficial de la vila puixa dir, ni traure ni fer traure, ni haver part ni persona en algun dels drets en lo qual li pertanya jurisdicció, o tinga judicatura alguna.

El invocado acuerdo de 1497 es una revocación del tomado en 1493 en el sentido de que "ninguna persona que tingua nengun dret arrendat de la vila, o li deura algunes quantitats per causa dels dits drets o sindicat de aquella o tindria part que no puxa esser electe en ningun ofici ni puxa haver part en los dits drets ni dir ni fer dir en aquelles fins los drets que tindra e deute que deura a la vila sien paguats entreguament". N.º 42, MC de 1492-1493 fol 32 y 32 v.

20 QUE ELS ARRENDAMENTS DELS DRETS NO IMPE-

DIXQUEN SINO ALS PRINCIPALS ARRENDADORS.

1509.— Item a 15 de maig any 1509 establien y ordenaren que de assi avant los arrendaments dels drets de la vila no puixgen impedir als consellers de la mateixa de entrar en los oficis de aquella, sino tan solament als principals arrendadors o conductors dels dits drets, e Molí del Cap del Terme lo qual es de la vila e no als personers qui apres hi seran accolits ni als fermancers de aquells.

21 QUE NO GOZE EL ARRENDADOR DE ENTRAR A OFICIS SI NO TINDRA AL MEIX LA MITAT DEL ARRENDAMENT.

1545.— Item a 1 de juny any 1545. Atés que alguns dels consellers han arrendat fins hui alguns drets de la vila, a fi de esser impeditos y no entrar en les eleccions dels oficis [Pág. 19] per tal establiren y ordenaren que los dits arrendament o arrendaments als tals no els sufraguen, ni valgen per al dit efecte si ya no tindran tot lo arrendament o arrendaments, o al meix la mitat de aquell, o aquells.

22 DELS ARRENDADORS DELS DRETS QUI PODEN ENTRAR A OFICIS, Y A QUINS OFICIS.

1564.— Item a 22 de desembre de 1564, per quant en cascuna elecció de oficis ha penuria gran de persones consellers pera concorrer en dites eleccions, per ser aquelles arrendadors dels drets del señor Rey y de la vila, y per causa de aquells no poden entrar en eleccions per tant lo Magnífic Consell, socorrent a les necessitats ya dites, mana esser notat que de huy en avant qualsevol conseller que sia arrendador de qualsevol dret de la vila puxa concorrer, y concorregà, y puixa esser electe en eleccio de Justicia, çò es de Justicia, Mustassaf, e altres oficis del señor Rey. E los consellers del dit Consell qui seran arrendadors dels drets del Señor Rey puxen concorrer y concorregen en les eleccions dels oficis de la vila, e puixgen esser electes en aquells. Et etiam, per quant hi [Pág. 20.] havia ordinació que diu que qualsevol conseller qui dega al señor Rey o la vila de qualsevol arrendament deu lliures, moneda reals de València, no puixa esser electe ni concorrer en ningun ofici, així del señor Rey com de la vila, lo Magnífic Consell, etiam mana esser notat que dits arrendadors qui deuran en dits arrendaments meix de trenta lliures puguen esser electes e concorrer en qualsevols eleccions de qualsevol oficis, e qui deura trenta lliures o de trenta lliures en sus no puixa esser electe en dits oficis. E que no sien fetes lletres al Señor Batle General sobre dit negoci.

23 QUE LES PECUNIES DE QUITAMENTS Y DEPOSITS VIN-

GUEN EN PODER DEL SINDICH DE LA VILA.

1539.— Item a 28 de setembre 1539 establien y ordenaren que de assi avant totes e qualsevol quantitats de pecunies que depositaran o hauran a depositar, així en poder del Magnífic Justicia e electos de Justicia, com dels magnífics jurats de la vila, e o corts de aquells, com entrara en poder dels jurats com a patrons, manumisors, distribuidors e administradors, així de les Almoynes majors e Hospital, com de qual-

sevols altres Almoynes e marmesories de la [pág. 21.] vila e o particulars de aquella per via de quitaments, o alias, a les quals per les dites vies e qualsevol de aquelles hauran de venir e tocaran a rebre als dits Justicia e llochitnents de aquells e jurats, aquelles totes e qualsevol altres seran, haujan de venir e vingen en poder del Magnifich Sindich e clavari que ara es e per temps sera, e aquelles hagen y reben los sindichs y clavaris com a taulagers y depositaris de les dites quantitats, en lloch , veu y nom de tota la Universitat de la vila e singulars personnes de aquella. E aquelles en los dits noms tinguen y guarden los Sindichs e clavaris fins e asta tant que aquelles quantitats se hagen de restituir e llurar per los oficiais o qualsevol de aquells per via de repartiment o de resmetersos faedors de dites quantitats, aut alias. Salvant empero tot temps als dits oficiais e cascun de aquells tots los drets, aixi quant al regiment e administracio de dits sos oficis e carechs com en los salaris que per raho de aquells los pertayen e dehuuen haver als quals ni res, ni per res, lo Consell, no enten prejudicar ni derigar, com aixi convinga a la seguitat de les personnes de qui sera interes e altre utilitat y profit e conservacio de les dites almoynes e marmesories e administracions de aquelles.

Se trata de establecer una caja general, cosa que con el tiempo adquiere forma en la llamada "Caixa de Avituallaments y Deposits", con cajero propio independiente del sindico. Pero dura poco ya que, al año mismo en que se fijan ciertas normas tan fundamentales como la de depositar el efectivo existente en manos del cajero entrante al efectuar el relevo por fin de ejercicio, se establece que "de ací avant noy haia caixers, sino que sols lo Sindich administre lo diner de la villa". Acuerdo que seguramente lo mueven ciertas irregularidades del cajero al que obligan a presentar cuentas. No 65, MC de 1586-1587 fol 130.

[pág. 22]

24 DELS SINDICHES; QUE COBREN LES QUANTITATS DE PECUNIES QUE TINDRAN CARREGADES DINIS CERT TEMPS.

1541.— Item a 4 de juny, any 1541, establien y ordenaren que los sindichs que de assi avant seran hagen e sien tinguts e obligats, dins lo segon e derriar any de son sindicat, haver fet e prestat totes les diligencias necessaries pera la exació de les quantitats de pecunies que els seran estades carregades en rebuda en los llibres de Sindicats, fins a la festa de Pascua de Resurreccio de dit any. E si partida o partides algunes los seran estades carregades en rebuda en dits sindicats, e feta per aquella tota diligencia los appara que tals partides nols seran havinidores, que ans de la festa de Pascua dita de Resurreccio, prevenir ab tot efecte

que de aquells sia donada raho e noticia al dit consell, y que sobre aquelles fara la deliberacio e provicio que ben vista li sera. E si no ho faran dins lo dit termini e apres demandaran e voldran que la vila los prenga en conte dites partides que aquelles ne ut nuls preses per ninguna via en conte, sino que aquells pugen e sien tinguts e obligats pagar a la vila de sos bens propis, no obstant diguen que aquelles nols son estades acreedores, e si de la dita festa de Reusreccio en avant a peticio o requesta dels [Pág. 23.] sindichs o alias per los Jurats que seran de la vila, sera proposada cosa alguna en lo Consell a la present deliberacio e notament de Consell contraria, que en tal cas los Jurats qui tal cosa proposaran sien tinguts e obligats pagar dites partides e quantitats a la vila, o sindich de aquella, realment e de contant sens remicío alguna.

25 QUE LES ORDINACIONS DELS SINDICHES COMPRENGEN ALS PEYTERS EN LES EXECUCIONS, Y QUE DONEN CONTE HUIT DIES ANS DE PASCUA.

1548.— Item a 19 de maig 1548 establichen y ordenaren que de assi avant les ordinacions y estableiments que foren fets lo hu a 28 de abril any 1510, y lo altre a huit del mes de juny any 1527, parlans de la execucio que deu esser fera en los bens del sindich de la vila per lo que aquells seran deutors a la vila per raho de sos sindicats, que aquells mateixos en tot, y per tot, sien observats en les execucions que es faran o se hauran de fer per los Jurats, Jutges Contadors y Sindich en los bens dels qui seran peyters e colectors dels censals de la vila totes les penes en dits estableiments y en lo altre antich estableiment fet en calendari del 15 del mes de maig del any 1423 contingudes y especificades. Ajo empero ajustat, y expressament declarat que les execucions que de assi avant se faran en los bens dels sindich e peyter [Pág. 24] hagen de esser fetes ab tot efecte huit dies ans de la fi del any de la administracio dels dits Jurats, Sindichs, e comtadors. E que les penyores que son estades ejecutades, e venudes en lo present dia de huy per lo sindich de la vila no sien en manera alguna restituïdes per lo sindich sens que primarment sia pagat ab efecte en diners contants lo deute per lo qual son estades venudes, y si ans no les cobrata que pera el primer dia fayner, passades festes de Pascua, que sien portades a vendre y ab efecte sien venudes fora de la vila, y que en la primera partida que lo sindich donara al sindich que novament entrara la haga de donar la dita quantitat. E que lo sindich sia pres a jurament, que ab efecte fara y cumplira les dites coses.

Sobre la rendición de cuentas del *peitier* hay una nota de 6 de abril de 1394 que indica la norma usada a la sazón: Antonio Guasch y Jaime Cortes, notario este último, contadores asignados para recibir las cuentas de la villa, emplazan, y mandan a Jaime Juneda que mañana por la mañana durante el toque de misa mayor comparezca ante ellos en la casa de la villa para oír publicación sentencia y pronunciación de la definición de las cuentas puestas en poder de los contadores, y referidas a la colecta del libro de la pecha del año pasado. Advirtiendo que, tanto si acude como si no, la sentencia será pronunciada.

El *peitier* (pechero) tenía a su cargo mediante arriendo el cobro del impuesto de la pecha.

El ejercicio dura un año pero en vista del retraso que a veces experimenta el cobro, en 1382 se acuerda que el *llibrer* (padrón) de la pecha se saque a subasta antes de Navidad, librándose el día de Año Nuevo para empezar a cobrarse el impuesto a partir de primeros de febrero. Esto es importante porque el pechero no hace entrega al Consejo de la recaudación, sino que en los plazos previstos va haciendo frente a las obligaciones de la villa estipuladas en el contrato del arriendo. Naturalmente el atraso tiene sus consecuencias y amenudo el Consejo tiene que adelantar al pechero el numerario suficiente (respondiendo este con sus bienes y fianzas) para que pueda hacer frente a estos pagos. No 1, MC de 1482-1483. Los capítulos de la pecha figuran en casi todos los manuales teniendo como nota diferencial las obligaciones económicas, que la villa va contrayendo y cancelando a través del tiempo.

26 QUE LOS OFICIALS RECONEGEN DOS VEGADES CASCUN ANY LO TERME, AZUT Y PONTS.

1560.- Item a 22 de setembre any 1560 establelien y ordenaren ab profit e utilitat de la vila, que considerant que de poc temps en sa se ha fet gran abus en tallar e cremar, e matar o fer morir ab aygua per adops de escorrenties, així oliveres com garroferes del terme, lo que redunda en gran dany e perjuhi de la vila, e sens derogacio e innovacio dels altres estatuts, ordinacions [Pág. 25.] notaments, establiments parlant e prohibint les dites talles cosses, ans a tota corroboracio, e validacio a observancia de aquells ara de nou provei deliberaren e ordenaren que los justicia, jurats, sindich y escriva de Jurats hagen e sien tinguts e obligats de anar entre lo any dos vegades regonexent lo terme, quins abres seran estat cremats o mots, a compte de executar los malefactors de aquells en la pena que auran aquells encorregut conforme als dits altres establiments, partidora ut ibidem continetur. E no res menys sien tinguts, e obligats regoneixer de cascun any al menys una vegada la azut de la vila y los pons de la Rambla y Riu de Millars.

Asimismo se reconocen anualmente los mojones que señalan los límites

del término hasta 1589, en que se dispone que esta inspección "nos fasa sino lo any quies fa lo capbreu, que es de tres en tres anys" No 66, MC de 1568-1569 fol. 56.

27 QUE LA IGLESIAS NO SIA ENRAMADA DE NEULES.

1501.- Item a 31 de janer any 1501 establelien y ordenaren que de assi avant los Sacristans de la iglesia major de Vilareal no aramaren de Neules la dita iglesia, de diners de la dita Sacristia. E si ho faran que ho paguen los sacristans del seu propi.

28 QUE LO BASSINER DEL BASSI DE LES ANIMES DONE CONTE LO DIA DEL PARTIR LO PA.

1516.- Item a 12 de maig any 1516 establelien y ordenaren que de assi avant lo bassiner qui ara es y per temps sera del bassi de les animes de Purgatori haga, y sia tingut y obligat cascun any donar conte e raho de totes les dates e rebudes per aquell en son any per causa del dit Bassi e admini [Pág. 26] nistracio de aquell fetes als Magnifichs Jurats en lo dia de particio de pa, que es lo endema de la festa de Tots Sants.

29 QUE ACAPTE UN BASSI EL CORPUS, y VAJA APRES DEL BACI DE LES ANIMES EN LA IGLESIA.

1520.- Item a 24 de juny any 1520 establelien y ordenaren que de assi avant vaja acaptant per la iglesia en los dies y festes acostumades un baci pera els ornaments del Corpus, lo qual sia agraduat apres lo baci de les Animes.

30 QUE LO BACI DEL CRUCIFIXI VAJA ENTRE LOS BACINS DEL CORPUS Y DEL HOSPITAL.

1525.- Item a 1 de maig any 1525 establelien y ordenaren que lo baci del acapte de la Capella del Crucifixi de la iglesia... puix les altres moynes y cariats de aquell servixen y es distribuixen en celebracio de misses en loor, honor, y gloria de nostre Senyor Deu Jesuchrist, y en benefici, y sufragi de les animes dels benefactors e donants dites cariatis; que de assi avant vaga entre los altres bacins y acaptes que acostumen anar per la dita iglesia, entre lo baci del Corpus e del hospital del Glorios San Miguel Arcangel e de Santa Lucia.

Esta Capella del Crucifixi de la iglesia no tiene nada que ver con el Hospital que es ni más ni menos que de San Miguel y de Santa Lucía. El traslado de uno al otro lugar es muy tardío.

31 QUE SIA DIT LO PASSI CASCUN DIA, Y SIA POSAT EN BACI.

1558.— Item a 28 setembre, any 1558 estableiren [Pág. 27] y ordenaren que si lo Rt. clero de la iglesia Parrochial.. sera content dir lo Passi en la trona de la iglesia alta vosse, de continent apres acabada missa Major cascun dia, li sia promes donar, y li sia donat de caritat sis diners per cascun dia, pregant a nostre Sr. Deu nos done bona sanitat y ens conserve los frutis sobre la fas de la terra. Per pagar los quals sia passat un bassi o cabas per la vila, y qui tindrà carrech de aquell page la dita caritat y fassa son llibre de rebudes y dates.

32 DE LA CARITAT DEL PASSI.

1562.— Item a 22 de dehembre any 1562 estableiren y ordenaren que, ates que segons relacio feta per lo honorat Jean Capsir, bassiner del bassi del Passi, no abasta lo acapte del dit bassi per la caritat del passi, sia fet suplement de diners de la vila.

33 DE ACAPTAR ALS POBRES VERGONYANTS.

1534.— Item a 25 maig any 1534 estableiren y ordenaren que de assi avant ninguna altra persona puixga acaptar para els pobres vergonyants sino lo mateix procurador qui es o sera del Bassi dels Pobres Vergonyants, y en cas de absencie o impediment de aquell, hu dels Jurats. Aço empero ajustat que lo dit procurador de Pobres Vergonyants no puixa fer los dits acaptes per les cases de la vila sino presenint acord e deliberacio dels jurats, e no en altra manera. [Pág. 28]

34 DE LA CELEBRACIO DE LA MISSA DE LES ANMES, Y PROFESSO DELS DISAPTES.

1501.— Item a 31 de maig any 1501 estableiren y ordenaren que les vespres y Missa Cantades, y tocar de campanes de les animes del Purgatori que se acostumen de cantar y tocar, que aquelles sien dites en la forma que es acostumada, e que los Magnifichs Jurats se concorden ab lo clero del que se deuria pagar aquell del basi de dites animees, e que per lo semblant se fara cascun disapte e vespre la professio segons se acostumava pagantlos del dit bassi de allo que es concordaran ab clero. E que [de] lo que restara del bassi ne sien dites misses per los preveres que los Jurats voldran, reteninse tot temps los Jurats la distribucio y administracio y distribucio del dit Bassi y Caritat.

En apres en 22 de dehembre 1525 lo Consell establi, y ordena que

la caritat de la dita professio se pague de acapte de la missa de la Verge Maria si bastara, y si no de les animees.

35 QUE LOS JURATS PUGUEN ELEGIR SACRISTA Y LLUMENERI Y PROCURADOR DE POBRES VERGONYANTS ARA SIEN CONSELLERS O NO.

1502.— Item a 22 de dehembre any 1502 estableiren y ordenaren que de assi avant los Magnifichs Jurats qui ara son y per temps seran, tinguen facultat de elegir e fer sacristans o Illuminaris de la iglesia y procurador [Pág. 29] o baciñer dels pobres vergonyants de la vila, aixi de consellers com que no sien consellers, sols sien persones bones, segures y suficients pera els dits efectes e o oficis. E que aco agen de mirar los Jurats cascun any en la habilitat, suficiencia e seguritat de les personnes pera els dits oficis.

36 QUE LOS JURATS ELIXGEN CASCUN ANY UN HOME QUI ARREGLE LOS CHICHES EN LA IGLESIA, Y PROFESONS.

1508.— Item a 5 del mes de noembre any 1508 estableiren y ordenaren que, los Jurats que ara son y per temps seran cascun any agen un home lo qual tinga carrech en la iglesia e professons de arreglar, e adoctrinar los fadins chiches pera que estigen devots al servey de nostre senyor Deu, e no perturben los altres.

El Consejo intervenia en todos los asuntos administrativos de la parroquia y nombraba al *Sacrista* que era el custodio de los "arreus e joyels" de la iglesia, así como al predicador de la Cuaresma o de cualquier otra solemnidad.

37 QUE LOS MANOBRES DEL HOSPITAL Y ERMITA DE LA VERGE MARIA DE GRACIA TINGUEN LOS JOYELS, Y VESTIMENTOS DE LES IGLESIAS DE DITES CASES.

1540.— Item a 17 de Maig any 1540 estableiren y ordenaren que de assi avant lo administrador y obrer que ara es, y per temps sera del hospital de San Miquel Arcangel e Santa Lucia, e de la ermita de la Verge Maria de Gracia, tinguen en poder seu totes les joyes, y ornamenti de les iglesies del dit hospital y ermita, y altres coses que als Jurats ben vist los sera. Y per al dit efecte sia feta fer una caixa per lo dit obrer y [Pág. 30] administrador del hospital, de diners de dit hospital.

38 DE LES VISITES DEU FER AL HOSPITAL LO MANOBRER
DE AQUELL.

1540.— Item a 27 de juny 1540 establiren y ordenaren, ates que en lo hospital de la present vila habiten moltes personnes vagamundes les quals causen gran dany e detriment als verdaderes pobres de Jesuchrist, en les caritats y almoynes e rompen y esquizien la roba dels llits del dit hospital, per çò mana esser notat que lo obrer e administrador del hospital que ara es y per temps sera, cascuna setmana e tantes vegades quantes necessari sera sia tingut e obligat a anar a visitar lo hospital, y regonega les personnes que ell habitaran. E si algunes personnes trobara e veura en aquell que no li parega deute estar ni habitat en aquell, que els foragite e havie, e si menester sera feri altra provicío, y pera el dit efecte sera menester la presencia y assistencia del Magnific Justicia de la vila o llochtinent de aquell, que aquells dits Justicia o Llochtinents totes hores, e quant per lo dit obrer e administrador ne seran requestes, sien tinguts e obligats a anar al hospital e fer lo que nessessari sera pera cumplir e efectuar lo que dit es.

El acuerdo de nombrar administrador (llamado también *Manobrer*) es de 1505. El 13 de abril se acuerda que en lo sucesivo cada año, en fiestas de Pascua de Resurrección sea elegido un administrador para el hospital, el qual tenga a cargo en nombre de los jurados, que son patronos y administradores, de mirar, regir, y administrar en todas las cosas que los jurados pueden hacer en aquell. Empero que lo que haga en obras y ropas tenga que consultar a los jurados dándole cuenta de lo que haya gastado de los bienes del hospital. Y que no tenga sueldo ni del Consejo ni del hospital, sino que se lo pague Dios. Se elige a Pedro Gil, notario. (M.C. n.º 50 fol. 41 vº y 42.) Cargo este que no tiene nada que ver con el de ospitaller, cuyo contrato figura en el M.C. de 1492-1493 y que junto con su mujer es una especie de consejero que administra los útiles y ropa así como los bienes del centro, al menos hasta el nombramiento de administrador, en el momento que hemos señalado. No trabaja este "por el amor de Dios" como el administrador o el antiguo *donat*, que daba incluso sus bienes, sino que percibe una parte de las rentas del patrimonio del hospital. Es curioso que al propósito de esta ordenanza no se cuente para nada con el parecer de algún facultativo, pero no siempre es así. Veamos: "que de hui avant lo manobrer que hui es y de hui avant sera del loable hospital de la vila haja y sia tengut, astret et obligat de vestir los pobres malats que a dit hospital vindran. El subvenir del baci que aquell administra a dits pobres malalts dant-los tot çò que mestre hauran així de carn, gallines e altres cosees, fen-los vestir al doctor y entenent açò en los pobres que no stan pera passar avant sens perill de la vida. Per que los que puguen passar avant, a consell del doctor, pasen. No 66, M.C. de 1588-1589 fol. 34.

39 QUE LO MORERAL DE SANTA LUCIA SIA BOVALAR.

1541.— Item a 4 de Juny any 1541 establiren y ordenaren que tota la terra que esta plantada de morenes en lo barranquet de Santa Lucia e los caixeres de la sequiola... sia entesa y compresa en lo bovalar de la vila, ab les mateixes penes que les altres terres del bovalar tenen.

Los morenes de la villa se arrendaban al mejor postor bajo ciertas capitulaciones que constan en el n.º 65, M.C. de 1586-1587, fol. 365 y suces. Se refieren a las obligaciones del arrendador y a las prohibiciones que pesan sobre su gestión durante el año de dominio. Orientadas hacia el mejor uso y provecho del morenal son como un tratado del cultivo de este árbol.

[Pág. 31]

40 DE NO METRE VI DE ALTRE TERME, LOCH E TERME, EN LA VILA E TERME DE AQUELLA.

1326.— Que algun home strany o privat no sia tan osat que goz metre vi ne verena de altre lloch o terme en la vila e terme de Vilareal de sa collita, de compra ne de donacio ne de altra manera a obs de vendre o revendre o tenirne en casa a obs de son beure. E que aquell qui contrafara page de calonia per cascuna vegada quaranta sous e perde lo vi,

e la verena que mesa haura. Empero si sera vist als Jurats e consellers que vi hi hage menester de altre lloch, que puixgen donar licencia en lo dit cas de metre vi, regoneixent empero ans y primerament lo vi de la vila e del terme. De la pena sia lo ters del Senyor Rey, lo ters del comu e lo ters del acusador, lo qual acusador no sia horn tengut de delatar, e que el Justicia sens instancia de part ne puixe fer inquisicio en tota aquella manera que la veritat sia trobada, e que els Justicia, Jurats, ne Consell no puixgen fer gracia dels tersos del señor Rey ni del comu.

41 DE NO FER GRACIA DE LA CALONIA DE METRE VI.

1326.— Los honorats Justicia, Consellers, [e] prohomens de Consell, Juraren per Deu e los seus quatre evangelis Sants ab les suas mans corporalment tocats, que no faran gracia de tot ni de partida de calonia o calonies, que per algu o alguns seran comeses, de aquell establecimiento qui parle de metre vi e verena, ans aquell observaran segons que fet e ordenat es, e així mateix que no donaran llicencia a algun estrany o privat que ni mete vi ni varena si a tots en general no ere donada. Se ha suprimido una extensa relación nominal de justicia, jurados, consejos y prohomens de consejo en número de 47 porque, si bien la ordenanza parece proceder del libro de 1326, no hay seguridad alguna de que

fueran los ediles de ese año ya que el libro es una recopilación de material de años anteriores.

Por lo demás estas ordenanzas no son aceptadas en la Pobla de Bonretorn, cuyos moradores las quebrantan a su antojo motivando ello intervenciones del justicia con el apoyo del Consejo, para imponerlas a la fuerza.

No 2. M.C. de 1383-1384, fol. 30 vº. También

No 221, Clavería del mismo periodo fol. 37.

42 DE BEVEDORS E FREQUENTANTS DE TAVERNA E DELS TAVERNERS.

1326.— Item ordenaren que els bevedors e frequentadors de taverna no sien ne aturen en taverna e cassa hon se vena vi de la hora del seny del lladre sonat avant, ne algun venedor de vi nols gos atenir ne acollir apres la dita hora, e qui contra fara pague per pena deu sous, pagadors lo ters al senyor Rey, lo ters al comu e lo ters al acusador.

43 QUE NINGU PUXGA VENDRE VIA TAVERNA QUE NO TINGA UN QUARTO DE VIÑA.

1326.— Item estableiren y ordenaren per lo be, profit, e utilitat de la vila e dels singulars de aquella, que tot hom, vehi y habitador que tinga [Pág. 33.] casa o habitatjo o fassa residència personalment en la vila, si aquell aytal hom e vehi no tendra, ni posehira, ni peytara en lo terme un quartio de vinya aviyanaada en tal cas aquell vehi no puixà vendre per ell ni per alguna altra persona interposada dins la vila ni raval de aquella vi ningú. E aço sots pena de quaranta sous partidors segons en lo estatut fet de no metre vi foraster es contingut.

En 1482 se ordena "adiccionant e millorant la ordinació antiga" que nadie pueda vender vino tanto al por menor sino en las dos tabernas que señalen los jurados y el mustacaf. Y que el vendedor no pueda vender sino una gerra en cada una de ellas, previamente tachadas, y al precio que en cada caso señale la autoridad a la que se deberá informar al terminar la venta, respondiendo mediante juramento de no quebrantar estas normas, así como de que el vino es de su propia cosecha. Curiosamente esta ordenanza provoca una carta del Obispo de Tortosa ordenando (!) su revocación. Ni que decir tiene que no sólo no se acató la orden sino que se suspendió a perpetuidad a un consejero que por lo visto fue el autor de la información. No se comprende de inmediato el interés del clero en este asunto pero no hay duda de que está relacionado con la venta del vino de la primicia como se puede observar en el nº 50 que, con toda probabilidad, responde a un acuerdo entre partes. (No 36, M.C. de 1482-1483, fol. 26, 26 vº, 27 vº y 28 vº.)

44 DE HOSTALERS QUE NO GOSEN COMPRAR VEREMA, NE VI.

1326.— que ningun hostaler de Vilarreal ni de son terme no sia tan gosat que gos comprar vi ne verema pera son beure ni a revendre en gros, ne gos encara vendre vi de sa collita en menut a ningun preu, sots pena de quaranta sous y de perdre lo vi per cascuna vegada que contrafara, de la qual pena haga lo ters lo senyor Rey, lo ters la vila y lo ters remanent lo acusador, e cascun vehi ho puxa acusar, e no sien tinguts de revelar lo acusador.

45 QUE NINGU GOZE VENDRE VI EN MENUT NE A TAVERNA PER ALTRI.

1326.— que alguna persona estraya o privada no goz o presumixa vendre vi en menut ne a taverna en la vila, ne en los arravals de aquella per altri, si no sera de sa propia collita, e aço sots pena de deu sous per cascuna vegada que contra fara, partidora lo ters al Senyor Rey, lo ters [Pág. 34] al acusador, e lo ters al comu e que de asso puixa ser feta inquisicio per lo Mustasaf e que no sia tingut de revelar lo acusador.

En el nº 62, M.C. de 1518-1519, fol. 20 vº se reproduce esta ordenanza que debió quedar en desuso por referirse a un tema que depende de tantos factores.

46 DE NO VENDRE LOS TAVERNERS CARN, OUS, PEIX, NI ALTRES COSES EN LA TAVERNA NI LOS CASOLANS CIVADA EN MENUT.

1326.— Item estableiren y ordenaren que per ço que lo camí real que passa per la vila sia millor conservat en son bon estament, y que los caminants qui passen per aquell hagen millor recapte e que lo millorament e utilitat quels vehins de la vila han y tenen, de vendre les virtualles e viandes als caminants, sia compartir en moltes personnes e que no romanguen en dos o tres personnes solament, com per ordinació dei dit Consell sia establít e ordenat, que hostaler algu de la vila sots esta pena no gos vendre en son hostal sino tan solament palla, civada y candeles e a cascun dels altres singulars de la vila sia permes vendre palles, civada, candeles e totes altres coses, per tal volent donar orde y manera que lo dit profit sia convertit en molts e no pochis, segons dit es a be profit e utilitat de la Universitat, e dels singulars e de tota la cosa publica, volgeren y ordenaren que alguna persona no gos o presumixa vendre en la vila per si ni per interposada persona, civada alguna en menut, de qualsevol natura sia, si donchs aquella no haura de sa propia

cullita. Empero en aço no hi sien entesos ni compresos los hostalers de la vila. Item que algun taverner o tavernera, venedor o venedors de via ram o en menut, per si o per interposada persona no gos o presumixa [Pág. 35.] en sa casa o taverna vendre carn alguna fresca o salada de qualsevol naturaleza sia, peix fresch o salat de qualsevol naturaleza sia,ous ne algunes viandes pera menjar aquelles en les dites tavernes o cases, ou fent vendre en altre lloch de la vila per interposades personnes, exceptant per fruyttes lo vi de sa propia collita que vendran. E qui contra les dites coses o alguna de aquelles vendra encorrega en pena de vint sous per quantes vegades contrafara, partidora la pena la quarta part al Rey, la quarta part al comu, la quarta al Mustasaf, y la restant quarta part al acusador. E que no sia tingut de revelar ne nomendar lo acusador, e que en puixa esser feta inquisicio per lo Mustasaf en totes aquelles maneres que ben vist hi sera pera que lo fet de la veritat puxa ser atrobat.

Algo tardianamente, pero como una renta de categoría suficiente como para ser arrendada, aparece en las ordenanzas el aguardiente. A 5 de febrero de 1550, a instancia del arrendador del derecho del aguardiente, se manda a una taberna "que los dies de dissabte no vena a yguardent a dinades sino a lluitres y migues lluies, segons esta ordenat en los capítols". No 69, M.C. de 1649-1650, fol. 27 vº.

47 DE NO COMPRAR VI PERA VENDRE.

1326. Que alguna persona per si ni per interposada persona gos, ni presumixa, comprar ni fer comprar vi de ninguna manera que es collira en lo terme per obs de vendre aquell en gros ni en menut a taverna, ni ay tampoch lo que havien comprat alguns pera vendre, e qui contra faga ipso facto encorrega en pena de seixanta sous, partidors lo ters al Señor Rey, lo ters al comu e lo ters remanent al acusador. E que del ters del acusador no puxa ser feta gracia per lo Mustasaf sens voluntat del dit acusador e que lo mateix Mustasaf pera saber [Pág. 36.] la veritat per mer ofici sobre les dites coses ne puixa fer inquisicio tantes quantes a ell ben vist li sera.

48 QUE NINGU PUIXA VENDRE VI FORASTER SINO EN LA PLACA.

1326.— que si qualsevol persona forastera que no sia vehina ni habitadora de la vila portara o portar o metre fara vi foraster per vendre aquell en gros o en menut en la vila, presehinc empero lisencia e notament de Consell de metre vi foraster e no altre, que aquell aytal vi dins la vila mes haura, e dins los raval de aquella, no gos aquell dit vi vendre en ninguna manera ni en ningun lloch de la vila, ni dels raval de

aquella, sino a les grades del pou de la dita vila, çò es lo pou de la plaça, o dins la plaça o porches de aquella. E aço sots pena de perdre lo vi e pagar quaranta sous de pena, partidors segons en lo establiment de no metre vi foraster es contengut. E que ningun horn ni vehi de la vila no gos comprar del dit vi per ops de revendre, sino tan solament a ops de son beure sots la dita pena de quaranta sous.

49 DE NO POSAR VI EN LA VILA SENS ALBARA DELS JURATS.

1326.— Item estableiren y ordenaren per coldre e esquivar fta o per çò que vi estrany, [de] fora del terme de la vila de Villarreal, no sia posat dins la mateixa vila, que alguna persona estranya o privada no sita tan [Pág. 37.] gosada que gos posar dins la vila ni raval de aquell vi algu de les pobles ni alqueries o de alguns altres llochs del terme sens licencia o albara dels Jurats... e que [qui] contra fara encorrega per cascuna vegada en pena de sexanta sous partidors lo ters al senyor Rey, lo ters al comu, e lo ters remanent al acusador, e que ultra de la pena perda lo vi. E que del ters del acusador no puxa esser feta gracia per lo Mustasaf, e que de les dites coses ne puxa ser feta inquisicio per lo dit Mustasaf.

50 QUE LO ARRENDADOR DE LA PROMICIA PUGA VENDRE UNA GERRA DE VI A TAVERNA.

1526.— Item a 8 de setembre 1526 estableiren y ordenaren que los arrendadors e compradors del dret de la promicja, lo qual es de la mateixa vila, de assi avant tinguen facultat e pugen vendre cascun any una gerra de vi del dit arrendament, aixi com los arrendadors del dret del Rey, venen e han acostumat vendre a taverna en la mateixa vila.

51 DE PODER VENDRE VI A QUARTES.

1528.— Item a 8 de setembre 1528 estableiren y ordenaren que sien fetes quartes de vi e que qualsevol persona de la vila puxa vendre vi a quartes del present any en avant, ab tal empero pacte que si algun foraster ne compra e aquell posara en los hostals, sia tingut pagar dos diners de sis per cascuna quarta e aquells sie tingut de cobrar lo hostaler e ahon posaran lo vi. [Pág. 38.] E si no ho fara, que tal hostaler sia tingut pagar dits dos diners de sos propis bens al siser per cascuna quarta, no obstant qualsevol ordinacio en contrari feta.

52 DE NO PASSAR VI A QUARTES EN LOS HOSTALS NI QUE LOS HOSTALERS PUXEN COMPRAR GRANS PERA VENDRE.

1537.— Item a 4 de Abril 1537 estableiren y ordenaren que ningun hostaler ni hostalera ni compayns de aquells no puguen metre o posar ni consentir ni permettre que per ninguns hostes ni altres qualsevol persones sia mes, ni posat en ningu dels hostals, vi a canters ni ninguns canters ni a quartes pera els dits hostes, sino tan solament per menut, cas que lo dit vi sia comprat de les tavernes que son y seran tretes per albarans en la vila, y no de ninguna, de altra part, ni en altra manera. E si lo contrari sera fet, que lo tal contrafaent sia encorregut, y encorrega en pena de sexanta sous per cascuna vegada que contrafara, pagadors e partidors segons les altres penes aposad es en los capitols dels arrendaments de les sises de pa de flequeres, vi de taverners e ciavades ni altres grans sino tan solament aquells que hauria menester para vendre en sos hostals sots la mateixa pena partidora ut supra. Aço ajustat que los dits hostalers puxen posar lo vi que sera de sa collita en sos hostals pera son beure tan solament [Pág. 39] e no en altra manera, e que del vi que sera de sa collita e tindran, o metran en dits hostals, per ninguna via, forma, ni manera puxen vendre ni donar als hostes. E si pera alguns o algu dels hostalers o hostaleres lo contrari sera fet, que lo tal contrafaent de alli avant no puxa beure ell ni sos companyes en lo dit hostal de ningun altre vi, sino de aquell que es vendra en dites coses e per trobar e saber la veritat del fet, lo arrendador qui ho sera de les dites sises puxa estrenguir de manament als hostalers e hostaleres e compaynes fins to tes hores e quant ben vist li sera.

El acuedo se habia tomado ya en 31 de marzo de 1483, revocando una ordenanza vieja que lo autorizaba mediante el pago de cuatro dineros de sisa por cántaro. Aclarando la intención del Consejo de que sólo se pueda introducir vino al por menor, sin duda alguna para mejor fiscalizar su venta (vid. n.º 43). No 36, M.C. de 1482-1483, fol. 27 vº.

53 DEL VI QUE LO ARRENDADOR DE LA PRIMICIA POT VENIR

1326.— Item en lo prop dit dia estableiren y ordenaren que lo arrendador de la promicia quiara es, y per temps sera, puga vendre a taverna dos gerres de vi, la una de vi fet y la altra de claret, servant en tot y per tot lo us, estil, y practica que per los altres vehins se acostuma servir.

54 QUE LO SISER DE PA DE FLEQUERS Y VI DE TAVERNERS

NO PUXA HAVER SISA SINO DE VI SISAT.

1560.— Item a 22 de dhembre any 1560 per coldre, evitar y llevar alguns abusos se fan y es causen per alguns particulars vehins de pocs

55 DE REVENEDOR QUE NO GOS COMPRAR EN GROS VI QUE SERA VEDAT.

1326.— que ningun revenedor gos comprar en gros vi que sera vedat y es vendra a pena de deu sous ni gosen fer maestria los dits revenedors ni altra persona en lo vi que vendran, sots pena de quaranta sous pagadors lo ters al acusador, e que del dit fet puxa esser feta inquisicio en tota aquella manera que lo feyt de la veritat puxa esser [Pág. 42.] atrobat, e no sia tingut de revelar lo acusador.

56 DE LA PENA DEL TAVERNER, CARNISSEUR, Y FLEQUER ATROBATS EN FRAU.

1528.— Item a 14 de juny 1528 estableiren y ordenaren que si alguns carnissers y venedors de vi, taverners, flequers e altres qualsevols personnes que venen qualsevols coses a pes o mesura seran trobats en algun frau, sien y encorregen aytais en pena de sinch sous partidors loters al senyor rey, lo ters a la vila e lo ters al acusador, e ultra la ditta pena la cosa que sera estada atrobada en frau sia perdua, la qual se done a pobres per amor de Deu.

57 DE HOSTALERS E DE AQUELLS QUI TINDRAN AMIGUES EN LA VILA.

1326.— que tot hom qui tinga fembra pública en la vila o terme de aquella, que encorreguen ell y ella en pena de sexanta sous, de la qual pena hage lo senyor Rey la tercera part e lo comu la tercera part, e la remanent tercera part lo acusador. Empero que el Justicia sens acusador sen puga entrometre de inquirir sobre lo dit feit e delinear les

any en sa, per vendre aquell vi a quartes e en altres [Pág. 40] maneres als hostalers de la vila e compaynes o als hostes de aquells fora de taverna, y sens sisar, lo que es contra estatus, ordinacions e notaments e establimenti, como estiga prohibit per los danyos e pejuins los fan y els se causen, y senyaladament als taverners que venen vi a ram, y a taverna [Pág. 41.] provehi, estatui, e ordena, nota e delibera que lo arrendador, e comprador qui sera de les dites sises e imposicions no puixa de assi avant fer avinensa, pacte ne concordia alguna ab ningun dels hostalers ne puixa haver sisa per la part que se guardara a pagar de la ditta sisa e imposicio als compradors del tall vi venut o comprat fora taverna y sens sisar, a pena de dosents sous partidors la mitat al comu a obs de murs e valls e altres necessitats de la vila, e la altra mitat al acusador, e sots decret de nullitat.

penes, e si les dites penes no portan pagar que corregen en camisa la vila, e així mateix ordenar que ningun hostaler no gos tenir en son hostal sino una fembra a servir de aquell, sots la dita pena. E si acollia de un jorn avant fembra ne son amich, que pague sinch sous e aquella mateixa pena page la dita fembra e amich, e si pagar no podra que corregen la vila en camisa sens açots. [Pág. 43.]

58 QUE HOSTALER ALCU NO GOZE TENIR EN SON HOSTAL FEMBRA ALGUNA FRANCA O CATIVA QUE FASSE PECHAT DE ADULTERI.

1326.— que algun hostaler de Villarreal ne de son teme no sia tan hosat que gos tenir en son hostal fembra alguna franca o cativa que sia mundaria e publica, que fassa pechat de adulteri, e aço sots pena de sexanta sous e en questa mateixa pena encorregen la fembra publica o esclava que en lo dit hostal estara e lo pechat sobre dit de adulteri cometa e si les dites penes pagar no portan que sien açotades, aço declarat que fembra publica venint son camí lo dit hostaler la puxa acollir un dia e una nit tan solament, e si de aqui avant hi estara, que el dit hostaler e fembra encorreguen cascu en pena de deu sous, e si la dita pena pagar no portan, o no voldran, corregen la vila sens açots, ab camisa.

Al hablar de "fembra frana o cativa" se refieren a los esclavos cuya tenencia estaba regulada por una ordenanza que no hemos encontrado. No obstante su existencia es incuestionable puesto que da pie a una sanción impuesta a un tal Jaime Juneda que había delinquido contra un establecimiento cometiendo pecado de adulterio con una esclava de su propiedad. N.º 230, Clavería de 1398-1399, fol. 2 vº. y 3.

59 QUE HOSTALER ALGU NO GOZE ACULLIR DE UN DIA E UNA NIT AVANT HOME MUNDA E VAGAMUNT,

1326.— que ningun hostaler o hosteleria no sia tan osat que gos o presumixa acollar en son hostal de un dia e una nit avant a ningun hom mundari, vagabunt, honyener, hom de mala vida o de mala fama, vil persona o persegiors de joch, sots pena de vint sous partidors en esta manera: lo ters al señor Rey, lo ters al comu e lo ters al acusador, e en semblant pena encorregen los homes si mes de un dia y una nit aturar, e aço a coneiguda dels jurats, y justicia, e que el dit justicia exoficio, sen puga entrametre sens acusador.

Hay una protesta contra una crida del Lugarteniente de la Gobernación de Riu d'Uxó Ansus, (actual provincia de Castellón, poco más o menos) hecha por mandato del Rey ordenando que ninguna hembra pública con su

amigo no se detengran en la villa sino un día y una noche, *cami caminant*, esto es, yendo de camino, bajo pena de veinte florines. Al parecer la protesta responde solamente a considerar lesiva la intrusión. Pura cuestión de competencia puesto que en esencia coincide con las ordenanzas locales.

60 QUE HOSTALER ALGU, DE LA CAMPANA DEL SENY TOCADAS AVANT, NO GOS TENIR LA PORTA DEL HOSTAL UBERTA SIDONCHS NO LA TINDRA A MIGA CADENA.

1326.— que ningun hostaler o hostaleria sia tan gos o presumixa, de la campana del seny tocada avant, tenir son hostal ubert si donchs no el tindrà a mig a cadena. E aço sots pena de sinch sous partidors e pagadors lo ters al señor Rey, lo ters al comu e lo ters remanent al acusador.

61 DE LES FEMBRES PUBLIQUES, QUE NO GOSEN ESTAR SINO EN LO BORDELL

1326.— en lo profit e utilitat de la vila de Villarreal e singulars personnes de aquella, e de la cosa publica, e per esquivar e estorvar mals e sinistres que facilment se poden seguir, si així no era provehit, que tota fembra mundaria o publica que faga pechat de adulteri estiga e haga de estar en lo Bordell e lloc de deputat e dedicat para les dites fembres [Pág. 45.] fora la vila, e hostaler algu no gos o presumixa respitar o tenir alguna de les dites fembres palestament o amagada dins casa sua o son hostal, e aço sots pena de vint sous. En tanta e semblant pena encorregen les dites fembres si en algun hostal de la vila estaran y habitaran, sino tan solament al dit Bordell. Les quals penes si commeses seran sien partides en questa manera, ço es, lo ters al señor Rey, lo ters al comu e lo ters del cusador sia del señor Rey. E que dels ters del comu ni del ters del acusador no puxa esser feta gracia ni relaxacio alguna.

Es dudoso que esta ordenanza se remonte a tal fecha puesto que presupone la existencia del *bordell* que se creó en 1414, si damos crédito al acuerdo siguiente: "Dei Sabbati, XII januarii anni prefici. Consell cridat com fos exposat per los honrats jurats de la vila en lo dit Consell que com certis homens e personas haguesen dit als jurats e pregat quels domasen licencia de fer hun bordell tantum en la poba de ditta vila appellada den Anthoni Guasach, per tal lo dit honrat Consell acorda e mana que fos notat que lo dit bordell fos lexat fer e obrar a aquell qual volgues fer a cost e messio sua propia et no pas de la vila, en lo qual les fembres erades poguesen estar et habitat lexant-ho a la discrecio dels honrats jurats". Posiblemente no aparece particular alguno que realice la obra dado que

en lo sucesivo es el Consejo el que se acredita como propietario arriendándola cada año, con el ajuar correspondiente, al mejor postor, que pasa a llamarse señor del Bordell. Las capitulaciones figuran muy detalladas y con el inventario del ajuar en el nº 60, M.C. de 1516-1517, foliados 110 a 112. Más tarde, en 1608, su nombre cambia llamándose "lo Ostal del Seca e o la casa Publica de la Vila". Y como consta en la nueva titulación, sigue dependiendo del Consejo que lo arrienda por 25 reales castellanos. Nº 338 Clavería de Pere Mata, 1608-1609.

La anterior ordenanza debió caer en olvido ya que en 1517 se vuelve sobre el tema: "que de ací avant hostaler algu no puixa acollir dona publica o de guany alguna en son hostal. Exceptat lo hostaler del Bordell axi per menjar e beure com per dormir, ans aquelles dones haigen de anar a posar, menjar, beure e dormir e star en lo hostal del dit Bordell, com aquell sia lloch depurat per a aquelles, e no a nengun altre. E lo hostaler que contrafaria sia encorregut en pena de cinc sois per quascuna vegada, partidors lo terç al Sr. Rey, lo terç a la vila e lo altre terç al hostaler e arrendador del Bordell. Aco empero sia entes esser dit e ordenat havent hi lloch e posada en lo hostal del dit Bordell e no en altra manera. No 60, M.C. de

La medida acaba perdiendo su carácter moralizador para convertirse en norma protecciónista del hostal expresamente señalado a este fin.

62 QUE ALGUNA DONA DE MALA FAMA PUBLICA O QUE
FARA PECAT DE ADULTERI NO GOS ESTAR NI TENTR HABI-
TACIO EN LA VILA.

TACIO EN LA VILA

1326.— que alguna dona de mala fama publica, e que fassa pecat de adulteri no gos estar o tenir continua habitacio o cassa poblada en la vila o terme de aquella, e aco en pena de sessanta sous e si pagar no els podra, o no voldra, que corregia la vila en camisa ab so de trompeta, sens

۱۰۵

Efectivamente, esta si que debe ser de 1326 y apoya nuestro punto de vista sobre la nota anterior. Es raro por otra parte que el recopilador no diera con la siguiente ordenanza: "que si d'aci n'avant per alcun temps qualchevol dona behina e habitadri de la vila, la qual sera atrabada e o legitimament provat e averat, fahent pecat de fornificacio e o de adulteri en la vila, que aytal dona presa e o atrabada segons dit es en el dit epcat, queue ipso facto et sine alico remedio, triga e o alongament de temps, sie foragita e privada de la vila. Et si aytal dona presa e atrabada en lo dit defet que li sera manat e monstrat per l'onrat justicia o per son lochitient quess absente e sen vase e aquella no obtemporara ne curara obrir al manament e monestacjo dins lo temps assignat, que de fet, et de contient sia aqotada e batuda ab aqots tota nua in forma solita per la vila. E aco sens ningun remey e o merce, e ultra los dits aqots sia foragitada, privada e gitada des feyt de la vila. En lo qual empero statut e ordenacio lo Consell volch que no fossen enteses ni compresses les fembres publiques les quals publicament

cometen los dits pecats, e viuen de aquells, volent e manant lo present
stabilitat e ordinacio esser cridada ab veu de crida publica... Romanint
empero lo stabilitat fet de les sembres publiques en sa força. No 19, M.C.
(de 1138 1139 folis 20 v 0 v 21)

Todas las iras se concentran sobre las practicantes no profesionales dando por sentado que las otras tienen su lugar idóneo: "aprovaient una ciida feta per lo justicia a instancia e requisicio dels jurats, en virtud de la

proveso real a la villa atorgada per la Magestu del Sr. Rey. Bona suauitat e regnant, mana esser notat que totes les dones que estan de sos en la vila e com-viven amigades, enamorades e en pechat fora poder de sos marits e companyes honestes, que aquelles sien foragitades e bandejades e sia procheit en tota aquella manera que fer se puxa en virtut de la dita proveso, de manera que aquelles no aturen en la vila e son temte, e les publiques vagen al loch acostumat". No. 43, M.C. de 1494-1495, fols. 14 vº y 15.

La provisión real de "lanzar malas gentes de la villa y que naçt posicione esta ordenanza era de 1487-1488, según consta en la Clavería de este periodo, n° 276 fol. 10. Con este antecedente, "com sien dones adulterants y desmardants moltes dones quasades e altres" son arrojadas de la villa en 1498, lo que da lugar a que dos de ellas viudas, (las demás eran casadas) recuren al Gobernador General del Reino. Los representantes de la villa en Valencia presentan la indicada Provisión e, invocando su validez, solicitan

que se remita al Consejo la facultad de usar de misericordia en este caso. Se consigue, y una vez restituída la causa al Consejo se acuerda que estas dos permanezcan en la villa si en lo sucesivo quieren llevar vida honesta. Empeoro que paguen los gastos judiciales ocasionados. Dentro del rigor con que se cumple esta ordenanza debe observarse que en modo alguno aparecen en el indicado caso mujeres solteras sino solamente casadas y viudas y aun así estas últimas reciben un trato de favor. Lo que nos inclina a suponer que en el caso de las solteras se inhibía el Consejo, atribuyéndoles profesionalidad. No 46, M.C. de 1499-1500, fol. 13 vº y 14.

63 DE LES DONES DE GUANY QUE VAGEN A POSSAR AL

BÖRDELL

1517.- Item a 30 de maig 1517 establitzen y ordenaren que de ass
avant hostaler algu no puxa acollir dona publica o de guany alguna en
son hostal, exceptat lo hostaler del Bordell, aixi per menjar o beure com
pera dormir en dits hostals, ans aquells hagen de [Pág. 46.] anar a posar
mengar, beure, e dormir, e estar en lo hostal del dit Bordell, e no a
ningun altre hostal, e lo hostaler qui contrafara encorregia en pena de
cinch sous, partidors lo ters al senyor Rey, lo ters a la vila e lo ters a
hostaler de dit Bordell, aço empero entes haventhi illoch o posada en di
Bordell, e no en altra manera.

64 QUE LOS HOSTALERS NO PUXEN VENDRE SINO PALLA, CEVADA, y CANDELES Y QUE NINGU PUXA TENIR A LLOGER MES DE UNA CAVALCADURA.

1326.— Per be, profit e utilitat de la Universitat de Villarreal e singulars de aquella, e per çò que tots los vehins y habitadors en aquella se aprofiten, e guayen del camí real en lo qual la vila es edificada, que alguna persona de la vila e terme de aquella no gos, ni presumixca per si ni per altra interposada persona palesament, ni amagada, tenir ni haver solament una bestia o cavalcadura per ops de llugar o cavalcar als correus e altres personnes passants, o caminants per la vila e per lo dit camí real, e qui lo contrari fara e per quantes vegades que contrafara, ipso facto sia encorregut en pena de sexanta sous, partidors lo ters al senyor Rey lo ters al comu e lo ters remant al acusador. E que del ters del acusador no en puxa ser feta gracia per lo justicia sens voluntat la del dit acusador, e que lo justicia pera esquivar escandals e perills no deixe caravacades als correus e altres e que partixen lo guany de aquelles per tota la vila e vehins de [Pág. 47.] aquella. E com los hostalers hagen e tingen de si tanta herba de alfals ferratga e altra herba y venals en lurs hostals que los altres vehins de la vila no poden vendre lurs herbes, ni aprofitarse de aquelles per lo dit camí, per tal lo honorable Consell a be, profit de la vila e singulars de aquella tot concordant, ordena e estable que algun hostaler no gos, ni presumixca per si ni per altra interposada persona haver ni tenir sino un hort de herba de alfals, o altra herba per provicío de una cavalcadura, ni gos vendre la dita herba en lurs hostals ni fora aquells, ni gos vendre sino palla, ciurada, e candeles en los hostals segons es ordenat per altres establiments de la vila, ni ay tampoch gosen comprar de les dites herbes per ops de vendre en los hostals ne fora de aquells. E aço sots la pena de sexanta sous, partidors segons que dessus es ordenat, e que lo Justicia o Mustasaaf o aquell a qui pertanya en son ofici, per esquivar tots frauds sobre totes e singulars coses dessus dites, ne puxe fer inquisicio.

65 DE HOSTALERS.

1326.— que hostaler algu no sia ni puxa esser corredor ne usar de ofici de corredoria.

66 DE NO DONAR NI PENDRE SERVISI ALGU ALS HOSTALERS NI A LURS COMPANYS PER FER COMPRAR VI.

1326.— que alguna persona no gos donar servisi ne permetre altra

[Pág. 48.] cosa a algun hostaler o hostalera o companyes sues per tal que fassen comprar als caminants que en lur hostal posaran y habitaran del vi de aquell, ne lo hostaler o hostalera ne companys de aquel gocen rebre lo dit servisi ne haver part en aquell, en tot ni en partida. E qui contra fara page deu sous de calonia partidors lo ters al senyor Rey y a la vila, y lo altre ters al Mustasaaf, y lo ters remant al acusador. E si acusador no hi haura que sia partida dita calonia per terces. E lo Mustasaaf puxa fer venir a sacrament tots aquells qui entenga haver contravençut a les dites coses, e que los hostalers e companyes lurs sien tinguts jurar tota vegada que per lo Mustasaaf y jurats requerits ne sien, a saber es, que contra la present ordinacio no vendran en manera alguna, e si dita pena pagar no porran que estigen deu dies en la preso.

67 DEL GUANY POT FER LO HOSTALER EN LA CIVADA.

1326.— que algun hostaler, tender, ni altre venedor no gos vendre civada sino a tal preu que guanye dos sous per cafis, segons les vendes que es faran en gros de la civada en aquells temps en la vila, y no pus, sois pena de deu sous partidors ut in primo capitulo.

68 QUE NINGUN HOSTALER GOS COMPRAR PA CONTINUAMENT DE UN FLEQUER O FLEQUERA.

1326.— que algun hostaler, o hosteleria ne companyes sues, per si e per interposades personnes, no gosen comprar ne fer comprar pa continuament de un flequer o flequera sino que [Pág. 49.] compren o comprar faran de un flequer o flequera una setmana, e altra setmana de altre flequer o flequera e aixi se seguixa tro tots los flequers o flequeres siem pasats e apres tornen al primer flequer o flequera de qui comensa permanent de comprar lo dit pa, e de aqui avant continuament se seguixa aixi. E qui contra fara plague per pena cascuna vegada vint sous e que de aço puixca fer inquisicio lo Mustasaaf.

69 QUE HOSTALERS NO PUGUEN MOSTRAR, DIR, NI NOME-NAR ALS HOSTES TAVERNA ALGUNA.

1326.— que per esquivar frau, que ningun hostaler de Villarreal, muller ne compayes de aquell no gose ne puxa mostrar, dir, ne nomenar per si o per interposada persona al hostes que en lur hostal vendran a posar, taverna alguna, ni portar o fer portar als dits hostes o personnes vi de les dites tavernes, si donchs justa causa no aurau a coneguda del Mustasaaf e aço sots pena de deu sous per cascuna vegada que con-

trafara, pagadors lo ters al senyor Rey, lo ters al comu e lo ters remanent al acusador. E que del ters del acusador no en puixa esser feta inquisicio per lo Mustassaf en totes maneres que a ell li apareixerà per trobar lo fet de la veritat, e que no sia tingut de revelar lo acusador.

70 QUE NINGUN HOSTALER GOSE NI PUXA VENDRE SINO CIVADA, PALLA Y CANDELES EN SON HOSTAL.

1326.— que ningun hostaler de Villarreal, muller ne companyes de aquell no gosen ne [Pág. 50.] puixen vendre en son hostal ne en altre lloch algu de la vila, ne fasen vendre o revendre per interposades persones, sino tan solament civada, palla e candeles als caminants qui vendran a posar en lurs hostals, sots pena de vint sous per cascuna vegada que contravendran, pagadors lo ters al Senyor Rey, lo ters al comu, e lo ters remanent al acusador. E que del ters del acusador no puixa esser feta gracia alguna sens voluntat de aquell. E que sots la dita pena lo hostaler y hostalera tinguen e tenir sien tinguts continuament bastiment de les dites civada, palla e candeles pera obs e servitud dels caminants o hostes qui vendran a posar en lo hostal, e particions ut supra. E que dels tersos del comu e acusador no puxa esser feta gracia e laxacio, o remocio sens licencia e voluntat dels jurats, ans ipso facto sia feta execucio realment e de feyt en los bens del contrafaent o vinent. Ne tampoch los dits hostalers, muller ne companyes de aquells no gocen ne puixen monstrar, dir ne nomenar als caminants o hostes qui vendran a posar en lurs hostals nom, casa o alberch de alguna persona de la vila que tingen o venen civada, per ço que los caminants ab lurs dines hagen y pugen aver ab lur gran avantage e a bon mercat en la vila, tot ço que menester auan sots la pena partida ut supra. E que dels dits tersos, del comu e del acusador, no puixa esser feta gracia e que en puixa esser feta inquisicio per lo Mustassaf o per son llochtinent aço empero declarat que no sia entes ni compres que lo hostaler no puixa vendre vi de rendes que haga comprades en la vila, en altre lloch [Pág. 51.] de la mateixa vila fora lo hostal, a coneguda dels jurats e Mustassaf.

Esta disposición, que no es sino el desarrollo de parte de lo ordenado en el nº 64 (véase), se vuelve a tomar a 22 de julio de 1382 (M.C. nº 1 de 1382-1383, fols. 4 vº y 5), con el texto muy abreviado pero sin cambio alguno en lo esencial. Sin embargo los hostaleros se mostrarían remisos en cumplirla puesto que sólo tendía a extender a todo el comercio de la villa los beneficios derivados de aquel constante tránsito de caminantes, gentes con necesidad de aprovisionarse de todo, y a quienes por otra parte les consultaría también incómodo cumplirla. El caso es que entre los papeles de Claveria nº 267 figura uno fechado en 4 de junio de 1468 y que es un

albarán de mandamiento de pago de 300 sueldos y 10 dineros al magnífico mosén Coloma, secretario del rey, por el privilegio otorgado a la villa de que los hostaleros no puedan vender en sus hostales sino paña, candelas y cebada.

Y cuidando la ética profesional, saliendo al paso de la competencia ilícita, en 1425 se acuerda por vía de establiment "que nengun hostaler per ell ni per interposades personnes no gose anar per los camins ni dir als viandants ne veient a la vila anau a tal hostal, ni gosen dir mal huns dels altres ni dir mal dels hostals ne nomenar hun hostal per altre, sots pena de deu sols" No 14. M.C. de 1425-1426, fol. 21.

71 DELS HOSTALERS QUE NO VOLEN ACOLLIR LOS HOSTES.

1555.— Item a 5 abril any 1555 volent prevenir degudament als abusos que los hostalers fan en no voler acollir alguns dels hostes que arriben a sos hostals, tenint lui a sos interessos propis y no dels hostes, estableiren y ordenaren que de huy avant qualsevol hostaler que no acollira a tots los hostes que arribaran a son hostal, si ya just impecdiment no tendra, encorregaa y sia vist encotrar en pena de deu sous, partidors lo ters al senyor Rey, lo ters a la vila, e lo ters remanent al acusador, aço declarat que la pena cometra aquell hostaler o hostalera al hostal dels quals los dits hostes primer seran arribats, y hauran demandat possada, y no tenint justa causa els auran negada, e no los altres hostalers als quals apres dita possada sera demandada.

Hay un precedente referido a 1513. Veamos: "Que si algun hostaler o hostalera de la vila no volta acollir e donar possada als hostes, així de peu com de cavall que a sos hostals arribaran, o dira a aquells que no ha possada tenint loch per a acollir los dits hostes, que sia encorregut o encoseguda en pena de deu sols No 57, M.C. de 1513-1514, fol. 24 vº.

72 DE TALES DE BESTIES Y BESTIARS.

1326.— que si bestiar algu ab guarda o seus guarda entrara en vinya borrrada o ab verema, o en blat, lleum o sembrat, o çafanat o cultivada, de altri page lo senyor del dit bestiar o aquell qui loy guardara de dia deu sous e de nit quaranta sous, e si pagar no els porra, estiga per cascun sou un dia en la cadena, e si la vinya sera veremada o encara no borrrara plague lo senyor de dit bestiar, o aquell qui los guardara, de dia cinch sous y de nit deu sous, e lo bestiar pague per bestia grossa per la dita verema, blat o lleum o sembrat o çafanat, de dia doze dines e per menuda dos dines, e de nit la dobla. Mas per viña borrrada sie, page per bestia grossa e per cabra dos sous, e per altra bestia [Pág. 52] menuda quatre diners de dia, e de nit la dobla. E per vinya veremada sie pagat

per bestia grossa, de dia dotze diners e per bestia menuda dos diners, e de nit la dobla. E si bestiar entrara en sembrat, o blat sembrat o de garbera, o çafanat, o llegum de altri ultra los horts dels quals ya hi ha estatut, pague per bestia grossa, de dia dotze diners e per bestia menuda dos diners; e de nit dobla. E si lo bestiar rosegara abres de altri pague per bestia dotze diners e per bestia menuda, que cabra no sia, dos diners; e si cabra sera pague quatre diners e de nit sien les penes dobles. E si entrara en lloch plantat e fruit assaonat aura, pague del dia ultra la pena del rosegament per porch o altra bestia grossa, tres diners, e per bestia menuda un diner, e de nit la dobla. E si entrara en lloch hon empelts o abres softils haura pague de dia per cabra o bestia grossa dos diners e per porch o bestia menuda dos diners e de nit la dobla. E en cascun cas dels sobredits sia pagada la esmena del dany donat, ultra los dits dans, en sia cregut lo senyor de la cosa, fill, misatgers, guardia e cascun vehins de aquell dignes de fe per lur sacrament, e si lo dit senyor lo haura atrobat hague les dues parts de les dites calonies e la tercera remanent lo senyor Rey e lo comu de la vila per iguals parts. E si lo vedeller o guardia ho acuse hage ell la tercera part, e lo senyor de la cosa lo ters, e lo comu e lo senyor Rey lo altre ters. E que semblantment sien departides les calonies dels horts, aco empero ajustat e declarat [Pág. 53] que si tales algunes seran fetes fora los limits dels orts e lo dany de aquelles no excedira suma o valor de sis diners, que en tal cas lo qui sera clamat no puxa haver dany ne cabestatge algu, sino tan solament la esmena del dany dit, e totes les mesions que fetes haura per raho de la tala.

Relacionada con esta ordenanza, pese a la falta de un establecimiento intermedio, está la siguiente: "que una ordenacíon ques diu que son feta dies fa, per lo Consell, que les tales que los iurats hiran a veure, fetes per qualsevol personnes, besties e bestias, e lo dan no sera estimat tant quant pugaran les despeses o salariis dels jurats, que en tal cas que lo senyor de la heretat se pague les despeses e lo malfeitor absolt, que aquella [ordinacio] sia revo- cada e aguda per revocada. E que los fahents tales o dans, si dan hi haura, peguen les despeses" No 38, M.C. de 1485-1486, fol. 26 vº y 27.

san Jordi e per los sedenys jussa, o subira dels dits horts, e que no se aturen en los dits camins e sedenys tro sien exitis dels dits horts, que pague la guarda o lo senyor de les besties o bestiar de dia deu sous, e de nit vint sous. E per les dites besties o bestiar pague per cascuna bestia groça de dia sis diners e per cascuna bestia de bestiar y menut, dos diners, e de nit per bestia grossa dotze diners, e de bestiar menut quatre diners. Aco, entes, e declarat que per los dits sedenys no puxa anar ramat o rabera alguna de bestiar sino sols fins en numero de cent resses, salvo empero que cascun lo dia que haura llaurat en los horts puxa cascun anar e fer pasturar [Pág. 54.] les besties ab que llaura, o haura llaurat dins los horts e dins los camins de sol a sol, entesos e compresos bous e vaques ab ses restres del any. Empero si algun dany faran o en hort de altri entraran, pagen la esmena e la calonia sobre dita la qual calonia sie presa per los jurats e que de aquella, ço es el dret o part pertayent a la vila, no puxa ser feta gracia per los jurats, que si ho faran que ho pagen de ço de llur propi, exceptat lo bestiar del carnisser de la vila, aquell empero que tindran pera us e servici de la carn segons la carta feta entre lo Consell e los carnissers. E que tot hom, e tota dona puxe ser acusador del feyt e haverne son dret, aixi com propiament dels seus horts, com lo Consell vulla que els dits horts sien hauts per bovalar del terme.

Ver nota a 344.

74 DE NO METRE BESTIAR EN GUARET DINCS CINCH DIES APRES QUE HAGE PLOGUT

1326.— que tot bestiar gros o menut que entrara dins cinch dies apres que haura pogut en guaret algu o rastoll del any, que pague lo senyor de aquell deu sous, e per cascuna bestia grossa quatre diners, e per bestia menuda dos diners de dia, e de nit sien les penes dobles. Empero que puxe ser conegut per los jurats si ere molt ne calinos, aixi dins los dits cinch dies com apres.

75 DE PALLA MENGADA o FALLADA EN PALLER.

1326.— que si alguns bous o altres besties grosses seran atrobades mengant o afollant palla en paller de altri, sia pagat per cascuna bestia de aquelles dotts diners, si aquell de qui sera [Pág. 55] la palla sen clamara. E de aco sia cregut lo senyor de la palla per son sagrament, o son sirvent, vehi o fills o misatges de aquells e lo guardia o qualsevol

73 ESTABLIMENTS DELS HORTS Y LIBERTAT DELS BOUS Y VAQUES QUE CAUSEN EN AQUELLS.

1326.— que si bestiar algu gros o menut de carnisers o de altri fent dany o no, entrar dins los horts o per los camins o carrees dels horts si no solament per los camins reals de Valencia, Borriana e de Almazora e per lo cami de Na Boneta, olim apelat de na Cantavella, e per lo cami del Moli de En Folch, olim apelat de Na Borna e per lo cami apellat de

altra persona digna de fe. E ultra la dita pena esmene la palla que aurau afollada, aytant com lo senyor de aquella jurara que valie.

76 DE NO PORTAR BESTIA SENS BOS PER LES CARRERES DE ELS HORTS EN TEMPS DE BLATS.

1326.— que algu no tinga ne mene bestia carregada sens bos en les carrees dels horts en temps de blats hi seran de manera que dany hi puxen fer, en pena de dotse diners.

77 DE CA, O GOS QUE ENTRARA EN VINYA.

1326.— que per tot ca de cabanya que mostri sia, que entrara en vinya on rahims madurs hi hage, sien pagats dotse diners, e per tot altre ca sis diners, e de aço sia cregut lo senyor de la vinya, fills, misagers sirvent, vehi, per lur sagrament.

78 DE UNA BESTIA DEL RAMAT QUE PORTE ESQUELLA.

1326.— que en tot ramat de bestiar gros o menut haga al menys una bestia que porte esquella continent, que sone, e ab lo batall de ferro, sots pena de dotse diners.

79 DE OQUES, ANEDES, E GALLINES.

1326.— que si oques, anedes o gallines faran danys en orts, blat, o heres de altri, paguen per pena, ço es cascuna oca, sis diners e cascuna [Pag. 56.] aneda quatre diners, e cascuna gallina dos diners e que hagen a restituir lo dany que hauran donat e quen sia cregut cascun per son sacrament.

80 DELS QUE HAN CORRAL QUE NO GOZEN ACOILLIR BESTIAR DE HOM ESTRANY

1326.— que algun vehi o habitador de Villarreal o hereter del terme de aquella no gos dins son corral o alqueria acollir bestiar gros ne menut de hom que no sia vehi o habitador de la vila, o de son terme, sots pena de vint sous, empero no sia entes lo bestiar que vage son camí.

Una partida de ganado lanar es detenida y degollado un carnero (ver nota a 104) porque "en la nit havien jagut en lo corral d'en Palau, qui es deça lo riu Segò i en les confinies dels termes de Vilareal et de Betxi, et en lo dia seguent havien trobat aquell pasturant en lo terme de la vila, lo que fer no podia com no hajen aemprius los de Betxi de pasturar en lo terme de la vila sino de era a era e de sol a sol. E que per aquesta raho, com los dits moltons havien jagut en lo dit corral on no habita persona ne jameis ha

habitat, havia carnejat sis moltons vius et un degollat" No 9, M.C. de 1413-1414, fol. 12 vº. La noticia de que el corral estaba inhabitado no tiene otro objeto que el de eximir al propietario de la responsabilidad pecuniaria.

81 DELS QUI HAN BESTIAR QUE NO GOSEN ACOLLIR BESTIAR DE HOM ESTRANY EN SA CABANYA.

1326.— que algun vehi no gos tenir ne rebre en son bestiar, ni en sa guarda, bestiar de algun pastor estrany que tinga ne ab ell estiga de trenta cabesses en sus, dic 30 cabesses en sus, sots pena de deu sous.

Sin embargo en determinadas épocas se permite tenerlo. Por ejemplo, en temps de la olla se tienen en régimen de población cerdos procedentes de otras localidades, que pagan al Consejo un canon de veintiún temporales. No

243, Claveria de 1417-1418. Entendemos por temps de la olla aquel en que se extrae el aceite, aprovechando para alimentar al ganado porcino el orujo residual.

82 DE NO PENDRE BESTIAR A MIGES NI A PART DE GUANY.

1326.— que algun vehi no gos tenir ne rebre en encomanda a migues, ni a tercera part de guany, algun bestiar menut ne dines pera comprar aquell de hom estrany, de sinquanta cabeces en sus sots pena de sinquanta sous.

El original dice *cabres* en lugar de *cabeces* pero sin duda alguna por error de transcripción. Parece ser que la prohibición alcanza solamente a partidas superiores a 50 cabezas, pero debió extenderse más tarde a cualquier partida. Véase esta nota de la Clavería de 1569-1570 (nº 318), fol. 10, sobre aplicación de la ordenanza: "Item hague e rebe lo sindich, dels deius scrits, per les penes per ells cometes en tenir porches a muges de forasters, ço es, los dos terçs tocants a la vila per raho dels XXX sois. que per ordinacio esta provehit". Sigue relación de sancionados.

83 DELS QUI FAN DANY QUE NO GOSEN MUDAR LO NOM.

1326.— que si algun pastor, guardia, o malfactor se mudara lo nom seu o del senyor, o negara, o dir no voldrà si esser del senyor ab qui estara, que pague vint sous, e sie cregut per son sacrament aquell qui la tala rebra, e sos fills, vedeller, o qualsevol altre, e si algu puix lo co-neixera, penyorara o altri, pague cinch sous.

84 DELS QUI HAN REBUT DANY QUE ES CLAMENDINS QUIN SE DIES

1326.— que tot hom a qui sera feta tala o dany ab bestiar o per-

sones, que es hagen de aclamar dins quinze dies apres que ho sabra, si no ho fara de aqui avant no sia oit, ne sen puxa clamar, e que en sia cregut per son sacrament lo damnificat quant ho sabe.

85 QUE NINGU PUXA DONAR SON DRET ALS VEADORS.

1326.- que algu no puxa donar son dret del dany o calonia de sa heretat als veadors e si ho fara no hage valor.

86 DE INQUISICIO DE MALFACTORS.

1326.- que a tot hom a qui sera fet dany o tala en camps, horts, vinyes, colomars o semblants coses aixi per personnes, com per besties o bestiars, e lo damnificat no podra provar legitimament [Pág. 58] sa intencio, que en lo dit cas puxa fer venir a sacrament totes aquelles personnes en que haura sospita que fet ho hagen, e si jurar no voldran que sien aguts per confessos del dit fet.

87 DE BESTIAR QUE SERA ATROBAT HON HAGE PALLA DE PANIS.

1326.- que tot bestiar gros o menut que sie atrobat en terra o en camp hon hage palla de panis o de dacsa, plegada o per plegar, mengant ne roseigant aquella, que page de calonia per cascuna bestia grossa sis diners e per cascuna cabeca de bestiar menut dos diners, e si seran atrobatats de nit que pague la pena doble.

88 QUE TOT HOM DINIS CERT TEMPS PLEGUE SES PALLES DE PANIS E DE DACSA.

1326.- que tot hom plegue o fassa plegar les palles de panis e de dacsa que hage o tinge en son camp, dins quinze dies apres que tota la pella del camp sera segada, en altra manera que passats les dites quinze dies totes besties e bestiars hi puxen entrar, y estar, sens que calonia alguna ne paguen, exceptat en los horts.

89 QUE NINGU NO CREME LLENYA, NI PRENGA CLOSSA NI ARENA DE ALTRI.

1326.- que no prenga algu ne creme lenya, ne closca o tranca, ne sarments, ne palla de panis ne de dacsa, ne altra palla de altri ne encara prenga arena o terra de altri, e qui [Pág. 59] contra fara que pague per pena deu sous de dia, e de nit vint sous, y juren les dites coses. E de aco siem creguts per lur sacrament lo senyor de ditta cosa e los fills, misatgues de aquell, si de edat ne seran, e tota qualsevol altra

persona digna de se. Empero si dins un any apres que la terra cavada sera, non sera llevada, que de aqui cascua la puixa pendre sens dany e esmena e semblantment sie servat de la arena que si dins tres dies apres que sera cavada no sera llevada, que cascun la puixa pendre e que los vedallers sien tinguts guardar la llenya lla hon sie de fora casa, pero que els dits vedallers no puixen fer inquisicio segons que de les altres coses poden fer.

90 DE NO PENDRE MANOBRA DEL MUR.

1326.- que alcu no prena ne lleve terra, o altra qualsevol manobra que sie cayguda o derrocada del mur o aplegada a obs de a quell, sots pena de quaranta sous.

91 QUE NINGU SEGUE PALMA EN LOS ANTUXANTS.

1326.- que algu no gos segar ne tallar palma en lo antuxa que es davant santa Lucia, ne en los altres antuxants de la vila, sots pena de cinch sous.

92 QUE NINGU GOS CAVAR TERRA NI ARRANCAR PEDRA DINIS LOS LIMITS DELS ANTUXANTS, CAMINS, NI DE CARRERES.

1326.- que algu no gos cavar ni llevar terra, ne arrancar pedra dins [Pág. 60] los limits dels antuxants ne en los camins o carreteres ne en altres lluchs alguns hon ayuga de la sequiola se puxa embagar, sots pena de cinch sous e de tornar la cosa en son estament. E en la mateixa pena sia incorregut aquell qui fara cavallo travesser en los dits camins o carreteres.

93 DE NO LLEVAR TERRA NE CAVAR, NE LLEVAR PEDRES DE LES VORES E MAMPOSTA DEL VALL.

1326.- que algu no gos cavar ne llevar terra ne pedres de les vores e mamposta del vall, sots pena de vint sous pagadors lo ters al senyor Rey, lo ters a la vila e lo ters al acusador, e de tornar les dites pedres e terra de alii hon llevat ho haura.

Esta prohibición se debe referir a la construcción del muro. En 3 de mayo de 1384 se prohíbe bajo multa de 20 sueldos "traure terra, fens ne alta manobra alcuna del vall" № 2, M.C. e 1383-1384. Más tarde se arrienda "el fem del vall".

- 94 DE BESTIAR QUE ENTRARA EN RASTOLLS O SELLARS O POSSESSIO PLANTADA.**
- 1326.— que tot bestiar gros o menut que entraran en rastoll mentre hi haura sellars o garberes que paguen per calornia de cabeca de bestiar grossa sis diners e per cabessa de bestiar menuda dos diners per quantes ni entraran e per cascuna vegada, e ultra la dita pena pague la guarda o lo senyor del bestiar deu sous de dany de dia y de nit sien les penes dobles, partidores segons que dessus en lo capitol de tales de bestiars es contingut.
- 95 DE PENA DE BESTIAR CABRIU QUE ENTRARA EN REGA- DIU.**
- 1326.— que tot bestiar cabriu [Pág. 61] que entrara en regadiu pague de calornia dotse diners per cabessa pagadors per tersos, segons que en lo capitol de tales dels bestiars es contingut.
- 96 DE NO FER LENYA EN TROS DE ALTRI QUE SIA LLAU- RAT DE DEU ANYS EN SA.**
- 1326.— que tot hom que fara lenya en terra que no sia sua, la qual sia llaurada de deu anys del dia que la dita lenya se fara atras contadors, que pague deu sous per lo entrament, e per lo passaigüe de la terra altres deu sous, partidors ut supra.

97 QUI TRAVESARA DE NIT PER HORTS TANCATS.

- 1326.— que nul hom estrany o privat no sia tan osat que gos entrar, passar ne travessar de nit per algun hort tancat, ne heretat de altri que sie sembrat e panissat de qualsevol blat o sement, per caçar pardals o altres osells ab filats ni per altra manera, e qui contrafara que pague deu sous per cada vegada, e que en sia cregut aquell de qui sera la heretat o horts, vehins, misatguers, per son sacrament.

98 DE NO FER CARRERA PER TROS DE ALTRI.

- 1326.— que tot hom o dona o estrany o privat qui passara per heretat o camí de algu faent carrera, la qual carrera sera cridata o vedada per lo justicia ab consell de jurats, sera conegut que la dita carrera deie esser cridata e vedada, e no en altra manera, que pague per cascuna vegada sinch sous, lo ters al senyor Rey, lo ters al comu, e lo ters al acusador e senyor de aquella. [Pág. 62.]

- 99 QUE NINGU GOS TALLAR NE ARRANCAR ARBRES O CAN- YES NE BROSSES ALGUNES DE QUEIXER DE LA SEQUIA MA- JOR NI DEL HORT DE LES HERMITES SENS LISENCIA DELS JURATS.**

1326.— que alguna persona estranya o privada no gos tallar ne arrancar abres, canyes, ne traure brosses algunes del queixer de la part de avall de la sequia major de la vila, en lo enfront del riu de Millars, co es del pont del camí de la travessa de Castello fins a la Azut de pedra picada ni de la clossa del hort de les hermites sens expresa lisencia e voluntad dels Jurats. E qui contra fara pague de pena per cascuna vegada çò es, dels abres sexanta sous, de les canes vint sous, e per qualsevol brosses deu sous. Aço ajustat que si persones, besties o bestiars entaran en lo hort de les hermites faent dany e no, sens lisencia dels Jurats o del hermita, encorregan e sien encorreguts en les mateixes penes que encoren aquells qui entren en los horts de la vila, partidores segons que en lo capitol del establiment dels dits horts es pus llargament contingut.

100 DE NO TRENCAR CAVALLONS NE MUDAR FITES

- 1326.— que alguna persona no gos arrancar ne mudar fites ne tren- car ne mudar cavallons o margens e aço sous pena de quaranta sous, e que ultra la dita pena les dites coses sien tornades al primer estament, a mecio del contrafaent.

Es curioso observar cómo algunas ordenanzas al ser abolidas sin obtener luego parangón con la legislación que se aplicó al país tras un periodo sin ley, se mantuvieron vigentes sin respaldo oficial y venmos en el mismo siglo XVIII como hay quien se querella contra un vecino "que le raspó con la lligona un margen, mediero", querella que acepta la jurisdicción ordinaria. Obsérvese de paso la pena resultante de la adopción del nuevo idioma. No 3140-3148. Demandas por ravar y esplanar el margen mediero entre propiedades. Años 1725 a 1767 [Pág. 63]

101 DELS QUI ES CLAMARAN QUE DINIS TRENTA DIES APRES LO CLAM POSAT HAJEN FET EXEMDIR AQUELL

- 1326.— que tot hom, e tota dona que es clamara en poder del Magnific Justicia per tala, dany, o altre mal que li sera fet, així per personnes com per besties o bestiars, que dins trenta dies apres lo clam fet e posat hage fet llevar e exendir aquell, en altra manera que passats los dits trenta dies sie nulla e valga per canselat, revocat e anulat e no reste en sa forsa y valor.

102 DELS BESTIARS QUE ENTRARAN EN GUARET.

1326.— que bestiar llanar o cabrius ne porchs no gozen, ne sien tan hosats entrar en guaret algu del terme per passar, travessar, ne estar en aquell, ço es en guaret de una rella dins deu dies apres que sera llaurat, en guaret de dues relles o de aqui ensus, de tot lo any. E aço sots pena de dos diners per cascuna cabeza, e deu sous la guarda. Partidora la pena lo ters al senyor Rey, lo ters al senyor del guaret e lo altre al acussador, pero si lo senyor del guaret los hi trobara, que en hague les dues parts, remanents los establiments dels clams en sa forsa y valor.

103 DE BESTIAR QUE ENTRARA EN BLATS RENADIUS.

1326.— que bestiar algu, aixi gros com menut, no gos ne sia tan hosat que gos ni [Pág. 64] presumixca entrar en blats renadius del terme los quals sien senyalats ab canyes, o altres senyals per los quals apa-reguen que els senyors dels dits blats vullen que sien reservats e guardats, pero si los dits blats seran tals que guardats ne reservat no deixen de esser, e aço a coneiguda dels Jurats, que no sien entesos ne compresos per los dits renadius e aço sots pena de dos diners per cascuna cabeza de bestiar menut, e quatre diners per cascuna cabeza grossa, e ultra la dita pena que paguen la esmena del dany o mal que hauran fet. E la guarda que el guardara que pague deu sous, pagadora la pena segons que desis en lo proxim capitol es contingut.

104 DE DECOLLES DE BESTIARS QUE ENTREN DINS LOS HORTS DE LA VILA.

1326.— Item establibren y ordenaren, adent al establiment parlant que algun bestiar gros o menut que sera atrobat en los horts de la vila sia encorregut en certa [pena] ut ibi continetur, establi e ordena per ço que alguns vehins no temts a nostre senyor Deu ni meix les penes imposades en lo dit establiment se presumixen e gozen entrar en los bestiars e besties de dia e de nit e metre aquells dins los horts e bovalar de la vila prohibit y vedat per establiment peixen les herbes e fruites dels dits horts e faents tales en aquelles, ço es que si algun bestiar menut sera atrobat per los guardins de dia e de nit dins los limits dels horts que son dits e aguts per bovalar, en tal cas puixa esser [Pág. 65] feta per los guardins una degolla tan solament del bestiar menut que atrobat hi sera per los guardians, aixi de dia com de nit, ultra la pena imposta en lo dit establiment. Exemptant lo bestiar del carnisser que te a obs e servisi de la vila, e als remanent en sa forsa y valor.

Ordenanza de larga trayectoria como se puede observar por este acuerdo de 15 de junio de 1702. "Per quant alguns dels jurats han consentit tastament el entrar los ganados en lo bovalar, pagant alguna cosa, per ço ara delibera y mana esser notat que los jurats no puixen fer aust algu ni consert per raho y causa quels ganados puixen entrar en lo bovalar per ninguna via manera y raho, ans be, si aquells entren tinguen de carnegarlos com fins hui han acostumat". No 76, M.C. de 1702-1703, fol. 18 vº.

La crudeldad de esta disposición se ve un tanto mitigada por el hecho de que tan sólo el ganado menor está sujeto a esta práctica. En principio la medida tiende a dejar testimonio o constancia de la infracción en el mismo lugar, con cargo a la sangre de arramada, por lo que en muchas ocasiones se hace sangrar a la bestia mediante un sencillo corte en la oreja. Independientemente se embarga una parte proporcional del ganado para pagar los gastos judiciales y la multa gubernativa. No 1, M.C. de 1382-1383, fol. 44 y 44 vº y No 28, M.C. de 1465-1466, fol. 8 a 9 etc. Véase además nota al n.º 80.

105 DEL PARRAL DE LA VILA.

1326.— Item establibren e ordenaren a profit e utilitat per salvetat de la açut e sequia de la vila, que nul hom gos ne sia hosat de metre bestiar gros ne menut dins lo parral de la vila qui es del Almanera del Morut fins a la del codolar. E aço sots pena de deu sous la guarda e doblen diner per cabeza de bestiar menut, e sis diners per bestia grossa, i restituint primerament lo dany e la esmena que fet auran a la vila, de les quals penes haga lo senyor Rey la mitat, y del restant la mitat la vila, e la altra mitat lo acusador.

Item establibren y ordenaren que nul hom e dona estrany ne privat no gos tallar ningun arbre dins lo parral e qui contrafara que cometa la pena mateixa en lo fur continguda que son trenta sous, partidors ut supra.

106 DE AQUELLS QUI CREMARAN, TALLARAN O ESMO-CHARAN OLIVERES e GARROFERES.

1326.— Item establibren e ordenaren a be, profit e utilitat de la cosa publica, confirmant e ratificant estatut o establiment, ordinacio, e ordinations fets per lo Consell en lo qual cometren pena de sexanta sous cascun qui cremara o tallara arbres per cascun arbre; que si ningú de qualsevol lley, estat o condicio sia o sera, cremara arbre ço es de oliveres o garroferes en lo terme de la vila, ni tallara o esmochara, que aquell aytal cometra la dita pena de sexanta sous per cascun dels dits arbres que esmena al senyor o senyors dels arbres, empero que si algu voldra

esmocchar o tallar algu dels arbres de oliveres, o garroferes, que aquell sia tingut demandar llicència als Jurats e que ab llicència de aquells o puxa fer si lo contrari sera fet que sia encorregut aquell qui contrafara en la dita pena. E aço sia entes pera al temps passat, present e esdevenidor, partidora la dita pena ço es la ters al senyor Rey, lo ters al comu e lo ters al acusador, e que del tres pertanyent a la vila no puxa ser feta gracia ni remicío alguna per los jurats, e si ho faran que sien tinguts pagarlo de sos propis bens e perden lo salari que els dona la vila per sos oficis.

La ordenanza no tiende a proteger, pese al epígrafe, especie alguna en particular, sino la materia verde en general y esto da testimonio de que no era abundante. El jardín sobre el que los románticos asentaron el hecho fundacional es pura utopía. Por lo demás la ordenanza se toma en serio porque en la clávera 308 de 1554-1555 figuran varias multas por tales clandestinas.

107 QUE ULLASTRES Y GARROFERS BORTS NO SIEN TALLATS, ARRANCATS, NI CREMATS.

[Pág. 67.] 1514.— Item a 30 de juliol any 1514 estableiren y ordenaren que qualsevol persona de qualsevol llei stat o condicio sia, així estranya com privada que tallara, cremara o arranquara ullastres o garrofers bordes en lo terme sia encorregut en pena de sexanta sols partidors lo terç a la vila e lo terç remanent al senyor de la heretat e al acusador. Empero si algu voldrà tallar, arranquar o cremar algun dels dits arbres, sia tengut demandar llicència als Jurats, e si la llicència per aquells sera otorgada, en tal cas no encorregua en pena alguna. De la qual pena si sera comesa no sen puixa fer gracia ne remissió alguna per los Justicias ne Jurats. E si ho faran que paguen de sos bens propis.

Aparece en el n.º 58, M.C. de 1514,-1515 fol. 12 cuya grafía adoptamos.

108 DELS QUI CREMARAN OLIVERES, Y GARROFERES

1528.— Item a 16 agost 1528 estableiren y ordenaren que de assi avant per prohibir els grans danys que es fan cascun any cremant oliveres e garroferes en lo terme no podentse probar ni saber qui son les personnes que donen los focs e crenen dits arbres, e com la certa e presuncio comuna sia que els dits danys fan e causen cassadors de conills per cassar e pendre aquells ab dites cremades, per ço estableiren y ordenaren que totes e qualsevol personnes que dins dos dies apres lo dit

foch sera donat, comptants de la primera hora que aquell principiara, seran vistes entrades cassant en lo lloc o partida hon lo foch sera posat, y la cremada sera estada feta, sien encorreguts y encorreguen en totes les penes que per ordinacions seran estatuides e ordena. [Pág. 68.] des, y en pagar tots los danys dels cremaments als senyors dels dits arbres.

109 QUE NO PUXA SER FETA GRACIA DE FET DE MANS.

1326.— que lo Magnificch Justicia qui de present es y per temps sera no puxa fer gracia del dret pertayent al senyor Rey dels malefactors de mans, ço es, qui pendran erbes, palles, fruytes e altres qualsevol coeses de altri, exceptat empero que algu qui culira, o penda alguna cosa valent un diner, y no mes, que aquell aytal lo dit justicia no sia astret de executarlo sino que tinga facultat de poderne fer gracia, y dels altres si en fara graci, que sia tingut a pagaro del seu propi, e que dure lo dit estatut tant quant a dit consell plaura, y no mes.

En 1492 se acuerda que "considerant que en l'any prop passat lo feta ordenacio que lo justicia no pogues fer gracia dels malefitos e talados de mans, nota e delibera que la dita ordenacio fos revocada e lo justicia restas e tingies en sa libbertat de poder fer gracia e gracies de les dites tales e dans seguios per lurs e privilegis del present regne li es atorgat. No 42, M.C. de 1492-1493, fol. 16 vº. Se refiere sin embargo a un acuerdo distinto del 109 ya que este comprende sólo ciertos aspectos de la prohibición (parte del Rey sobre cosas que valen más de un dinero) mientras que la de 1491 debía ser total. No obstante en 1508 se vuelve a adoptar el acuerdo con el mismo sentido que expresa el libro viejo. N.º 53, M.C. de 1508-1509, fol. 13 vº.

110 DEMALFACTORS DE MANS, Y DE LA ARGOLLA.

1541.— Item a 9 de janer any 1541. Ates que los malfactors de mans estan tant avarts en furtar palles, herbes, fruytes e altres coeses de les heretats dels veïns que no temen les penes en altres ordinacions sobre aço estatuides y ordenades, per ço estableiren y ordenaren sia feta fer una cadena de ferro ab una argolla, e aquesta sia posada en lo pilar del pou de la plaça e que de assi avant los malfactors qui seran de mans en la vila e lo terme de aquella, de cosa que valga mes de un diner, encorregeren en pena de vint sous partidors lo tres al senyor Rey, lo altre tres a la vila e lo tres remanent al senyor de la cosa e al acusador per iguals parts. E que dels tres pertanyents [Pág. 69.] al senyor Rey e a la vila per los Justicia y Jurats no puxa ser feta gracia ni remicío alguna, e si ho faran que ho paguen del seu propi, e si la dita pena pagar no podran, o no voldran, los dits malfactors que estiguieren un dia en la cadena, ab la dita argolla al coll.

111 DE MALFACTORS DE MANS.

1541.— Item a 22 del mes de dhembre any 1541 lo Magnifich Consell ajustat, ates que quantes ordinacions aquell te fetes contra los qui furten herbes, palles, rahims, fruytes, llenya, y altres coses semblants, no basten ni son part pera castigar los dits farts, lo que redundia en gran dany y perjuhi no sols dels veuhins e habitadors de la vila e terratnents de aquella y son terme, mas encara en los delmes y primicia, e sia cosa justa que cascu sia senyor de sa roba, y les delmes y primicia no hagen de perde res, e los qui fan semblants farts sien punits y castigats, per tal mana ser notat que de huy avant si algu sera trobat furtant les dites herbes, palles, raims, fruytes, llenya e altres coses semblants per los amos o lurs companyes de aquells, per los guardians o altres qualsevol personnes dignes de fe, y contra aquell tal sera posat clam, jat sia que aquell no sia justificat, puix ab tota veritat puga constar y conste del dit furt, que aquell tal sia tingut pagar tot lo mal que sera fet en tots los deu dies pus props passats de aquell que [Pág. 70.] sera atrobat faeny y haver fet lo dit furt, o tal furt a saber es, de aquella natura o especie de cosa que sera atrobat furtant, o haver furtat a aquelles personnes que tindran los danyys. En així que si algu sera atrobat furtant o haver furtat erba, aquell tal sia tingut pagar tota la herba furtada dins los dits deu dies en tot lo terme de la vila, e lo mateix orde sia servat, y es serve, en totes les altres coses desus dites, e ultra de pagar tot lo que dit es, sia tingut pagar e pague los vint sous de pena que fins aci han acostumat pagar aquells que fan semblants farts, juxta la ordinacio feta a 20 de juny any 1541 havent empero resguard e consideracio per los Magnifichs Justicia e Jurats e les personnes que es clamaran, y a les que faran los tals farts o encara al valor, quantitat o suma de la cosa furtada. Y per que ignorancia no puxa esser alegada mana lo Magnifich Consell lo present estatut e ordinacio sia publicat ab veu de crida publica en la plaça publica. En apres disapte, a dos de janer any 1552, lo present notament de Consell e ordinacio fonch preconizat ab veu de crida publica en la predicta plaça per Joan de Manyes, nuncio publich del Magnifich consell segint-li aquella yo, Miquel Avinent, notari, escriva del Magnifich Consell, y aco de propia ma escrivint.

112 QUE TALES NO PUXEN SER DEMANADES QUE PRIMER NO SIEN PREADES.

1558.— Iten a 26 de mars any 1558. Ates que moltes personnes sens saber si tenen mal o no en ses heretats, vist [Pág. 71.] que esta cort als pastors així bovers com cabrys y altres demanen, y fan sentar aquells

113 QUE TALES PUGEN SER DEMANADES SENS SER PREADES PODENT JURAR LO AMO QUE TE DANY.

1567.— Item a 14 juliol any 1567, addent e ajustant a una ordinacio o notament per lo Consell fet a set de maig any 1558, en efecte continent que ningú es puxa clamar que primer no sien anats los magnifichs apreadors a veure lo dany, lo Consell ajustat mana esser notat que cascu puga fer acusar als malfactos e posarlos clam a aquells encara que no sien anats los Jurats a prear lo dany, puix pugen jurar los tals amos de heretats que han vist tenir dany en ses heretats.

114 DE NO SORREGAR CARRERA O TERRA DE ALTRI.

1326.— que si algu sorregas terra de alti o carrera privada o veinal pague per cascuna vegada douze dines, e si sorregara camí publich pague dos sous y en cascun cas esmene lo dany que haura fet, partidors ut in primo capitulo de les seqüies.

115 DE LA PENA DELS SORREGANTS.

1541.— Item a 4 juny 1541 estableiren e ordenaren que de assi avant qualsevol qui sorregara guaret o qualsevol [Pág. 72] altra terra o heretat de altri cometra deu sous de dany o pena partidors segons los altres capitols o danyys se acostumen partir, et ultra lo dit dany pague e sia tingut a pagar lo dany al senyor de la terra o heretat que sera sorregada.

116 DE NO MUDAR NI PIJORAR CAMINS NI CARRERES.

1326.— que alguna persona de la vila ni terme gos mudar camins, ni carrees ni aquells estrenyer, llaurar ni piujorar sots pena de quaranta sous partidors ut supra, e ultra dita pena los camins sien estats posats e tornats al primer estament, a despeses del contrafaent. [Hay una nota marginal que dice: "Nota: quels camins reals de unes viles e les altres deuen tindre de ample quinze peus lo menys"]

117 DE LA INQUISICIO QUE PODEN FER LOS GUARDIANS EN AQUELLS QUE PORTEN FRUYTES.

1508.— Item a 20 de juliol 1508 estableiren y ordenaren que los guardians tinguen facultat e ple poder de fer donar raho a qualsevol

de totes ses heretats, o de la magor part, lo que no par be, per tal estableiren e ordenaren que de huy avant ningú puxa demandar tales algunes sens que primerament e ans aquelles sien preades, e si lo contari sera feit aquells tals no sien oits.

persones, així ab sagrament com alias, les quals atrobaran portant fruytes, etha, palla, llenya e qualsevol altres coses de les quals los guardians son tinguts a paguar, ço es, de ahon porten la cosa que aportaran, e si no donaran raho los qui atrobarats hi seran, que puixen esser donats per autors los qui atrobarats hi seran per los guardians de aquella cosa que aportaran en les demandes que seran fetes als guardians.

Aparece en el M.C. no 53, 1508–1509, fol. 14 cuya versión tomamos.

118 DE LES TALES E DANYS FETS FORA LOS HORTS QUE PUGA ESSER TEMPERAT LO DANY.

1512.– [Pág. 73.] Item a 7 de agost, any 1512, estableiren y ordenaren que los clams que es posaran de danys o tales que es faran en lo terme fora los limits dels horts, los Magnifichs Jurats tinguen coneguda així com fins a hui per practica han tingut en lo dany causat o comes per raho de les dites tales y en aqusta forma, ço es, que segons lo dany poch o molt que hia fet, y fet sera, puxen moderar y temperar lo dany a justa coneguida de aquells.

119 DE NO FER CARBO EN LO TERME.

1514.– Item a 30 de juliol any 1514 estableiren y ordenaren que nenguna persona estranya o privada, de qualsevol lley, stat o condicio sia gos fer, ne faça, carbo en lo terme de altres alguns de qualsevol natura o specie sien sens expresa licencia e permis dels Jurats a aquell atorgada, sots pena de sexanta sols partidors lo terç al Senyor Rey, lo terç a la vila, e lo altre terç al acusador.

Aparece en el nº. 58, M.C. de 1514–1515, cuya versión tomamos.

120 DELS QUI FURTEN RAIMS Y FRUITES.

1521.– Item a 15 de juliol any 1521 estableiren y ordenaren que per lo gran desorde que es fa en la hora de la vila y terme de aquella, de furtar rains y altres fruites, que los guardians qui guarden y guardaran als portals tingen comicio y poder de prendre aquells qui les dites fruites portaran, ab sacrament que donen raho de ahon les porten per que si furtades seran sen fassa justicia, e que ningun menor puixa ser trames per portar dites fruites com no sia de sacrament ni puixa donar raho de ahon les porta.

assi avant les tales que es faran en lo terme per qualsevol personnes, besties o bestiars, se hagen a demanar dins trenta dies apres que aquelles hauran vengut a noticia dels señors de dites tales, si no saben qui hauran fet aquelles.

122 DE BESTIAR EN VINYES Y OLIVARS.

1546.– Item a 28 de Setembre, any 1546, estableiren y ordenaren que lo fur fet ab la sentencia dels amprius, prohibint que bestiars o nodriment no entren dins cert temps del any en les vinyes y olivars, sia observat y executat iuxta serie y tenor de aquell en les vinyes y olivars del terme de aquella.

123 DEL ORDE DONAT SOBRE LES ASSIGNACIONS DELS MALFACTORS DELS TERMES DE VILARREAL Y DE BORRIANA.

1547.– Item a 23 octubre, any 1547, estableiren y ordenaren que quant alguna tala o tales seran fetes en lo terme de la present vila o en lo terme de la vila de Borriana per alguns nodrimenti de les mateixes villes o veuhins o habitadors de aquells, y nos sabra qui haura fet aquelles, y per la ditta raho se li hauran a fer algunes citacions e asignacions per los guardians dels temes a les guardes dels dits nodrimenti pera sensar de dites tales, sia servat aquest orde, ço es, que los guardians lo dia o dies que voldran fer dites citacions o assig– [Pág. 75.] nacions o anaren, o vindran de la ditta vila en la altra per fer dites assignacions e citacions hagen de esser de part dels veuhins en la vila ahon les asignacions se aurau de fer e ab lisenzia e comicio del Justicia de la vila o llochs de aquell per aquell o lalitre de aquells a ells otorgada o feta per el dit efecte fassen dites citacions e assignacions a tots aquells qui voldran o sospitaren que hagen fet les tales. Les quals citacions, e assignacions, fassen e puxen fer los guardians als amos o senyors dels nodrimenti o a les mullers de aquells o a les guardes dels nodrimenti, si aquells en aquella nit e hora dins la vila o ravals de aquella estaran e atrobarades seran, los quals així citats per los guardians hagen de compareixer davant lo Justicia o los Jurats de aquelles e de les dites villes en lo terme de la qual les tales seran fetes pera sensar de les dites tales. E si no compareixeran o comparent no sensaran de les tales, que los guardians los puxen donar e donen per autors en contumacia, e de aqui avant no puguen esser oits ne sien ne puguen esser admesos a sensar de les tales. E sia proscript contra aquells com a autors e verdaders malfactors de les tales, e paguen e sien tinguts a pagar aquelles e totes les necions que per raho y execucions de aquelles seran estades fetes com així

121 DE TALES QUE SIEN DEMANADES DIN TRENTA DIES.

[Pág. 74] Item a 29 de mars any 1524 estableiren y ordenaren que de

convinga a la bona administració de la Justícia, de la indemnitat dels que seran estats damnificats. Aço empero ajustat [Pág. 76], entes e declarat que si algu o alguns de aquells als quals les assignacions e citacions seran estades fetes podran, o voldran en lo mateix vespre o nit sensar de les tales, dient que el seu nodriment no haura entrat o no sera estat en lo terme de la vila en la qual seran estades fetes, que en tal cas sensant en la forma dessus dicta, ab jurament per aquells en poder e ma del Justicia o lloctinent de aquella de la vila hon seran estades fetes dites citacions, o assignacions, en presencia y vista dels guardians qui hauran fetes dites citacions o assignacions, los tals sensants si en absorts e llures de les tales, e no sien tinguts ne obligats compareixer a les citacions e assignacions. E aço per evitar los danys e desavents que aquells podien sostener e rebre en les personnes e nodiments en lo temps que perdien per compareixer a dites assignacions, lo present empero establecimiento feren, y entengeren fer si empero lo Magnífich Consell de la vila de Borriana tendra per be, voldra y deliberara que lo contingut en aquell sia fet, tingut e observat en, per, y entre les dos viles, termes, vehins, y habitadors de aquelles e no en altra manera. E que aquell dure a beneplacit dels sobre dits Consells e de qualsevol de aquells e fins tant per aquells e per lo altre de aquells sia revocat, y la revocacio sia intimada per part de la vila que aquella feta haura, a la altra vila que encara [Pág. 77] no haura fet dita revocacio, per que tota egualtat entre les dites viles sia servada, e guardada com es cosa justa e a raho conforme.

124 QUE PORCHS SIEN TANCATS DE NIT EN LLOCH SEGUR, E NO VAGEN PER LO TERMÈ.

1326.— que algu no tingue ne guarde porchs de nit en alguna partida del terme. Mas que els tanque en lloch segur, sots pena de cinc sous per cascuna deuna de porchs e així segons mes o menys e ultra la ditta pena, page la esmena del dany que faran.

125 DE NO GUARDAR PORCHS DE MOLTES PERSONES SINO LO PORQUER DEL CONSELL.

1326.— que algu no gos guardar porchs de moltes personnes sino lo porquer del Consell, e qui contrafara pague per cascuna vegada dozines de calonia.

126 DE PORCH QUE SERA ATROBAT SENS GUARDA.

1326.— que tot porch que sera atrobat sens guarda dins la vila e ravals de Vilareal e de fòra, pague lo senyor de aquell quatre dines per

cascun cap, faent dany o no e cascun acusador ne sia cregut per son sacrament. E aço mateix sia entes si la guarda no sera suficient, e guardada la persona que ho guardara e lo lloch e lo ramat dels porchs a coneiguda dels Jurats, car en aytal cas deu esser haguda per no guarda [da] [Pág. 78].

127 DE NO METRE NI TENIR PORCHS EN ERA SENS VOLUNTAT DEL SENYOR DE LA ERA.

1326.— que algun hom estrany o privat no gos metre ni tenir porchs en alguna era sens voluntat de aquell de qui sera la era. E qui contrafara plague per cascun porch quatre diners clamantse lo senyor de la era, e sia cregut per son sacrament lo dit senyor o son criat, o lurs companyes, o el guardia e altra persona digna de fe.

128 QUE PORCHS NO VAGEN PER LA HORTA DINS CERT TEMPS DEL ANY.

1326.— que si porchs de algu antranaren dins la horta o terra de regadiu ço es a saber de la festa de San Juan Batiste del mes de Juny tro a la festa de Omnium Santorum seguent, que paguen per cascuna cabeza quatre diners, e la guarda deu sous. E si sens guarda sseran que lo senyor dels dits porchs pague deu sous ultra la pena dels dits porchs que sens guarda saran atrobars e que hague lloch de dia, e que de nit les penes sien dobles pagadores segons que en lo primer dels presents establecimientos es contingut

129 QUE LOS MENORS DE VINT ANYS NO PUGEN GUARDAR SINO TANTS BACONS COM TENEN ANYS.

1326.— que los menors de vint anys en jus no puguen guardar sino tants bacons com anys haura la guarda [Pág. 79.] dels dits porchs, e aço a pena de deu sous partidors la mitat al senyor Rey e la altra mitat restant que sia partida migerament entre la vila e lo acusador.

De 1423 es el siguiente establecimiento: "que ninguna persona, sien menor de deu anys, no gose guardar porchs ne li puxen esser acomanats a guarda. Et que de deu anys tro en quinze no gose guardar sino tro en quinze porchs, et de XV anys tro en vint, axi mateix, no gose guardar sino XV porchs, et de XX anys avant ne puxa guardar tro en trenta, et no pus. En axi que nengun hom non puxa guardar sino tro en quantitat de trenta porchs.

Aço entes et declarat que hom que hage sexanta anys o mes sie entes et compres en menor de deu anys, axi que no gose guardar en nenguna manera hom que hage LX anys o mes. No. 12, M.C. de 1423-1424, fol. 6 vo. En 1488 se modifica estableciendo "que los menors de vint anys en jus no

nanza se orienta este servicio a favorecer a los particulares que poseen unas pocas cabezas para consumo familiar. El porquer era un empleado de la comunidad cuyo salario pagaban los usuarios del servicio a tanto por cabeza guardada. El Consejo le permitía llevar 20 cerdos suyos, y le prestaba a veces dinero para la adquisición de un semental. Su actuación se regula por contrato que se puede ver entre otros muchos en el n.º 31, M.C. de

1469-1470, fol. 32 vº.

En 1428 había además del porquero un cabrero y un *eguacer*, esto es, encargado de las yeguas o ganado caballar aunque lo general es que el duler o adulter lleve consigo una partida mixta de ganado cobrando por cada bestia "una faneca de forment bo et rebedor", o cinco sueldos y un cántaro de vino, o quince dineros, y es de suponer que estos diferentes precios respondan a que la bestia a guardar fuera mayor o menor. Figuran sus capitulaciones bajo el epígrafe de *carta del adulter*, en el n.º 35, M. C. de 1481-1482, fol. 22 vº. a 23 vº.

135 DE MENORS DE GUARDA Y DELS HORTS.

[Pág. 82.] 1545.— Item a 2 agost any 1545. Ates y considerat que en lo terme de la vila, y especialment en la orta de aquella se fan molts mals per los nodriments de molts singulars a causa que les guardes de molts dels nodriments son menors de guarda y no poden ab jurament sonsar de les tales que fan, per tal estableiren y ordenaren que de assi avant ningun menor puga guardar ninguna natura de nodriments, besties o bestiars en lo terme ni horta de la vila, sens anar junt y en companyia de altra persona que sia major de guarda, y legitima y suficient pena sonsar ab jurament de les tales que es faran en lo terme y horta, a discrecio y conegeuda dels Jurats e sie totes hores, e quant menor algu sera atrobat en lo terme e horta guardant nodriment algu, besties, o bestiars, sia encorregut y encorrega en pena de deu sous partidors lo ters al Rey, lo ters a la vila y lo ters remanent al acusador. E que del ters pertanyent a la vila no en puxa esser feta gracia ni remicio alguna per los Jurats, e si ho faran que aquells sien tinguts e obligats de pagar de sos propis bens, y posar lo dit ters en rebuda en lo llibre del sindicat de la vila. E no res meins estableiren y ordenaren que les ordinacions e establiments fets, y fetes per lo Magnific Consell continuades en lo llibre dels establiments lo qual esta reservat en la cort de dit Magnific Justicia [Pág. 83.] parlant dels horts de la vila sien guardades e guardats per los Justicia y Jurats y eixecutats y executades juxta lur serie y tenor

de aquells, no obstant qualserol practica o practiques en contrari entroduides, e de assi otras observades.

136 DELS MENORS DE GUARDA.

1537.— Item a 23 de octubre any 1537. Ratificant y confirmant lo estableiment fet en dos de agost 1545 prohibint que menors de guarda no puguen guardar nodriments alguns en lo terme e ajustant al dit estableiment mana ser notat que los dits menors anant en companya dels magors no puxen portar ne guardar mes de quinze porchs, e los majors anant per si asoles o en companya dels menors no puguen portar mes de trenta porchs per cascuna guarda, e si lo contrari faran sien encorreguts així los majors, com los menors, en pena de sinc sous per cascun porch que mes dels desus dits aquells o qualserol de aquells portaran e guardaran respective et singula suis singulis referendo, partidora la pena lo ters al senyor Rey e lo ters a la vila, e lo ters al acusador, remanent tot temps lo dit estableiment quant a la execucio del tres pertanyent a la vila en sa propia forma y valor.

137 DE PENA DE PORCH TROBAT SENS GUARDA.

1555.— Item a 28 de setembre 1555 estableiren y ordenaren que de hui avant tot porch que sera atrobat dins la vila y terme de aquella sens guarda encorregua en pena de deu sous partidors lo tres al senyor Rey [Pág. 84.] y los dos terços remanents al acusador. La coneixensa de la ditta pena sia del Magnific Mustasaf que hui es y per temps sera de la vila, com fins assi es esta.

138 DE MATAR PORCH TROBAT SENS GUARDA EN SA HERE-TAT.

1562.— Item a 22 de dethembre 1562. Ates e considerat e vist lo molt e gran dany y abus que hia de deixar anar los porchs solters e perduts sens guarda, així per la horta e bovalar com per tot lo terme, lo que es en gran dany e perjui dels heretats per lo molt dany e perjui reben en les heretats, a be e profit de la cosa commun a e bon govern e regiment de la vila, veuhins, e habitadors de aquella, tenint ull tot temps a que los horts bovalar e tot lo del terme ahon fruit acaonat haura, y en vinyes borrades y no veremades haja de estar ben guardat sens perjui ni derogacio del fur o furs, ni dels altres estatuts ni establiments, per lo mateix Consell circa lo dit negosi fets ans a tota corrobacio y observancia de aquells, estableiren, y ordenaren que del dia de

la fecha del present establiment en avant qualsevol amo, ama, fill, o fills, companyes e familia que en çò del seu, çò es, en la horta bovalar o en qualsevol altra terra o heretat, o posescio ahon haura fruit açionat o en vinya borrada trobara algun porch o porchs, puxen e puxa matar o fer degolla de un porch en çò del seu, e que mort o feta degolla, hagen de manifestar aquella [Pág. 85.] al Magnifich Justicia e que lo un quarter davanter sia del dit Magnifich Justicia, y los tres altres pervingen al amo de la heretat hon sera estada feta dita degolla, e que aquell no puxa vendre ni meix salar dits tres quarters ni part de aquells, mas puxen fer los altres usos que en voldra fer, y ben vist li sera, et etiam establelien y ordenaren que lo present establiment sia cridat ab crida publica per la vila e llochs acostumats de aquella, per çò que per algu o alguns ignorancia no pux esser alegada. Per exencio de la qual ordinacio fonch feta e ordenada la crida del tenor immediate seguent:

Ara hojats que os fan a saber de part dels Magnifichs Justicia Jurats e Consell de la vila de Villarreal et posmodum vero die sabati etc. Fonch publicat en 11 de maig 1563 per Geroni March Mascarell, notari.

139 DE NO TANCAR PORCHS NI BOUS EN CORRAL DE ALTRI.

1563.— Item a 11 de juliol 1563. Ates que en la vila hi ha molts bous y porchs e aquells tanquen en los corrals dels vehins fora los murs de aquella, sens lisencia dels amos de dits corrals, e com sia de raho que cascu sia senyor de so del seu, y per evitar alguns danys se podien seguir a be, utilitat, y profit dels vehins de la vila, establelien y ordenaren que de huy avant ningú sia hosat tancar porchs ne bous en corral de algu sens lisencia demandada y obtesa del amo de aquell sots pena de sinh sous partidors lo ters al Senyor Rey, lo ters a la vila e lo altre ters al amo [Pág. 86.] del corral. E que de aço ne sia feta fer crida publica, per llochs acostumats de aquella.

Ya antes se había ordenado no encerrar dicho ganado dentro de los muros: "que bous ni porchs no puxen esser tanquats en la vila, çò es, dins los murs de aquella, a pena de cinc sous" No 39. M.C. de 1487-1488 fol. 37 vº.

140 QUE LOS BOUS PORTEN ESQUELLA SONANT.

1326.— que tot bou porte esquella e aquella porte sonant, e no tancada ni embossada de manera que no sone, e si no ho fara que pague sinh sous pagadors segons que dessus.

141 DE BOVERS MENORS DE GUARDA.

1526.— Item a 8 de setembre de 1526 estableiren y ordenaren que los bovers menors que guardaran bous o vaques de llaurada no puxen anar o portar pasturant per lo terme sino un parell, fins en dos parrelles junts, dels dits bous o vaques e no mes.

E si mes dels dos parells seran atrobats anar junts o de companya per lo terme sien encorreguts per cascuna vegada en pena de un sou per cascun bover, partidor lo ters al Rey, lo ters a la vila e lo ters remenant al acusador. E que totes hores e quant los bous o vaques faran algun dany en la horta que paguen e sien obligats a pagar lo dany, juxta lo establiment dels horts, no obstant que aquells agen llaurat o llauen aquell dia que lo dany faran en los dits, restant lo dit establiment quant a les altres coses en sa forsa, y valor.

142 DE NO TENIR CASA CITATORIA, NI ASSIGNADA, NI PRO CURA PERA LES TALES FARAN LOS BESTIARS FORASTERS.

1326.— que ninguna persona [Pág. 87] de la vila de Villarreal no gos tenir en la vila casa assignada citatoria ni procura per ningunes tales o danys que faran besties o bestiars forasters que no sien de la vila. E aço sots pena de sexanta sous partidors lo ters al Rey, lo ters al comu e los ters al acusador, e dels ters pertanyent a la vila no sen puga fer gracia ni remicio alguna. E que si al present ni ha algun que tinga aquelles stein llevades, e sia manat a aquells sots la dita pena que de aqui avant no ho tinguen. Fonch dit estatut cridat.

143 DE NO DONAR PA NI ALTRES COSES ALS PASTORS.

1516.— Item a 24 de desembre 1516 establelien y ordenaren que de aci avant ningun terratinent tenint corral o no temint corral en sa heretat no sia gosat per nenguna via palesament ni amagada, per via directa ni indirecta, donar forment, farina, pa, vi ni oli ni nengunes altres coses a nengun pastor que tendra bestiar de qualsevol specie o natura sia en lo terme, per respecte de dormir lo dit bestiar en los corrals e en qualsevol de les heretats, e o de fer fem en aquells. E lo qui contrafara sia encorregut en pena de trenta sots partidors lo terç al Sr. Rey, lo terç a la vila e lo altre terç al acusador. De la qual pena no puixa esser feta gracia ne remissio alguna per los Justicia ne Jurats, e si ho faran que ho paguen de sos bens propis. E per inquirir e trobat la veritat del dit fet puixa esser feta inquisicio ab jurament per los terra. [Pág. 88.] tinent pres-tadors, de forma que la veritat del fet puxa esser trobada.

Aparece en n.º 60, M. C. de 1516-1517 fol. 37, cuya grafía adoptamos.

Al cabo de medio siglo se mantenía la ordenanza en su fresco vigor según vemos en la Clavería de 1569-1570, fol. 4 vº en que se contabiliza el ingreso de la parte correspondiente a la villa por la multa impuesta a varios infractores.

144 QUE SIEN DESFETS CORRALS DE BARDISES Y CANYES.

1517.— Item a 4 de janer 1517 establecien y ordenaren que tots los corrals de canyes e bardises, del terme sien desfets per los senyors de aquells, dins tres dies apres publicacio de la crida per dita raho fadadora. E si no ho faran passats tres dies, los jurats los facen desfer a despeses dels senyors.

Aparece en el n.º 60, M.C. de 1516-1517, fol. 42 vº, cuya grafía adoptamos.

El acuerdo actualiza una vieja ordenanza: "que nengu no puxa tenir corrals de rames ni canyes en lo terme e los que a present han sien desfets. E aço a pena de cinquanta sous. N.º 43, M.C. de 1494-1495 fol. 33 vº. Revocada de inmediato, según se ve: "no obstant una ordenacio feta per lo Consell en que mana que los corrals de rames fossen desfets e cremats e que en lo terme non poguesen ester fets, sots certa pena, que cascu sens pena alguna puxa fer corrals en lo terme axi de rames com en altra qualsevol manera. N.º 44, I.C. de 1495-1496 fol. 23 rº. Quedando en último término el régimen de prohibición aportado por el ms.

145 QUE LOS SENYORS DE CORRALS DE BESTIARS HAGEN A FER RAHO DE LES TALES QUE FARAN LOS BESTIARS.

1527.— Item a 20 de deembre 1527 establecien y ordenaren que quant per alguns bestiars dormints en alguns corrals del terme seran fets algunes tales e danyys, e los senyors de les heretats non les tales e dany seran estades fetes no podran dins la vila e terme de aquella haver raho e satisfació de les tales e danyys dels senyors de dits bestiars, e o pastors e guardes de aquelles, que en lo dit cas, e no en altra manera, los senyors de dits corrals hagen de fer raho a les tales e danyys pagant tan solament lo dany y la esmena de dites tales e totes meciions per aquella raho fetes.

146 DE CALSINERS QUE PUXEN TALLAR LLENYA HON SE VOLDRAN, Y DELS QUE SE EMPORTEN LA LLENYA.

1326.— [Pág. 89.] que tot calsiner puxe tallar llenya palmeres e brossa a obs de fer cals en qualsevulla heretat o camp de algu, salvo en vinya o en camp sembrat o guaret, abque no mollegue ni asague, exceptant lo vedat de la Azut, e qui sen portara de les dites llenya o broça des que tallades seran, que pague sinch sous de pena partidors ut supra.

147 DELS CALSINERS.

1326.— que algun hom estrany o privat no gos fer vendre ni donar cals que es fara en lo terme a ops de altra vila ni lloc, ni de hom estrany sots pena de vint sous partidors ut supra.

Item que algun Calsiner estrany o privat no gos vendre o donar cals a algu que li haga donat senyal o paga sino de sinch almودins quen haja comprats o senyalats, un almودi, de mentres que altres ne voldran, sots pena de sinch sous. E la altra sia partida a tot hom de mentres basté igualment sots la dita pena, pagadora segons que dessus en lo presedent capitol es contengut.

148 DELS QUI SEN PORTEN CALS DELS FORNS.

1505.— Item a 11 de mars 1505 establecien y ordenaren que si algu sen portara cals dels fornys de la cals, sens lisencia del senyor de dita cals, que aquell qui se la emportara o la fara portar sens ditta lisencia que encorrega en pena de sinch sous per cascun cafis, Partidors lo ters al Rey, lo altre ters a la vila, e lo ters remenant al senyor de la cals. De la qual pena no puxa [Pág. 90.] ser feta gracia ni remicio alguna, ans si lo Mustasaf y Jurats la faran o no la eixecutarán, que la hajen a pagar de sos bens propis.

Si bien no aparece en la Edad Media, de mediados del pasado siglo, concretamente 1857, tenemos noticia de las balsas de amerar cal cuyo uso y arriendo se rige por ordenanzas propias y son, ni mas ni menos, que un servicio público por cuanto la falta de agua en los domicilios hacia necesario arimar a la acequia estas instalaciones, por lo que están todas ubicadas en la Alameda, es decir, junto a la Cecioliola. Su uso debió ser anterior a la fecha que aportamos porque en esta ocasión lo que se ordena es cegar las que ya no están en buen uso para construir otras nuevas. N.º 120, Actas de 1857-18, parte, fol. 64 vº.

Es de destacar la nota 147 en su sentido de prohibir o restringir la venta de cal a otras villas. Algo hay que escasea y no es la piedra sino el combustible, es decir, carbón y leña.

149 QUI SERA LLOGAT NO GOS LLOGAR A ALTRI.

1326.— que aquel qui sera llogat o aura promes fer faena ab algu nogos llugar ni prometre fer faena ab altri, pera lo temps que llogat sera o haura promes de anar a fer ditta faena, sots pena de la dobla de lloguer pagadora les dues parts a aquell a qui sera llogat primer o haura promes de anar, i lo ters a la cort. En la mateixa pena encorrega aquell qui haura llogat o promes donar faena a algu e no la donara para el temps que promesa lay haura, de la qual pena hague les dues parts aquell qui llogat sera o la dita faena promesa li sera, e lo ters la cort, salvo just

impediment així de la una part com de la altra a coneixensa de la cort.

**150 DELSBRASSERS O LLOGATERS QUE VAGUEN A LA FAE-
NA A LA PRIMERA BATALLADA DE LA CAMPANA DE MISSA
MAJOR.**

1326.— que tot llogater o llogatera sien eixits de la vila e vagen a la obra o faena per la qual seran llogats a la primera batallada de la campana de missa major, sots pena de dotze diners per hom e sis diners per fembra. E de aço sia cregut aquell qui els llogara.

**151 QUE NINGUN BRASSER O LLOGATER GOS MENAR BES-
TIA ALGUNA ALLA HON SERA LLOGAT.**

1326.— que ningú hom brasser que sera llogat gos menar ninguna bestia ab si alla hon [Pág. 91.] sera llogat, sots pena de perdre lo loguer, e aço puxa acusar aquell qui el haura llogat e qualsevol altra persona.

**152 QUE NINGU GOS LLOCAR HOMENS PERA FER FAENA
EN LLOCHESTRANY.**

1326.— que alguna persona estranya o privada no gos presunixa per si ni per interposada persona, llogar, o fer llogar homens en la vila de Vilareal, e terme de aquella, pera anar a podar, exobrir, clotar, cavar, o margencar alguna vinya o llocch cincunvehi e aço en pena de vint sous per cascuna vegada que contrafaran e en aquella mateixa pena encorrega qualsevol vehi y habitador de la vila e terme de aquella qui a fer les dites faenes e qualsevol de aquelles se llogara o ira, per tantes vegades com contra fara, partidores les penes lo tres al Rey, lo tres al comu e lo tres al acusador, e que del tres del acusador no puxa ser feta gracia sens voluntat de aquell. E que de les dites cosses puxa esser feta inquisicio per totes aquelles maneres que el feit de la veritat puxa esser atrobat, e que no sien tinguts, astrests, ni obligats de declarar lo acusador.

153 DE NO FER LA MECIO ALS QUE SERAN LLOGATS.

1326.— Que ningun hom ni dona de Vilareal y de son terme sia gosat donar e fer donar la mecio o provicío de mengar e beure als homens o dones [Pág. 92.] que tendran llogats a leurs faenes, així com son cardadors, o cardadores, pentinadors o pentinadores, faedors de oli, fusters o altres mestres de obra de vila, ne altres companyes que a la dita obra de vila seran llogats alquiladors ni altres personnes algunes que per qualsevol raho seran llogades a qualsevol faena. Exemptant al batre e

ventar dels blats e qui contrafarà sia encorregut en pena de deu sous per cascuna vegada, e en semblant pena sien encorreguts los qui seran llogats y la dita provicío y messio rebran, de la qual pena sia lo tres del Senyor Rey, lo tres del comu e lo tres del acusador, e que en puixa ser feta inquisicio per lo Mustasaf.

154 QUE NO SIA DONAT A SOPAR ALS BATEDORS.

1573.— Item a 29 de juny any 1573. Ates que en la vila se fan grans abusos en donar a sopar als batedors, de ahon ne redundà alguna fatiga per haver aguardar los uns dels dits batedors als altres, y lo amo a tots, per tal estableiren y ordenaren que ningun vehi ni habitador de la vila, de huy avant, gose ni sia gosat donar a sopar a ningun batedor los dies que baten, ni tampoch los batedors sien gosats pendre ni rebre dit sopar so pena de sinc hys sous cascun de aquells quils donara, y cascun de aquells qui el rebra, partidors lo tres al Rey, lo tres a la vila e lo tres remanent al acusador.

En el índice figura *cardadors*.

Observese que en la anterior ordenanza se hacía excepción previsamente de los ocupados en las labores de *batre e ventar*.

**155 DEL ORDE AN DE TENIR LOS BATEDORS EN LO COLLAR
DELSS ROSSINS.**

1525.— Item a 13 de agost any 1525 estableiren y ordenaren, per llevar diferencias y questions, les quals moltes vegades [Pág. 93.] se esdevenen en los batedors sobre lo posarse collar dels rossins en les herades, volent posar dits rossins a la ma; que entre dits batedors sia servat aqueste orde, ço es, que lo primer batedor qui sera anat ab son rossi, y mes mati a la era on haura de batir aquell, puixe posar e pose son roci a la ma en dita hereda, a la primera tanda, e lo segon apres, e apres los altres, per orde com seran venguts primers o darrers, e si alguo algun dels batedors voldran fer lo contrari, que aquell o aquells sien encorreguts en pena de sinc sous per cascuna vegada que contrafaran, partidors lo tres al Rey, lo altre tres a la vila e lo tres remanent al acusador.

156 DE NO VENDRE COLS A PES.

1326.— que null hortola ne ningun altre hom e dona estrany o privat sia tan gosat que gos vendre cols a pes, sino solament a ull o ab dinades, e qui contrafarà pague sinc sous partidors segons que dessus.

157 QUI JURARA LO COS DE DEU NE ALTRES MEMBRES DE AQUELL.

1326.— que tot hom o tota dona que jurara lo cos de Deu, o de sa mare Maria, o altre qualsevol membre de aquells, exceptats los membres de la part insana, o dira o parlarà mal de aquells, que pague per pena sis diners. E si jurara membres de la part insana que pague cinqu sou pagadors a la obra de la iglesia de San Jaume de Villarreal les dues parts, e lo tres als pobres de San Miquel e de Santa Llucia e si [Pág. 94.] penyorar sen faran, que paguen totes les mecions, pero si lo dir y parlar mal sera tan lleg ne desonest, que sia e estiga a la pena del privilegi, e si acusador no hi haura e pareixeran davant lo Justicia o davant altre jutge e aquell ne fara execucio, que elers que sie del acusador sia del Justicia, o jutge.

158 DELS QUI JUREN

1531.— Item a 20 de agost 1531 estableiren y ordenaren que los Magnifichs Justicia y Jurats, ab convocacio e parer de alguns prohomens e consellers, regoneguen los estatuts e ordinacions fetes contra los blasfemadors e juradors de nostre Senyor Deu e de Santa Maria e dels Sants, e aquelles vistes ajusten milloren e corriegen lo que ben vist los sera als dits estatuts y ordinacions, aixi que les blasfemies e injurias sien evitades.

159 DE SAIGS E DE CORREDORS AB CAPITOLS DEL QUE SON TINGUTS FER.

1326.— que tot saig o corredor que cridara vi sia tingut, sots pena de sinh sous, cridar aquell per la vila de mentre que en la ampolla en tindra, e encontinent que request sera, donantli lo senyor del vi un diner per cridar aquell, sots pena de sinh sous.

Item que algun saig o corredor de Villarreal no gos comprar o fer comprar algunes robes o bens los quals per altre corredor e saig en la vila seran venudes ne cridades, e qui contrafara que pague per pena vint sous, e en semblant pena sia caigut aquell qui la verda li fara. [Pág. 95.] Item que algun corredor o saig no vene ni correge algunes robes, hostalles o besties en Dumenegue, ni en festes colents exceptant que puixa fer almoneda en la plaça publicament, e vendre robes de caminants per necessari de provicio, e si contrafara que pague per cascuna vegada de calonia sinh sous, pagadors ut supra.

Item ordenaren que algun saig o corredor no gos vendre alguna roba o penyora que vene per ejecucio que fara de alguna cosa a hom estrany, sots pena de quaranta sous.

Item ordenaren e estableiren per be e profit de la Universitat e singulars de aquella que ningun corredor sia tan o sat que gos comprar ne vendre algunes mercaderies sens que el comprador o vendedor noy sia present al comprar o vendre de aquelles, e aço sois pena de sinh sous per cascuna vegada que contra fara, pagadors lo tres al Rey, lo tres al comu e lo tres al acusador.

El corredor de Coll, o de orella, tenia a su cargo las funciones que hoy

día se asignan a este mismo oficio y su actuación estaba regulada por los fueros. Ordinariamente esta función solía desempeñar, entre otras de su propia competencia, el *saig*, especie de ordenanza, pregonero, correo a veces y otras músico, y hasta carcelero. El oficio ejercido se llamaba *sazónia*.

Tenía vivienda, sueldo, vestido y naturalmente comisiones por sus servicios. Se solía contratar por dos años y las capitulaciones se pueden ver en n.º 4.

M.C. de 1393–1394 fol. 48 y 48 vº.

160 DE NO VENDRE PENYORA AL SAIG NE PEYTER NE CEQUIER.

1326.— que algu no gos vendre a saig, peyter, ne cequier, ne altres que plegen de voluntad o manament del Justicia o Jurats, o del Consell, alguna cosa, penyora o penyores que vulla fer, o fer fer per alguna de les dites rahons, o per qualsevol altra rason o manera, e qui contra fara que pague per cascuna vegada de calonia vint sous, e que en sia cregut lo penyorador per son sacrament. Empero altre [Pág. 96]. dels dessus dits no gos entrar ni traure penyora de casa de algu que sia tançada o lo senyor e la dona noy sie, sots la dita pena, e puxe empero en lo dit cas tancar les portes de la casa e si les obriran sens lisencia de aquell qui les tançara, o tancar fara, que paguen pena de sinh sous.

161 QUE NINGU PORTE LLETRES DE CORT QUE NO SIE MISATGUE.

1529.— Item a 25 de agosto any 1529. Ates que ab ordinacio e notably fet antigament sia ordenat que si alguna persona que no sia ministre de la vila portara lletres de cort, pagas sis diners als ministres per cascuna lletra, per ço revocant, casant, e anullant lo dit notably e ordinacio antigament fet, que de huy avant ninguna persona no puga portar ninguna lletra de cort sino los ministres sots pena de perdre lo salari e aquell sia dels ministres de la vila.

Figuera en n.º 64, M. C. de 1529–1530, cuja grafia adoptam.

Como antecedente aportamos este acuerdo: "Que qualsevol velli o habidor de la vila qui donara o portara lletres de corta a qualsevol vila o lloch foira de la present vila, a honro foraster, qua haiga de pagar de sos bens

propis los sis diners per quascuna letra ques han a pagar als missatgers jurats, segons ordinacio feta per lo Consell sobre los ports de les letres. No. 62, M. C. de 1518-1519, fol. 47.

No obstante la ordenanza invocada aparece en 1509.

162 DE NO PENYORAR ARMES NI ROBA DE LLIT.

1326.- que algun saig ne altre no gos penyolar a algun habitador de Villarreal ni de son terme alguna ballesia ne altres per peyta, cequiatge, calones ne per alguns altres drets o deutes, censos, llagers o tributs, mentres empero que alguns bens mobles haura o s'movent e seents, en los quals puixen ser destrets a pagar lo que demandat los sera, e si contrafaran que sens alguna mecio del penyolar li agen a tornar la dita [Pág. 97.] penyora en aquell lloch aon feta la hauran, encara que no ho donave per son plan voler al dit saig les damunt dites coses privilegiades.

163 QUE LES ROBES DONADES A POBRES SIEN ACOMANADES PER LOS JURATS ALS MATEIXOS POBRES E QUE NO SIEN VENUDES PER DEUTES.

1516.- Item a 9 de novembre any 1516 estableixen y ordenaren que de aci avant les robes e qualsevol altres coses que seran donades per caritat, per los honorables burats als pobres de aquella de les almoynes de la vila, sien donades e illurades als pobres per via e titol de comanda e no en altra manera, de manera que per deutes dels dits pobres les dites robes e coses no sien ne puixen esser en manera alguna eixecutades.

Aparece en el nº. 60, M.C. de 1516-1517 fol. 33 vº, cuya grafía adoptamos.

164 DE NO USAR OFICI DE CORREDOR SI JURAT O ASEGURAT NO HAURA.

1326.- que algun estany o privat no gos ser corredor, ne usar calladament ne expresament de ofici de corredoria, si donchs Jurat o assegurat no haura segons fur, e qui contra fara pague per pena vint sous per cascuna vegada.

Ver nota a 159.

deu sous, e lo que ho rebra altres deu sous, segons que dessus, e de aço puixa essei feta inquisicio.

Lo que se trata de impedir es el soborno, ya que el *vedader* no es más que el guarda encargado de la vigilancia de talas y huntas, pastos y ganados, que aparece en otras ordenanzas. El término *vedader* lo vemos aplicado en fechas mas bajas, es decir, por todo el siglo XIV. Luego se llaman *guardians* y sus capitulaciones están contenidas en la *carta de guardians* que, entre otros, figura en el nº 57 de 1513-1514, folios. 11 y 12 vº.

Ver nota a 166.

166 DEIS GUARDIANS QUE LO DIA QUE ES LLOGUEN O FARAN FAENA AB ALTRI, DE RES QUE ATROBEN NO HAJEN ALGUN DRET.

[Pág. 98.] que si los guardians del terme atrobaran algun malefisi de nit o de dia, estant llugats o faent faena ab altri, que los dits guardians no hajen ni puixen haver de son dret. Empero que sien tenguts manifestar lo dit malefissi al senyor de la possessio aon lo dit malefici o dany sera donat o fet.

Los guardias del término en número de dos o tres se contratan anualmente con un sueldo variable pero siempre exiguo ya que, si bien tienen derecho además del salario al tercio de las *calones* (multas), tienen que responder de los daños cuyo autor no aparezca. Entre sus obligaciones figura la de guardar continuamente el término durante el año y notificar tales o malhechores que encuentren, en el plazo de tres días, a los propietarios damnificados. Pagar de su peculio todas las talas y daños criminosos por ser de otra jurisdicción. No puede hacer inquisición bajo juramentos de daños cuyo valor no excede los seis dineros pero si en averiguación de autor de mayores daños. Para que esto pueda ser así se le da el tercio de las multas. Ordenan las capitulaciones que se dediquen únicamente a su oficio de guarda sin poder trabajar por cuenta de otro. En caso de hacerlo el consejo queda libre de buscar un sustituto a expensas del guarda. Ahora bien, se consiente excepcionalmente si se trata de trabajos en finca propia. En este caso la guarda y custodia del término queda a cargo del resto de los guardias mientras que el que tenga día libre no tiene parte en las multas que ese día, a pesar de todo, tiene obligación de hacer.

No se tarda en autorizarles el trabajo por cuenta ajena pero descontándoles una parte de la soldada superior al equivalente de un día del salario de guarda. También se les quita con el tiempo el tercio de las multas cuya confesión del dano se ha obtenido mediante juramento. Tienen que hacer *degolla* de los ganados de forasteros encontrados dentro del término y de los de la villa que encuentren en el *bovalar*. El afermament o contrato se hace individual o colectivamente y figura en casi todos los manuales pero sólo excepcionalmente con toda la ex-

tensión deseable. Tal es el caso del nº 6, M.C. de 1410-1411 fol. 50 vº a 52. Y nº 56, M.C. de 1512-1513, fol. 22 a 24 vº.

167 QUE MOLINER ALGU NO GOS OBRIR LOS ULLS DE LES SEQUIES Y DE NO FER PARADA EN LES SEQUIES.

1326.- que si algun moliner o altra qualsevol persona, algun ull de les cequies obrira o tancara o trencara, o portell o parada fara en aquelles o en alguna partida de aquelles per girar ayguas als molins, o per altra qualsevol raho, plague per cascuna vegada quaranta sous, e qualsevol acusador ne sia cregut per son sacrament, la qual pena sia partidora ut in primo capitulo dels regadius e que de les dites coses puixa ser feta inquisicio en totes aquelles maneres que lo fet de la veritat puixa esser atrobat. E aco declarat que de la pena fassa segar, o tancar los ulls, o tal portell, e no puixa esser feta gracia per los dits Jurats o altra persona. Es si la faran que cascun qui dita gracia faran sien tinguts pagar del seu propi, e que no sien tinguts descobrir o revelar lo acusador [Pág. 99.] sots virtud del sacrament que feyran han.

168 DE PORTAR LES TALEQUES DE LA FARINA AL PES LOS TRAGINERS.

1515.- Item a 18 de febrer, any 1515, establien y ordenaren que de assi avant cascun moliner de moli fariner del terme, exceptat lo moli del Cap del Terme, sia tingut, astricht, e obligat portar a pesar al pes de la farina tot lo forment que aquell carregara e per traginer de aquell sera aportat al moli per moldre, de una barsella en sus, sots pena de sinch sous partidors lo ters al senyor Rey, lo ters a la vila el qual no puixa ser feta gracia ne remicio alguna per los Magnifichs Jurats e si ho faran que ho pagen de sos propis bens, y lo ters remanent al acusador.

Véase nota a 169.

169 QUE LO PESADOR DEL PES DE LA FARINA FORSE ALS TRAGINERS DELS MOLINS FARNIERS TINGUEN FARRINA EN LA CAIXA.

1516.- Item a 18 de maig, any 1516, estableiren y ordenaren que si de aci avant farina en la caixa del pes de la farina pera esmenar la farina que falta en lo dit pes segons per la vila sia ordenat, que totes hores e quant faltara la farina en la caixa, lo pesador del pes prenga e puixa pendre e detenir la bestia del traginer del molí del qual faltará en la caixa farina, e aquella ferme en la anella del arch del pes, e aquella detinga fins tant lo dit traginer o moliner haiga portat farina a la dita caixa.

Fue el 8 de junio cuando se tomó el acuerdo. El error estribaba en que se tomó la fecha del folio anterior. Figura en el nº 60, M.C. de 1516-1517 fol. 16 cuya grafía adoptamos.

La ordenanza original de creación del *pes de la farina* es la siguiente: "que los jurats de la villa a despeses de aquella tacen fer los pesos de farina e contrast per obs de la mateixa villa, e aquells sien posats per los jurats en aquell lloch que aquells aparran mes abte e sufficient per a tenir aquells a les menys despeses que poran. E que lo carrech de tenir los dos pesos sia quascun any posat en cartell en publich encant e aquell sia lluat al mes de preu abaixant en publich encant qo es, que per menys preu o salari penda lo carrech de la administració e regiment de aquells, a aquell sien llurats puix sia persona abte e sufficient e ydonea per a tenir regir e administrar los dits pesos a conseguda e discrecio dels jurats. E que quascun moliner dels molins en los quals los veuhns e habitadors de la villa acostumen molte, tinguen e haigen a tenir en lo lloch on los jurats ordenaran farina propria per a que lo pesador puixa smenor lo que faltara en lo pes de la farina que pesara."

nº 57 M.C. de 1513-1514 fol. 39 vº.

170 DELS MOLINERS QUE CONVIDEN VAGEN A MOLDRE A SOS MOLINS

[Pág. 100.] 1557.- Item a 12 de setembre any 1557. Ates que los moliniers dels molins fariners del terme y senyaladament dels Molins del Riu de Milars conviden y procuren cascun de ells suadir als qui venen a moldre a dits molins que molguen en sos molins, de aon se seguixen alguns escandals, per tal establien y ordenaren que de hui avant ningun moliner, muller, fills, ni companys de aquells, per si ni interposades persones, gosen ni pressumixquen combidiar, persuadir ni pregar per ninguna via, manera, ni raho, procurar que los qui anjan a moldre vagen a sos molins, sino que aquells per sa mera voluntat vagen a moldre a daquell molí que voldran. E qui contrafara encorregada en pena de seixanta sous, partidors lo ters al senyor Rey, lo ters a la vila e lo ters remanent al acusador. E que pera saber la veritat puixa esser feta inquisicio nesseccaria.

171 QUE NINGUN SENYOR DE MOLÍ FARNER PUIXA ARRENDAR LOS MOLINS FARNIERS DE LA VILA NI HAVER PART EN AQUELLS.

1562.- Item a 6 de dhembre any 1562 ab be, util, y profit de la villa, y dels poblats en aquella, estableiren y ordenaren que ningú que tinga altre moli fariner ara sia seu propi, ara sia arrendat o acomanat o en [Pág. 101.] qualsevol altra manera que tinga part o partimonia en altre moli fariner, no puixa dir ni fer dir, traure ni fer traure, haver part ni companya, en los molins fariners de la villa per ninguna via, forma ni

manera, directament ni indirectament, e aço sots decret de nulitat e pena de dosents sous pagadors dels bens dels contrafaents, partidors lo ters al senyor Rey, lo ters a la vila e lo ters remenant al acusador. E si acusador no hi haura que sia de la vila. E aço ajustat, que la part de la vila sia posada en llibre de sindich, e de aquella no sia ni puga ser feta gracia alguna, ans si los jurats qui illo tunch se trobaran de la vila ne faran gracia e remicío alguna, sien tinguts pagaro de sons bens propis.

Con lo que se tiene a bloquear la posibilidad del monopolio, ejerciendo los molinos de la vila una función reguladora.

Son muchísimas las notas que aparecen en la documentación referidas a los molinos de la vila, que se arriendan al mejor postor por tiempo generalmente de un año. Los capítulos de este arriendo, así como sus inventarios constan en varios manuales, entre ellos el nº 35 de 1481-1482, fol. 125 y succ. Se puede ver allí el del Cap de Terme. Eran tres en 1369: el de la Vila, el Nou de la Vila y el citado de Cap de Terme que conviven con otros tres o cuatro particulares. Todos ellos situados fuera del recinto amurallado por lo que en tiempos de guerra o de inestabilidad política el Consejo construía a sus expensas y a intramuros molinos de sangre, es decir, de tracción animal, que se desmontaban cuando había pasado el peligro que los hizo construir. Ver nº 7 M.C. de 1411-1412 folis. 23, 25, 27 vº a 28, 33, 36, 37 vº, etc.

172 DEL QUI MATARA ÇERVO EN LO TERME QUE LI SIEN DONATS CINCH SOUS.

1524.— Item a 28 de mars, any 1524, establelien y ordenaren que vistes les moltes tales e danys que los cervos fan en les vinyes e altres heretats del terme sien donats sindch sous a qualsevol persona o personnes que mataran cervo dins lo terme ço es, sindch sous per cascun cervo, aço ajustat e declarat que si en alguna caça dels cervos una persona tocará aquells, e altra los matara que aquel qui matara hague la altra mitat dels dit cinch sous, e la carn dels dits cervos o cervo presos e morts en dita caça sia repartida per iguals parts entre les personnes que seran estades en dita caça, e que aquelles qui los cervos mataran [Pág. 102.] hagen de portar o vendre aquells en la vila, e sials donat a for de huit dines la lluira, e si no els portaran a vendre a la vila que no els sien donats los sindch sous.

173 CERVO E PORCH SALVATGE SIEN FRANCHS DE TAU-LATGE.

1540.— Item a 27 de juny, any 1540, establelien e ordenaren que en los capitols que es faran de assi avant del arrendament de les carnisseries

de la vila sia afeguit e posat un capitol ab lo qual se diga que qualsevol persona que matara cervo o porch salvatge o frestecà, així masclles com femelles, dins lo terme e aquell portara a tallar e vendre en les carnisseries de la vila, que aquell sia franch de taulatge e ninguna cosa sia tingut e obligat pagar al arrendador de les carnisseries per la dita raho, ans lo arrendador li haga de deixar les eines necessàries de les carnisseries per escorchar, tallar e vendre les dites reses francament. Empero si voldrà que lo tauer o taulador de les canisseries escorchie, talle e vena les resses, en tal cas sia tingut e obligat pagar aquell, per lo taulatge, un real.

174 DE LES ABELLES.

1326.— que ningun gos tenir ne tinga abelles en la vila ni en lo terme ço es, de la fila den Ferrer de Colomer, així com parteix la assequiola de la fila Sobirana [Pág. 103.] tro el sedeny que passa per la Alqueria de en Frances Martí, lo qual va a la Alqueria de en Jaume Mestre, y del dit Sedeny tro en lo Sedeny o terra Jussana del terme, lo qual passa per lo sol de la terra de la Alqueria del dit en Ferrer Colomer, e per lo cap de la ditta terra de l'Alqueria de Antoni Giner, que apres sonch de Gillemo Mestre, es a saber, de la festa de San Joan Batiste del mes de Juny tro a la seguent festa de San Miquel del mes de setembre, sots pena de dos sols per cascun baso que hi seran atrobats dins lo dit temps, e no res meix quells dits basos sien cremats.

Acogía el término no sólo a sus propias colmenas sino, como ocurre hoy, a las abejas forasteras cuyos propietarios pagaban por este concepto un tributo llamado *erbatge de abelles* o más tarde “pecha de les abelles dels basos forasters” que se arrendaba en subasta por un año. La Clavería de 1474-1475, (nº 70) registra pagos de un moro de Alcudia de Vero, como otro de Bechi y de un vecino de Castellnovo. En 1537 el arriendo se remata en cien sueldos.

El emplazamiento de las colmenas cambia con el tiempo lo que induce a pensar en una intensa transformación de cultivos. “Que les abelles sien mesos de la festa de Sant Joan Baptiste, fins a la festa de Tots Sants, del Camí Real Amunt en la vora del Riu de Millas, a pena de V sols”, nº 40 M.C. de 1488-1489 fol. 16.

175 DENO ACOLLIR ABELLES DE HOM ESTRANY

1326.— que ningun hom gos acollir abelles en ses cases, corrals, ni heretats en la vila ni en los ravals ni terme de aquella de personnes estranyes, a pena de deu sols per tantes vegades quantes hi seran atrobades, partidors lo ters al senyor Rey, lo ters a la vila, y lo ters

remant al acusador. E del ters de la vila no sen puxa esser feta gracia ni remicio alguna per los jurats, mas ans sien tinguis a eixecutar aquell e si no ho faran que paguen del seu propi.

Se reitera en 1504 (No 49, M.C. de 1504-1505 fol. 14 rº y vº, sin mencionar acuerdo anterior pero, sin ser idéntica la redacción, es tan semejante que obliga a pensar que se calcó).

176 DEL JOCH Y DELS JUGADORS.

1326.— que algun hom estrany o privat no gos jugar de nit ne de dia en la vila a ningun joch de gresca ni altre en qualsvol tufereria e enginy puxe esser atrobat o nomenat, sino tan solament de dia publicament e [Pág. 104.] no amagada ni en lloch sospitos, del sol eixit tro al sol post. E aquestos jochs dessus escrits, ço es, a tots jochs de taules, e a Joch de Esgrima e de ballesta, de alfardo, e de tella, no puxen jugar a travesses aquells ni a dines sechs, mas tan solament per deport a pa e a vi així que no gozen empero jugar a quitar lo dit pa e vi que jugat hauran. E aquells qui contra aço vendran paguen de calonia per cascuna vegada deu sous, e denit vint sous, e aquell o aquells qui els acolliran o els prestaran semblantment paguen la pena. E los prestadors, ultra la ditta pena, perden les penyores sobre les quals prestat hauran, e sien venudes aquelles als quals jugadors les hauran, e aquell o aquells qui la ditta pena pagar no podran, estiguuen en la preso, per cascun sou, un dia e una nit, e si lo justicia aura sospita que altres hi havien jugat, y prestat a joch o acollit, que aquell o aquells puxa fer venir a sacrament e sots virtut de aquell demandar e interrogar si son venguts contra les dites coses o per alguns testimonis provar sumariament e sens escrit, encara que si dins huit jorns apres que hauran jugat, acollit o prestat, sabenthlo lo justicia o no, per si o ab acusador, hi puxa enantar si haura sospita en alguns que hagen jugat, acollit o prestat de dia e de nit en alguna cosa o en altre lloch de la vila o terme de Villarreal, e lo Justicia, ab tots aquells que ell vulga, puxen entrar en la casa o altre lloch, e a qui prendre o penyorar tots aquells en que haura [Pág. 105.] sospita que hagen acollit o prestat, e puxen encara destrenyer e acusar tots aquells que hauran sospita que semblants coses hagen fetes. E algu de Villarreal ne de son terme no gos jugar en los termes circumvehins, ço es a saber en los termes de Borriana, de Nules, de Bechi de Onda ne de Almassora ne de Castello, de dia ne de nit, ne prestar sino tan solament als jochs dessus lissenciat e segons que dessus es expresat e no en altra manera sots la ditta pena

177 DE RIFADORS Y JUGADORS.

1326.— que algu no gos rifar ni jugar carn ni peix, e qui contra fara pague per pena sinh sous.

178 DELS QUI VAN A VELLAR.

1326.— que algu no gos anar no degudament y sens justa causa als vellants de les iglecies, ne turbar aquells, sots pena de sinh sous possat que porte hu, e vase sens armes.

179 DELS QUI PRENEN LA CAIXA DELS MORTS.

1326.— que els qui pendran [Pág. 106.] la caixa dels morts que tornen o fassen tornar aquella al fossar en continent que servit haura, en pena de una lliura de çera pagadora a ops de la llumeneria de la dita iglesia.

180 DE NO PORTAR PENYORA EN ALTRE LLOCH.

1326.— que algu qui hage lisenzia o poder de penyorar no sie tan osat que gos manar ne portar del terme ne jurisdicció de la vila alguna penyora que a algu haura feta dins lo terme en altre lloch e Jurisdicció, en pena de quaranta sous.

181 QUE LES PENES DELS ESTABLIMENTS SIEN DEMANADES SENS ESCRIT E LIBEL.

1326.— que per alguna pena dels presents establimentos, per gran que sia, no es puxa ne dega oferirse libel en escrits, ne fer alguna solemnitat e si ho fara que sie nulla, salvo dret al clamant o acusants de posar sens escrit.

182 QUE NINGU NO GOS OBRAR DINS LOS ANTUXANS DE LA VILA.

1326.— que algu no gos parregar, tapiar ne obrar, ne fer obrar, dins los antuxants de la vila, ço es de la torre cantonera del mur apellada de present esperonera, e antigament redona den Baco, tro al canto del

o penes, salvu empero que dins les viles circumstantes puxen jugar cascun a son risch e fortuna a quin joch se vulla. Empero lo dit Justicia en ningú dels cassos sobreidds no sie tingut de nomenar ne descubrir lo acusador, e aço entes y declarat que allí aon diu a tots jocs de taules, que no sia entes lo joc de la buta, vel alias apellat violeta, ans los contrafaents sien encorreguts en les dites penes.

corral derrocat que esta al costat del hostal del Bordell lo qual dit corral antiguanament lo hostal den Arnau Bosch e del canto de dit corral tro a la terra y era que hui es [Pág. 107.] den Pere Periz, que antigament solia ser de Santa Lucia, lo qual es damunt lo rec del camí real de Valencia, e de aqui tro al camí de Bechi a fita cuberta, tro al canto del corral de Miquel Rocafort, lo qual antiguanament solia ser cases de la muller y hereus de Nicolau Martí, ciuidades en la poble appellada den Antoni Guasch. E del dit corral seguint lo enfront dels corrals de la dita poble, los quals antiguanament solien ser cases de la dita poble, tro al canto del corral den Jaume Blay Matamoros, notari, lo qual antigament se deia de en Jaume Pere Drinya e del dit canto del corral, a fita cuberta, tro endret del canto de la torre cantonera del mur que esta vers la tremuntana, la qual torre antiguanament se nomenava den Domingo Ferrer. E qui contra fara pagara per pena quoranta sous e perdut lo solar, e la obra sera derrocada sens remicio alguna.

183 DE NO POSAR FEMS NE ALTRES COSES BRUTES EN LOS ANUTXANS DE LA VILA.

1326.— que algu no fassa fermer ne ajust pallas o fems, o altra brossa, ne agranadures, ne git besties mortes ne mortines carns, ne altres coeses de qualsevol manera sien illisites ne semejants, ne sujetats algunes en lo antuxa appellat lo pla de Borriana, que es entre los horts tancats den Nicolau Jorda e den Bernat Sabater, los quais antiguanament eren lo hu de Pere Conques e lo altre dels hereus den Antoni Guasch, ne en lo antuxa de la fira, així com es del canto del fossar, qui es prop del portal de Onda, tro a la pobl appellada de Antoni Guasch, en tant [Pág. 108] com es lo enfront de la vila. E així mateix en los camins o antuxants que son apres del vall tro en los horts damunt la cequiola a la part de avall de la vila, ne encara en los antuxants qui son en los enfronts dels panys del mur vers Valencia y Castello, entres e compres lo antuxa del abeurador del Raval de Castello, sots pena de cinc sous e de llevar de aquila cosa.

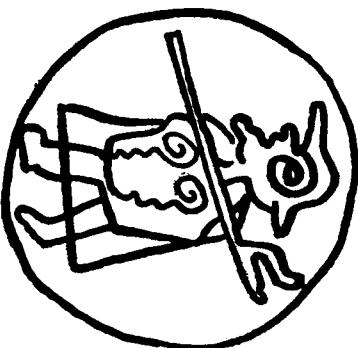
184 DE NO POSAR PALLA NE PALMA EN LOS CAMINS PER FER FEM.

1326.— que algu no git palla ne palmes ne altra brossa per los camins per fer fem, en pena de dotze diners e cascu sen ho puxa portar sens pena.

185 DE LES FIRES

1326.— que null hom estrany o privat no sia tan hosat que gos fer fires en la vila y terme de aquella sens lisencia del Justicia, de dia ne de nit, sots pena de deu sous pagadors per aquell qui fires acollira ne consentira en sa casa, e de sinch sous per cascu de aquells qui les fires faran, e que tots horns, e hom puxa acusar e que no sien tinguts de revelar lo acusador.

Parece referirse a la venta en casa particular, de dia o de noche, pero de forma no permanente y con cargo a un buhonero o *traghier* en tránsito. Lo que no cabe duda es que esta ordenanza no tiene nada que ver con las muchas que, referidas a la de Santa Catalina, figuran en los manuales de Consejo. He aquí una, por vía de ejemplo: "que en lo cartell de les cisses de mercaderies siga affegit un capitol per al arrendament fahedor per al any seguent ab lo qual se diga que lo cisser e arrendador qui sera de les cisses de mercaderies en lo any primer vinent e de allí anant en los anys inde segunts e fins tant al dit Consell altra cosa sia ben vista, no puxa haver ni haja ne exigitza y cobre cissa alguna de qualsevol persona que sia així vehi de la present vila com no vehi, de bens mobles ne semovents quies vendran en la present vila y son terme durant los dies de la fira, la qual per privilegis otorgats per los reis de felice recordacio se pot celebrar y tenir segons quom tots anys se ha acostumat y acostuma lo dia de santa Catherina que es en vint y sinch dies del mes de novembre tots anys". no 67 M.C. de 1603-1604.

186 DE NO PORTAR FIGUES A VENDRE EN ALTRE LLOCH.

1326.— que algun hom estrany o privat no gos traure ne portar figues fora de Villarreal ne de son terme per vendre aquelles en altres llochs. Mas los mercaders o altres que comprar los voldran que sien tinguts de rebre e pesar dins la vila o terme de aquella, e aquelles comprades e pesades aqui, que les puxen portar [Pág. 109] librement alla hon se voldran. E qui contra fara que pague per pena quoranta sous partidors la tercera part al Rey e la altra tercera part al comu y la remanent tercera part al acusador.

187 DE NO CORRER FALLES ENSESES.

1326.— que algu no sia tan hosat que gos correr falles eneses per la vila ni arravals de aquella dimarts de carnistoltes, ni altres dies sots pena de deu sous partidors lo ters al Rey, lo ters al comu, e lo ters al acusador.

188 QUI COMPRARA ROBES, BESTIES, O BESTIARS DEL PEYTER, CEQUIER O VEDALLERS O VENUDIES A INSTANCIA DE AQUELLS.

1326.— que tot hom o dona que comprara roba alguna, besties o bestiar del peyter, cequier, o de calonies de cequia e de vedellers, e que sien venudes a instancia de aquells, que hage a tornar, ço es, la dita roba dins un mes apres que comprada la haura donant al comprador un diner per cascun sou, e de huit dines [en sus] un diner, y de huit diners en ius, mealla. E les dites besties o bestiar hage a tornar dins deu dies si aquell o aquells a qui seran venudes les voldran quitar, e ultra lo diner per sou, age de pagar lo senyor de les besties e bestiar al comprador la mecio e guarda que feyta aura de les besties e bestiar.

189 DE CULTIVES.

1326.— que tot hom puxa tenir o fer cultivar la quarta part e no mes de la sua terra propia que haura sembrada o panissada [Pág. 110] en lo any pus prop passat, a guaret del any present appellat de sembrar en un lloch tan solament de la dita terra e no en pus, e si terra sua propria no haura, que puxa fer la quarta part segons que dessus dit es de la terra que tendra a llauo, per ço que el dit llaurador e lo senyor de la terra no puxen tenir mes cultiva de la dita quarta part entre els dies de la festa de San Miquel tro per tot lo mes de maig seguent, e no en altre temps algu, la qual cultiva sie senyalada a cada canto del camp e de canto a canto a fita cuberta convenientment, a conejeta dels Jurats e si mes me-

fara que no sia haguda per cultiva, ans cascua la puxa peyxer ab ses besties e bestiar sens que alguna calonia noy sia pagada.

190 DELS POUSE DELS POALS.

1326.— que algu no pas los poals dels pouas ab ayqua o sens ayqua de la una part al altra, ni gos poar o metre ayqua ab poal en algun canter, o vexell, sino per les canals de les piques dels pouas e vessar agua sobre les grades, e coldre la tanda a aquell que primer de ell sia vingut a poar, e qui contra les dites coses o alguna de aquelles vendra, pague per pena per cascuna vegada e per cascuna cosa douze diners e esmene lo dany qui per dita raho donara. Empero aquell qui poara, ni altri sots la dita pena, no gos vedar a algu de prendre ayqua ab vexell per amerar vi, ne a ops de son beure, de la qual pena sie lo ters del Rey e les dues parts del acusador, e lo acusador sie cregut de les dites coses per son sacrament.

Eran dos los pozos que la villa tenía intramuros en la Edad Media. El de la Plaza y el Chic, más tarde llamado del Rincón. (El del Raval de Castelló se hizo después). En realidad más bien cisternas, que se limpiaban una o dos veces al año a expensas de la Universidad. Existía de viejo el impuesto llamado *pouge* que cobraba en su propio beneficio el *poyer*, cargo que se ejercía durante un año, que comenzaba por san Juan Bautista y al que se accedía por concurrencia a subasta, es decir, que se libraba a quien por menos precio, dos o tres dineros por casa, quisiera ejercerlo. Era obligación del *poyer* tener los dos pozos en servicio de buenas cuerdas y buenos pozales. Pero el agua se la tenía que sacar cada vecino. El procero había de tener cuenta de sacar pozales y cuerda cuando caían al pozo, y si lo tenía medio día sin servicio podían entonces los vecinos arbitrase sus propios recursos pero el *poyer* incurría en multa de cinco sueldos por cada vez que sacaban agua de esta forma. No 5, M.C. de 1406-1407 fol. 36.

191 QUE NINGU GOS ESTAR ALS POUS POST LO SOL, SINO PERA POAR AYGUA A SOS OPS.

[Pág. 111.] 1326.— que algun jove ne altre hom no gos estar als pouas o qualsevol de aquells despuix que lo sol sie post, mentre que fembres hi auran, si donc alli no estara pera poar ayqua a sos ops e a ops de aquell ab qui estara, sots pena de dotze diners partidors segons que dessus en lo proxim capitol es contengut.

192 DE NO LLANSAR BRUTEDATS EN LOS POUS DE LA VILA.

1326.— establiren y ordenaren, ab be profit e utilitat de la vila e conservacio de la sanitat dels habitadors en aquella, que ninguna persona estanya ni privada gos o presumixa llansar pedres, banyes, ni altra

brutedat alguna en los poues, sots les penes dejus declaradores, a saber es, si sera persona de set anys en amunt pague deu sous, e si sera de set anys en jus, pague sinch sous. De les quals dites penes sia lo ters del Rey, lo ters del comu, y lo ters remanent del acusador, y que del ters del dit acusador no puxa esser feta gracia alguna. E que les penes dels qui seran de set anys en avall sien tinguts pagar los pares e mares de aquells, e los senyors ab qui estaran. E sots les dites penes no gosen llansar brutedats algunes ni posar alguns rams en los safareigs ni piques dels poues.

193 DE NO LLANSAR TERRA PEDRES NI BRUTEDATS EN LO POU DEL BARRANCH DE RATILS NI EN LO ALJUP DEL RIU SECH.

[Pág. 112.] 1326.— que si alguna persona de qualsevol condicio que sia gitara pedres, terra brossa o altra qualsevol suicietat en lo aljup del Riu Sech, lo qual esta al cap de la terra dels hereus den Abeller, y en lo pou que es en lo barranch de Ratils al cap de la terra den Arnau Gali, que encorrega en pena de sinch sous e de traure la cosa e suicietat en aquella gitada a sa propia necio, de la qual pena haga lo ters lo senyor Rey, lo ters lo comu e lo ters remanent lo acusador, e aço puxa acusar tot horn, e non puixa haver ninguna gracia.

El *aljup* del Riu Sech se ha conservado hasta nuestros días y hace sólo cuatro o cinco años que fue vandálica e innecesariamente destruido al roturar la finca en que estaba junto al camino de Bechí a Bellaguarda. Es lástima que no se tome alguna medida para proteger la conservación de los que quedan, así como los corrales de ganado con sus albergues de techo abovedado, de indudable ascendencia musulmana.

194 QUE ALGU NO GOS ACAPTAR A ALGUN POBRE VER-GONYANT SENS ALBARA DELS JURATS.

1326.— que algun horn no gos acaptar a algun pobre vergonyant per la vila ne iglesia de aquella sens que no aporte albara de manament o haja lissencia dels Jurats, e aço en pena de sinch sous pagadors lo ters al Senyor Rey, lo ters al comu e lo ters al acusador.

195 DE NO LLANSAR SUGETAT NI LLAVAR DRAPS EN LA ASEQUILA MAGOR.

1326.— que nulla persona estranya ni privada no sie tan osada que gos fer ni gitar suicietat alguna ni llavar draps en la asequila major, ço es del abeurador de Santa Llucia en sus fins al azut, ne gos metre bestia

alguna per pasturar e per llevar algunas crostes de matadures de les [Pág. 113.] dites besties, ne banyar aquelles si no solament per abeurar en los abeuradors assignats e acostumats, e de feit que les besties hagen begut, les ne traguen, e que no fassen anar aquelles per la auya de manera que la auya sen terbolixca, e aço sots pena de deu sous pagadors dels bens de cascuns contrafaents per cascuna vegada que contrafaran, ço es, los ters al Rey, lo ters al comu, e lo ters al acusador.

"que ningun home estrany o privat nogos per si ni per altre lavar en la cequia maior del acut fins davall lo pont dels partidos del Camí de Borriana, ço es en la cequia de davall e en la cequia de damunt, no puxen lavar sino de davall lo abeurador de Senta Lucía, en pena de X sols" № 41 M.C. de 1489-1490 fol. 13 y 13 vº.

En 1870 se había perdido hasta la noticia de estas ordenanzas por lo que en el libro de actas de dicho año aparece un acuerdo que, por motivos de higiene, puesto que el agua de la acequia se bebía aún, sale al paso de esta costumbre de bañar en la acequia a las caballerías enfermas. Nós, 128, Libro de Actas de 1870, fol. 52 vº.

196 DELS QUI PRENEN VESTMENTS DE LA SACRESTIA

1326.— que qualsevol persona prevere que morra en la vila e penda vestments pera mortalla, que lo que els pendira de la sacristia o los hereus del prevere mort sien tenguts pagar al sacrista setanta sous, o vestiment equivalent la dita cantitat, e aço hagen a fer pagar dins tres mesos appres que lo prevere sera mort e hauran pres lo vestiment.

197 DELS QUI DEHUEU PAGAR EN JUGLARS Y SOLACOS.

1326.— que assi avant los fadrins de la villa e qui habitaran en aquella, de edat de quinze anys, e de aqui en sus, sien tinguts pagar en los jugalrs e solaclos que es faran encara que no vullen ballar ni esser en los solaclos, e aço a coneguda dels Magnifichs Jurats los que dehuen pagar.

El acuerdo aparece idéntico en 1494 y se puede sospechar de un error de fecha. № 43, M.C. de 1494-1495, fol. 11 vº.

198 DE BALLADORS.

1326.— que ningu no gose [Pág. 114.] demanar en ball, a ningu que balle, la balladora que porta a la ma e balla ab aquella. E aço sots pena de vint sous o estar vint dies en la preso. No sia empero entesa ni compresa la de cap de dança, com aquella cascun la puxa demanar sens encorrer en ninguna pena.

En el M.C. nº 52, de 1507-1508, fol. 125 aparece este acuerdo tomado en 14 de diciembre de 1507. El texto es idéntico y se debe poner en duda que la ordenanza sea de las antiguas.

199 DELS QUI NO DEHUEN PAGAR EN JUGLARS NI SOLAÇOS.

1566.- Item establecen y ordenaren, a 11 de novembre de 1566, que ates los molts abusos que los rey y magorals dels fadins acostumten de fer en les pagues dels sous que llogen per son real, nota y d'llibera, moderant y limitant la ordinacio antigua que parla del orde de dit real que a la solucio e paga de aquell no puxen esser forcats sino aquells fadins que voluntariament voldran contribuir en aquell o ballaran en la dança que dits rey o magorals mouran, o al ço que aquells tindran llugats, de quinze anys empero amunt, e no de menor edat.

200 DE PODERSE PENDRE HERETATS DE FORASTERS.

1326.- que cascun vehi y habitat or tinga facultat e ple poder de pendres qualsevol heretats de la vila, les quals compraran persones forasters e estrangeres de la predicta vila, per lo preu mateix que comprades les hauran los dits homens estrangers, si ya lo dit estranger no fara lo contingut e expreat en lo privilegi de la població de la vila, ço es, [Pág. 115.] que vinga e haga de venir a estar a la vila ab sa casa e cap magor, e familia. E si lo dit hom estranger al qual sera llevada la heretat y en aquella haura fet alguns milloraments, que aquells li sien pagats e satisfets a taxacio e coneixensa dels jurats havent esguart los dits jurats als fruits que rebuts haura de la dita heretat, [si ja rebut] ne haura.

Se reitera en 1505, nº 49, M.C. de 1504-1505 fol. 36 rº y vo. La ordenanza, empero, no ofrece duda sobre su antigüedad dada la excepción acordada a favor de los que vengan a habitar. Más tarde (véase nº 346) se prohíbe totalmente establecer forasteros en tierras del término. No obstante la tónica general es de admitir inmigración y de ello da testimonio la crida que se hace en Bechí para que sus vecinos vengan a establecer las tierras de 1584-1585 fol. 80 vº) y la crida surte efecto porque en la Clavería del año siguiente figura el pago de dietas a los jurados que fueron "a establecer molts moriscos terres a la Torrasa". (fol. 59 vo) Y en 1691 se acuerda que los jurados no puedan percibir estipendio alguno por el trabajo de establecer tierras en el término y los ejemplos abundan, proyectándose hasta finales del siglo XIX.

201 QUE PRIVILEGIS Y PROVISIONS REALS SIEN REGISTRATS.

1515.- Item a 4 de febrer any 1515 establecen y ordenaren que per los magnifichs jurats sia fet fer un llibre de paper ben lligat e quadernat, en lo qual sien registrats e insertats tots los privilegis e provisions reals a la vila per los senyors Reys atorgats e atorgades, e lo que costara sia pagat de dines de la vila.

202 DELS QUI ALEGEN GIATGE PER NO PAGAR LO QUE DEHUEN.

1512.- Item a quatre de janer 1512 establecen y ordenaren que tots aquells qui presentaran o allegaran giatge algu davant qualsevol oficial de la vila, per deutes alguns que dehuen o sien obligats pagar, sien publicats de manament del Justicia ab so de trompeta, e veu de crida publica per los cantons e llochs acostums de la vila, a fi que los qui contrataran de alli avant ab aquells tinguen sabuderia del dit giatge.

Equivocada la fecha. El acuerdo se tomó el día 4 de enero, pero de 1517 y está en el nº 60, M.C. de 1516-1517, fol. 42 rº cuya grafía adoptamos

203 QUE LOS CARRERS SIEN ENPEDRATS Y PAGUE LA VILA LOS MESTRES.

[Pág. 116]. 1517.- Item a 7 de novembre, any 1517, establecen, ordenaren que sia empeditat lo carrer que va de la plaça fins al pla de la iglesia, segons se es empedrat lo carrer del portal del Mig pagant la vila lo mestre, e los senyors de les cases donat les pedres e terra que son per son enfront de casa, aço declarat que los enfronts dels porchens empedit la vila a totes despeses de aquella, e que pera el estiu primer vinent per lo semblant se empedren qualsevol dels carrers de la vila en la forma dessus dita, concordant en la major part dels senyors de les cases del tal carrer.

204 QUE LOS VEHINS DE LA VILA PUGEN CARREGAR SOBRE AQUELLA PER OPS DE QUITAR A FORASTERS A UN MATXFOR, PAGANT LES DESPESES.

1524.- Item a 22 de setembre, any 1524, establecen y ordenaren que si alguns vehins y habitadors voldran carregar a via de çensal sobre la vila e universitat, tanta cantitat quanta sobre aquella es carregada per persones forasteres e estrangeres al mateix for e preu que la vila e universitat respon, pagant aquells ayals totes les despeses de quitar

carregar les sobre dites cantitats, que puguen carregar sobre la vila tanta cantitat quanta aquells ne quitaran, al mateix que carregada estava.

205 QUE ERBA ESTRANGERA NO SIA VENUDA FORA LES GRADES DEL POU DE LA PLACA.

1532.— Item a set de juliol, any 1532, estableiren y ordenaren que si algun vehi o habitador portara a vendre herba a la vila, la qual sia de fora del [Pág. 117] terme de aquella, que aquell tal sia tingut e obligat a vendre dita herba a les grades del Pou de la Placa franca de delme, e si lo contrari sera fet aquell tal encorregat en pena de sinch sous, partidors lo ters al Rey, lo ters a la vila e lo ters remanent al acusador. E que del ters de la vila non puxa esser feta gracia per los jurats, e si ho faran que sien obligats en haverho de pagar de propis.

"Que qualsevol vehi et habitador de la vila tigea facultat e puxia vendre herba o alfalç a dinades en lo carter major en lo lloch hon volta e ben vist li sera, ab voluntat empero del senyor de la casa, a la porta de la qual posara lo de la herba, exceptades tres cases, les me pròps dels hostals, en les quals no puga esser venuda la dita herba. No 63, M.C. de 1520-1521. fol. 32.

206 DEL ORDE SE HA DE TENIR EN LOS QUITAMENTS DELS CENSALS QUE RESPON LA VILA.

1540.— Item a 4 de juliol, any 1540, establelien y ordenaren que puix pera el present la vila e Universitat, segons relacio dels jurats, te diners sobrats pera poder convertir aquells en lucio y quitament dels censals que aquella respon, que per ço los jurats mien be, y regonegen quanta, quants se podra quitar de dits sensals, e aquella sia convertida per lo Sindich, ab tot efecte, en dit quitament que ara se fara com en los altres que de assi avant se faran dels dits censals, sia servat aquest orde, ço es, que los censals dels forasters que a major precio estaran carregats, sien primerament quitats. E apres los censals dels veuhins e habitadors de la vila, en aquesta forma, que los mes antichs sien primers en quitament, puix tots sien en un mateix for. Empero si los censals dels veuhins e habitadors [Pág. 118.] estaran carregats o es respondran a major precio que no los dels forasters, que en tal cas sien quitats primer los tals censals dels veuhins e habitadors, [e] sien darrers en quitament los dels forasters que a menor precio se pagaran.

207 Repite el n° 39 con trasnacación de fecha que hemos comprobado absurda.

208 DEL AUMENT DEL SALARI DE JUSTICIA, Y LLOCHTINENT DE JUSTICIA.

1547.— Item a 22 de dhembre any 1574. Ates que los salariis del Justicia y lloctinents de Justicia son poes en respecte del carrech e treballs que aquells sostenen en lo regiment e administracio dels dits oficis, que de assi avant los Justicia e lloctinents de Justicia de la vila en adjutori dels salariis dels dits sos oficis, puxen executar, haver e ver si retenirse dels tersos que aquells executaran pertanyents a la vila de les calonies o penes que seran comeses per algunes personnes, besties o bestiars, iuxta los establiments e ordinacions de la vila, aço empero ajustat que de les penes e calonies de malfactors de mans no puxen fer gracia ni remicio alguna, e si ho faran que tot allo primerament hagen de pendre en conte el [Pág. 119.] augment dels dits salariis e que los Justicia e lloctinent de Justicia sien tinguts e obligats, passats los anys dels dits sos oficis donar conte e raho als magnifichs jurats e Sindich, en poder e ma dels jutges Comtadors, dels comtes de la vila de totes les quantitats de pecunies que aquells o que hu de aquells hauran ejecutades e rebudes dels tersos a la vila pertanyents de les dites penes o calonies. E si pagat lo augment dels salariis quantitat alguna restara o sobrara, que aquella hagan de donar e pagar e realment e de fet lluirar al dit sindich per ops de la vila, e aquella li sia al sindich carregada en rebuda entre les altres rebudes del dit son sindicat per los Jurats e Jutges Comtadors, lo qual augment de salari sia quant al Justicia fins en suma de cent sous, e quant al lloctinent de Justicia fins en suma de cinquanta sous, moneda reals de Valencia.

Referente al justicia hay otra ordenanza limitando la celebración de juicios a los martes y sábados de cada semana, con la observación de que cada año, el dia de Navidad, jure esta ordenanza el Justicia. N° 52, M.C. de 1597-1598, fol. 39 vº. Otra curiosa ordenanza relativa al justicia nos da noticia de algo que se pretende abolir pero que sin duda estaba vigente a la sazón: "Revocant la ordinacio que es estada feta antigamente, que lo justicia no gossas donar terrons ni fer convit, per tal lo Consell acorta que de aqui avant puixe fer convit e donar orelletes et terrons si fer ho volra, no contrastant qualsevol ordinacio". N° 14, M.C. de 1425-1426, fol. 20 vº. Naturalmente se refiere al *vino de honor* inherente a la toma de posesión.

209 QUE SIEN AFEGITS SINQUANTA SOUS DE SALARI AL SINDICH.

1554.— Item a 12 de maig, any 1554. Ates que aixi al magnific en Esteve Rubert, Sindich e clavari de la vila del any proposat, com al Magnific en Miquel Gitard, Sindich e clavari del corrent any, son

estades carregades en rebuda a cascun de aquells al peu de sinquanta lliures moneda reals de València per raho de aquells deu sous per quarto de terra que cascun dels qui fan escorrentia en lo terme acostuma pagar per lo adop se fa en la terra, los quals han cobrat [Pág. 120] y han de cobrar de diverses personnes y lo mateix han de fer los sindichs y clavaris que de hui avant seran, lo que no an fet los altres passats, e com sia cosa justa que aumentant y carregant de rebudes extraordinaries als sindichs y clavaris se aumente algun tant son salari, lo qual segons sos treballs y perills no els corresponen degudament, per tal establien y ordenaren que així als dits en Esteve Rubert e en Miquel Gitar, com als altres sindichs y clavaris que de hui avant seran los sien donats cinc quanta sous mes de salari, per raho del augment de dites rebudes y aquells los sien pagats de diners de la vila predicta.

210 QUE SIEN PAGATS DE SOS TREBALLS LOS QUI ANIRAN A LES ASSIGNACIONS Y AJUSTS DE LES CONVOCACIONS DE LES VILES.

1559.— Item a 22 de dhembre any 1559 establien y ordenaren que de assi avant tots e qualsevols oficials o oficial, qui aniran als ajusts e convocacions de les altres viles, sien pagats no obstant fins assi no se acostumava, puix les altres viles paguen y sia cosa justa, y a raho conforme *quia mercenarius dignus est mersede sua* (sic).

211 DIETES DE ANADES A VALENCIA Y ALTRES PARTS SIEN PAGADES A DEU SOUS.

1562— Item a 12 de abril 1562 establien y ordenaren que per quant los vivers eren cars, que de allí avant se paguen les dietes de anar a Valencia y altres parts començ [Pág. 121.] blants a raho de deu sous cascun dia.

En 1389 la dieta estava fijada en 8 sueldos. Pero un síndico que va a Monzón cobra ya 10, aunque al parecer sin modificación de la ordenanza.

212 DIETES DE ANADES A VILES, Y LLOCHE CIRCUMVEHINS SIEN PAGADES A SINCH SOUS, Y LOS PARTIDORS DE LES AYGUES DEL RIU DE MILLARS A QUATRE SOUS.

1562.— Item a 6 de maig, any 1562, establien y ordenaren que de hui avant se hajen de pagar les dietes que es faran per estos viles en torn a raho de sinch sous per cascuna dieta, e los jueges partidors de les aygues del riu de Millars que hui es e de assi avant sera, haga de esser

pagat, es a saber, de huy avant dels dies que vaja a partir dites aygues a raho de quatre sous per cascun dia.

213 DELS SALARIS DELS SOBRESTANTS DE LES OBRES DE LA VILA.

1564.— Item a 21 de febrer, any 1564, establien y ordenaren que de assi avant tots e qualsevols oficials e altres sobrestants que assistiran y estaran presents en les obres e faenes de la vila, sien pagats a raho de tres sous per cascun dia, no obstant que fins assi no sien estats pagats sino a dos sous per cascun dia.

214 QUE LA ESCRIVANIA DELS JURATS SIA TRIENAL.

1562.— Item a 18 de maig, any 1562, establien y ordenaren perque puijen tenir noticia y sabiduria dels negocis de la vila los notaris sellers del Magnific Consell, pera en son cas y lloch, com tambe que se hajen alguns de aquells de habilitar en tenir y [Pág. 122.] regir la escrivania dels jurats y Consell de la vila, establien y ordenaren que de enganyar avant sia dita escrivania trienal, per via de boixart, y que comensse a correr lo primer trieni del dia e festa de Pasqua de Pentecostes del any primer vinent, es a saber, que lo escriva que sera de dita escrivania reba e haja de rebre y estipular lo Jurament dels jurats qui seran del dit any primer vinent, e de allí avant consecutivament e trienalment se haja de tenir e servir lo mateix orde, no obstant fins assi no haja practicat ans los Jurats que fins a huy son estats prenien y han pres sempre la escrivania a tota contentacio, eleccio y voluntat sua, y apres ne donaven raho al Consell, ans de aquell rebre actes algunos tocant a dita escrivania.

Visto que por costumbre el escrivano del justicia lo es también de la Sala y dado que "ningú pot ben servir a dos amos y la escrivania de la sala requir tot un home, y per altres inconvenients que podrien seguir, y es de levar y obviar, que lo qui sera scriva del justicia no puga ser escriva de la Sala y Consell, ago pera tots temps". N° 65, M.C. de 1586-1687 fol. 13 vº y 131. Ver además n° 224.

215 QUE NINGUN DOTOR QUE SIA ADVOCAT DE LES VILES CIRCUMVEHINES PUGA ESSER ADVOCAT DE VILLARREAL.

1563.— Item a 28 de setembre, any 1563, establien y ordenaren que ningun dotor que sia advocat de les viles circumvehines puga esser elet ni pres en advocat de la mateixa vila, per alguns inconvenients hi

podia y poden haver de pleyts que es podien seguir entre la vila y les altres viles, y llochs circumvehins com de cascun dia se seguix.

El abogado asesor de la villa residia por lo general en Castellón, en Valencia, e incluso se llego con el tiempo a tenerlo en ambas localidades para resolver en cada lugar. Solia tener salario fijo que en cuanto a los de Castellón se refiere se quita según una ordenanza de 1385 pero se establece al año siguiente aunque con cargo a este sueldo queda fijada la obligacion de asistir a la villa una vez al mes con el propósito de que de forma regular establezca contacto con los vecinos y sus problemas. No 65, M.C. de 1386-1387.
[pág. 123]

216 QUE SIA FETA INQUISICIO DELS PRIVILEGIS DE LA VILA, Y QUE LES NOTES DELS NOTARIS QUE NO TENEN REGENT SIEN PORTADES A LA SALA DEL CONSELL.

1563.— Item a 22 de dhembre, any 1563. Ates que es estat trobat un transumpt de certs privilegis de la vila, lo qual anava perdut y es tinga per cert ni ha alguns altres per la vila, los quals convingen pera el benefici de dita vila y tambe se creu van o estan per algunes cases de particulars alguns actes conserments a la vila. Ates que encara per algunes cases hia alguns llibres de notes y protocolos de notaris ya morts, y estan sens regents. Per tal establien y ordenaren que, en respecte de dits privilegis o trasumps de aquells, y qualsevol altres actes o llibres conserments al be comu sia feta inquisicio per los jurats en totes aquelles personnes que es puxa cogitar que en les cases de aquells ni pot haver, e pendre aquells ab jurament e per major seguritat sien tretes lletres de ver per lo Sindich a fi que dits privilegis, actes, y llibres se puguen cobrar, y aquells cobrats se puguen posar en lo archiu. E en respecte dels llibres rebedors, notes y protocols de notaris morts et exinde morran, e regents no tendran, sia manat als hereus de dits notaris donen regents a daquells dins breus dies per los Magnifichs Jurats prefigidors. Altrament, passats aquells, los sia manat porten dites notes y protocolos a la sala del consell e done. Regent adaqueles.

217 QUE NO PUGEN ANAR MES DE DOS PARELLS DE BOUS JUNTS.

[Pág. 124.] 1565.— Item a 14 de dhembre, any 1565, establien y ordenaren que tot temps que algun vehi e habitador de la vila e terratinent del terme de aquella sera atrobat per lo terme portant mes de un parell de bous, que sia encorregut y encorrega ipso facto en pena de sinc sous per cascun cap, donadors y pagadors realment y de fet per

aquell, ço es, lo ters al senyor Rey, lo ters al comu, e lo ters al acusador. E que lo Magnifichs Justicia no puxa dir ne descubrir per ninguna via lo nom del acusador. Empero, si seran dos guardes, pux lo hu de aquells sia major, e de sacrament puxen anar junts e portar e guardar dos parells los dos, e no en puxen portar mes junts, e si mes bous portaran, encorregen en la pena de sinc sous per cascun bou aixi per los seus com per los qui pendran en comanda y a carrech de guardar, e que nos puxen ajuntar ni anar junts de companya mes de dos bovers, y caxun ab un parell de bous y no mes, sots la dita pena, e si aquells atrobars seran anar per la hora mes de dos parells, y cascun ab sa guarda y sens tirandes, encorregen per cascun cap en pena de sinc sous, partidors ut supra.

218 DE LA CONEGUDA TENEN LOS JURATS EN LOS CA RRERS PUBLICHS, Y HORTS.

1247.— que de assi avant [fol. 125] los jurats hagen coneguda en totes e qualsevol carrees aixi ciuidades com no ciudades, e en tots e qualsevol clams qui seran posats per qualsevol personnes, aixi de les dites carrees com de travessar per qualsevol possessions, horts e vinyes e propietats de altri, tan solament en aquest cas e no en altre, romanint en les altres coses qualsevol establiments fets, hac de causa, en sa forsa y valor e virtud, exceptant en la coneguda de les dites carrees e passatge e travessament, segons dit es. La dita ordinacio fonch feta en 27 de juliol, any 1427, y nos mostra esser treta fins ara.

ESTABLIMENTS TOCANTS AL OFICI DELS JURATS

219 DE ELECCIO DE SACRAMENTS DE MISSATGERS O SIN DICHES.

1326.— Item establien e ordenaren que quant alguns missatgers o sindichs seran elects en missatgeria, que ans e primerament que no fassen son viatge sien tingutsjurar que no impetraran per si ni per interposada persona alguna cosa durant la missatgeria contra la vila. Universitat ne singulars de aquella, sino solament a propos e per fer segons lur enteniment de la Universitat. E que les coses que fassen a tenir selades e secretes no descubriran e que algun engany i frau, ne perjuhi [Pág. 126.] no faran ni consentiran, ne lur missatgeria ne la relacio o resposta de aquella fielament soltaran, e que de les coses que conte hajen a rebre justa raho, e comple donaran e retran e si contra les dites coses faran que sien encorreguts ipso facto en pena de perde lo salari, el hajen

hauts o no, e jàmes no sien elets en missatgeria ni sien missatgers ni sindichs ni en altres oficis de la vila. Volgueren encara que com los dits sindichs y missatgers, o altres quasevol, hauan rebudes algunes cartes o lletres o altres escriptures que per la Universitat facen o puxen fer que dins tres dies apres que tornats seran de la missatgeria hajen refut aquella als Jurats o escriva de aquells, sots pena de sinquanta sous haguda requisicio, o no. E los jurats puxen fer venir a sagrament qualsevol en qui hajen sospita sobre lo fet, e semblantment dins los tres dies sien tinguts retré compte als jurats de la missatgeria sots la dita pena. Si per ventura los jurats no rebran lo dit sacrament dels missatgers, que perdren així mateix lo lur salari.

220 DE LA ELECCIO DEL TESORER, SINDICH, O CLAVARI.

1326.— que lo dilluns apres Pasqua de cinquacuassima cascun any per los jurats, ab lo Consell, sia elet sindich e tesorer que fara son libre cabreu, e memorial de totes les rebudes e dates que a la vila se pertanyen fer de qualsevol personnes e per qualsevol causa, manera [Pág. 127] e raho, declarant la raho per que y de qui, a quals personnes llargament e clara, en manera que el feit de la veritat parega. E aço de una festa de cinquacuassima a altra, lo qual se haja de fer en cas que aquell qui los jurats hi elegiran esser no vulla, en aquesta manera, que sien elects quatre personnes convints de la vila, e que los noms de aquells sien menos en redolins de cera en un baci de llauto, e que de aquells quatre que en sia tret hu per un fadri de poca edat, e aquell que exira sia tresorer, sindich e clavari y haja de servir lo dit ofici personalment, ab sacrament, e que sia tingut servar çò que lo tesorer es obligat a depositar e haver tots los deutes y drets de la vila, e dins la vila e son terme, durant la lur administracio, e o aquells demanar e executar en juhi e fora juhi, en lloc de la Universitat be e realment. E que haja per son salari cent sous e si lo dit tesorer sindich o clavari així elet, no voldrà servir lo dit ofici, que en sia elet altri per los jurats, e çò que contrastara mes dels cent sous ho page lo primer elet de çò del seu propi.

Y casi un siglo después por via de acuerdo se añade que "de aci avant nengu que fos elet a sindich et que no volgues regir et administrar lo dit ofici, que de aqui avant no fos ne pogues esser elet al dit ofici de sindich, ne en ninguns altres oficis ne benefics de la vila, ans ne fos perpetualment privat dels dits oficis et benefics. Hoc encara de Consell, si donchs no ho recusara en dos cosses, çò es, per gran malaltia detergut, o en cars de vellea, çò es, que hagues mes de sessanta anys. E en tots altres casos ne sie privat. N° 12, M.C. de 1423-1424, fol. 4 ro y vo.

221 DEL ORDE DEU SERVER LO TESORER, SINDICH, y CLAVARI EN LES PAGUES Y DATES FA PER LA VILA.

1326.— que lo dit tesorer sindich o clavari haja y sia tingut totes e qualsevol dates y pagues fer en lloc y nom de la vila, de sindich sous en amunt, ab albara de manament dels jurats sagellat ab lo sagell de aquells e escrit de [Pág. 128.] ma del escriva dels jurats, e no en altra manera. E si lo contrari fara que la tal data o paga per a quell feta sens lo dit albara no li sia presa en compte, empero de sindich sous en jus, sens albara de manament.

Item que lo tesorer sindich y clavari sia tingut llurar y monstrar als jurats lo libre de rebudes e dates per aquell fetes, tota vegada e quant per los jurats request ne sera, per veure y regoneixer aquella tota dilacio e son saccio, foragitades sots virtud del sacrament per aquell en lo principi de la sua administracio fet.

Item que lo tesorer, clavari [e] sindich, finit e cumplit lo any de la sua administracio, sia tingut donar y retre compte de tot çò que rebut y pagat haura als contadors per lo Consell elects, tota vegada que per los jurats request ne sera.

Item que lo tesorer sindich e clavari, per sos afers o altres, haura de exir de la vila, que sia tengut de llexar lloctinent convenient, a coneguda dels jurats lo qual fassa semblant sagrament que lo tesorer fa, lo qual en lloc de aquell, y en absencie sua, fassa e cumplixca tot çò e quant que lo dit tesorer fer es tengut e deu, o per propria mecio de aquell, e que aquell sia tingut notificarlo als jurats o algu de aquells, e si lo tesorer, sindich e clavari no complira totes les dites coses, que los jurats, a mecio de aquell, fassen cumplir aquelles a major profit de la vila.

Aunque todas las ordenanzas referidas al síndico son de 1326, una nota de 1509 atude a una ordenanza sobre el síndico de 15 de mayo de 1423 (sin duda la que aportamos al n° 220) que aquí se pretende mejorar con la adición de una cláusula ordenando que en lo sucesivo el síndico además del juramento que presta al comienzo de su administración a tenor de aquel establecimiento, jure también al finalizar el ejercicio de su cargo que "es pagat e satisfet realment", del síndico anterior, de las cantidades remanentes, y que no pueda aceptar contrato debitorio alguno, ni albarán concessión o cauteles, es decir, obligación alguna a cargo del anterior síndico. O sea que lo que se quiere son liquidaciones prontas y precisas evitando lo sucedido en pasados ejercicios administrativos como el caso que se expone en el n° 3, M.C. de 1388-1389 fol. 44 y 46 y que dada su extensión no aportamos.

222 DEL SALARI DELS JURATS.

1326.— [Pág. 129] que los Jurats hajen per son salari y treballs, per cascun any de regir y servir son ofici, cincuenta sous cascun.

223 DEL COT DE AQUELLS QUI PRESTARAN DINERS A LA VILA

1326.— que tot hom vehi y habitador de Villarreal puxa prestar a la Universitat aytants diners com aquella meneester haura, sens lisencia e responceio, a raho de quatre diners per lliura no mes, e no de aquí enessus sens perill ningú de reprehicio.

224 DE ÇO QUE ES TINGUT FER LO ESCRIVA DELS JURATS PER ORDINACIÓ DE CONSELL.

1326.— Primerament que lo escriva dels jurats fasa, y sia tingut fer tots y qualsevols llibres de peytes de deheners, de cinquantes, sindicats, procuradors y establiments dins lo any que sera escrita, novellament faedors per los jurats y Consell de la vila. Item albarans de manament y rebuda, lletres, y respostes que als jurats convendrà fer dins lo son temps, encara sia tingut fer cartes de aferraments de carnisers, cequiers, guardians y dels pouys, capitols de la primicia, cartes de deute, libre de comptes al sindich de la vila necessaris e per la vila faents, ne que a aquella se pertanyguen pagar, e aço dins la vila y terme de aquella, e no en altre lloch, çò es, per part de la vila francament.

Item sia tingut fer inventari dels privilegis, cartes e altres escriptures de la vila en lo principi [Pág. 130.] de la administració dels Jurats, e en la fi del any retre raho de aquells o aquelles al escriuva esdevenir.

Item que lo escriuva sia tingut continuament estar e oir los comptes del tesorer sindich y clavari, y del peyter o peyters ab los jurats en son temps, e de escriure çò que als dits comptes se pertenyera com a escriuva de jurats.

Item que si lo escriuva per sos afers o altres, se haura a partir de la vila, que sia tingut leixar altre escriuva en lloch seu que fara les dites coses a sa propia mecio, e si no ho fara que los jurats ne puxan haver altre a mecio de aquell.

Item que lo escriuva haja per son salari e treballs de la escriuanya de totes les damunt dites coses a fer y ordenar, cent sous, moneda real de Valencia pagadors la mitat al mig any, y la altra mitat per lo fi del any.

De que esto se tornaba al pie de la letra da testimonio el acuerdo de 1394: "sia vist lo establecimiento feyt per lo Consell qui parte de çò que ha a

fer lo scriuva de jurats per los dits jurats" y que si de allí se desprende que deben ser pagados aparte ciertos instrumentos censales recibidos fuera de la localidad, que se paguen. No 4, M.C. de 1393—1394, fol. 17 vo.

225 DEL ORDE DEL REC DE LA CEQUIOLA.

1326.— que de assi avant en lo rech de la cequiola sia servat aquest orde: que los terratiments de aquella del sedeny apellat den Pineda que es lo primer a ma dreta, passada la creu del Raval apellat de castello, anant vers lo riu de Millars, fins al mateix riu, no pugen regar sino los tres dias que tenen ya determinats o les tres nits dels mateixos dies, e nomes, e los terratiments del dit sedeny, fins al hospital de la vila, no pugen regar de nit sino los [dies] [Pág. 131] porque el ayuga passe pera els altres heretors avant, los quals juguen regar de dia e de nit. E qui contrafara sia encorregut en pena de deu sous, partidors la mitat a la villa, e la altra mitat que sia repartida entre lo cequier de la cequiola e lo acusador migerament.

Se reitera en 1505 en los mismos términos. No. 49, M.C. de 1504-1505, fol. 35 vo y 36.

226 QUE LOS JURATS NO PUGEN FER FERMANCA.

1326.— que ningun jurat dels qui ara son y per temps seran no puxen entrar ni fer fermança en ninguns direts de la vila ni de la Magestad al senyor Rey essen jurats, e si algu fara lo contrari que aquell aytal jurat o jurats qui hauran fet tal fermança, que perda o perden lo salari que la vila los dona per servir a aquella de dit ofici de jurat.

227 DEL SALARI QUE DEHUEN HAVER LOS JURATS Y ALTRES PERSONES QUE VAN A PREAR LOS DANYS Y TALES SE FAN EN LO TERME.

1326-1601.— Item acorda lo Magnific Consell que com los jurats y altres personnes que van a prear los danyys y tales se fan en lo terme prenguen lo salari excessiu, per tant ordena que los jurats y altres personnes que aniran a tachar alguna tala o altra cosa hajen lo salari seguent:

Primo, si van la via de Onda fins al Cap del Terme, e de ali ençà vers la vila segons mes o meix, dihuit diners cascun. [Pág. 132.] Item si van la via de Bechi fins al cap del terme, e la via de Nules també, fins al cap del terme, dihuit diners cascun.

Item si van la via del terme de Borriana al cap del terme, un sou. Item si van la via del terme de Almasora vers lo pont del Riu de Millars, un sou.

Item fins al Riu Sec, un sou.

Item fins al sol dels horts al darrer sedeny, sis diners.

Item de aqui vers la vila en altres parts, segons mes o meix, iuxta ses bones consciències.

Es deu notar que ya notament fet en la sala de dit Magnifich Consell, en lo any 1601, que dispon que los supra referits salariis sien en lo doble, y fonch determinació conforme ac nemine discrepante.

228 DELS QUI TIREN CABASSADES ESCURANT LES CEQUIES.

[Pág. 1504.] 1504.— Item a 14 de Setembre, any 1504, establiren y ordenaren que nengu que tirara ni donara a altri en las escuracions de les cequies cabasses ni fanguades que aquell o aquells qui tiraran o donaran dites cabacades o fanguades, cometa pena de sinch sous partidora lo tres al acusador, e les dos parts restants a la vila. De la qual pena no puxa esser feta gracia ni remissio, ans si aquelles no eixecutaran los jurats, que hagen a paguar de sos propis bens.

Figura en el M.C. de dicho año cuya grafia adoptamós.

229 QUE LOS JURATS, MOLINERS O CEQUIERS NO PUGEN PENDRE PRESENT ALGU DELS DE NULES, MASCARELL NI VILA VELLA.

[Pág. 133.] 1513.— Item a 23 de janer any 1513, establien y ordenaren que de assi avant los jurats qui ara son, y per temps seran, quant aniran a fer lo inventari e comanda dels arreus y aines del moli appellat del cap del terme lo qual es de la vila, e a les reebudes de les cequies, per si ni per interposada persona, paleasant ni amagada no pregen ne puxen, ne deiguen pendre present o donatiu algu, així de mengar e beure com alias de altra qualsevol cosa, de la vila de Nules, e o jurrats e oficials de aquella, ni dels lochs de Mascarell e de la Vila Vella. Ne tampoc lo moliner e arrendador qui sera del dit moli, ne los cequiers de les cequies magors demanden ne puxen demandar ne pendre en noms dels Jurats ne en los dits noms de moliner e cequies, lo dit tal present e donatiu. E si lo contrari faran que sien encorreguts e encorregen los contrafàbents en pena de sexanta sous, quascu de aquells partidors lo terç al Sr. Rey, lo terç a la vila e lo altre terç al acusador. E ultra la ditta pena sien e resten perjurs de llurs sagaments. E quant los jurats anaren a fer lo inventari dels arreus e haynes del moli, quels sien pagats de diners de la vila per lo sindich de aquella, per dita anada, hun real, a quascu de aquells.

Aparece en el nº 56. M.C. de 1512-1513, fol. 45 vº cuya grafía adoptamós.

230 QUE LOS JURATS NO PUGEN PENDRE DITA ALGUNA EN LO ARRENDAMENT DE LES CANISSERIES NI ALTRES DRETS QUE NO SAPIEN QUINES FERMANSES DONARA LO QUI VOL DIR.

[Pág. 134] 1513.— Item a 11 de febrer 1513 establiren y ordenaren, que de assi avant los jurats que ara son y per temps seran, no puxen ne deguen prendre o acceptar dita alguna en lo arrendament de les carnisseries de persona alguna de qualsevol llei, estat o condicío sia o sera que en lo dit arrendament diga sens que ans y primeirament los jurats sapien e sien certificats quines fermansses e principals obligats donara lo tal dient en lo dit arrendament. E si lo contrari faran e dany algu per dicta raho se sigira a la vila, que tot aquell dany sia e vinga a carrech dels jurats e bens de aquells, e com semblatament sia dit e entes en tots los arrendaments de tots los altres drets e bens de la vila, si segons de les carnisseries es dit y expressat. Volent e manant lo Magnifich Consell que de la present ordinacio y notament se fera expresa mencio en cascun cartell o capitols dels arrendaments de tots los dits drets y bens de la vila.

231 DE LA HORA QUE DEU DEGOLLAR Y ESCORCHAR LO CARNISSEUR. [Pág. 135].

1516.— Item a 7 de deembre, any 1516, establiren y ordenaren que de aci avant, per als anys veniders, sia posat capitol expres en lo arrendament de les carneries ab lo qual se diga que lo carnicer o arrendador de les carneries sia tengut astret e obligat matar e escorchar de part de vespre fins al toch del seny, tots los moltos e cabrons que matara per vendre en dites carneries, a pena de deu sols partidors lo terç al senyor Rey, lo terç a la vila, e lo altre terç al acusador, en los quals haga de esser executat per los honorables mus-tassaf e jurats

Figura en el nº 60, M.C. de 1516-1517, fol. 34.

232 QUE SIA REGONEGUT LO AZUT PER LOS JURATS LO DIA DE LA REBUDA DE LA GOLA DE LA CEQUIA MAJOR.

1525.— Item a 3 de juny 1525 establiren y ordenaren que los jurats, sindich, y escriva, cascun any, lo dia que aniran a rebre la gola de la

Cequia Major agen de veure y regoneixer la azut a fi de que si algun dany trobara en aquella, reportat per aquells al Consell, se puga provehir en lo adop que sera necessari, de forma que aquella sia conservada.

233 DELS QUI OBRIN ALMENARES E PORTELLES DE LA CEQUIA ROJA.

1530.— Item a 25 de janer 1530, per evitar los grans abusos quies fan en la cequia Roja [Pág. 136.] obrint les almenares e fent portelles en los queixers en gran perjui e dan dels heretars regants de aquella, que de ací avant qualsevol persona que obrira les dites almenares o fara portell en los queixers per passar la aigua en les altres cequies, que sia encorregut y encorrega en pena de vint sols, per tantes vegades quantes ho fara, partidors. De la qual pena, ço es, del terç a la vila pertanyent, no puixa esser feta gracia ni remicio alguna per los jurats, e si ho faran que ho pagen del seu propi. E ultra la dita pena, si portell algu sera fet, aquell sia tornat a tanquer a cost, messio, e despeses del delinqüent, e que per les dites coses puixa esser feta per los jurats inquisicio ab jurament, e o en totes aquelles maneres que ben vist los sera, pera trobar la veritat del fet així per son propri motiu com a instancia de qualsevol heretar e regant de la dita cequia.

Aparece en el nº 64, M.C. de 1529-1530 fol. 56 vº, cuya grafía adoptiamos.

234 DE SERVAR LES TANDES DE LES CEQUIES.

1531.— Item a 20 de agost, any 1531, estableiren y ordenaren que de assi avant per evitar los grans abusos que fan en loregar de la aigua de les cequies e cequiola així en dies de tanda con fora de aquells, qualsevol personnes de qualsevol estat o [Pág. 137.] condicio sien, que en los dies de tanda cridada de manament dels jurats en qualsevol de les cequies o cequiola regaran de la dita aigua o pendran aigua pera ses heretars, e no guardaran la dita tanda, ipso facto sien encorreguts e encorregen en pena de sinch sous pagadors les dos parts al comu e lo ters remanent al acusador, de la qual pena, ço es, dels dos terços pertanyents a la vila, no puxa ser feta gracia ni remicio alguna per los jurats, e si ho faran que ho pagen del seu propi. Aço empero ajustat que si alguns hauran que no puguen regar de les dites cequies, sino en temps de tanda, que demandada lisencia als jurats e aquella obtesa, ho puguen fer sens encorrer en la ditta pena e que los jurats en los direts de les dites tandes prenguen ab sacrament als cequiers que aquells dies seguiran les sequies, e

si alguns trobaran haver contravengut a les tandes ho notificaran e acusaran als jurats a fi que les penes sien ab efecte eixecutades.

235 QUE LOS LIBRES DELS SINDICATS Y PEYTERS SIEN CONTATS EN AGOST.

1535.— Item a 15 de maig any 1535 estableiren y ordenaren que lo llibre del Sindicat del Magnific [Pág. 138.] en Joan Sanchot, sindich de la vila, y dels altres sindichs que per temps seran se hagen de contar per los magnifics jurats, jutges contadors, y escriva, en lo mes de agost primer vinent, apres que sera finit lo any de son sindicat, e així mateix lo llibre de la peyta. E que si los jurats, jutges contadors y escriva, no ho faran, ab tot efecte que perden los salariis que la vila los dona per sos oficis, e que de aquells no puxa esser feta gracia alguna.

236 DE BAIXAR LOS QUEIXERS DE LES SEQUIES

1540.— Item a 15 de maig 1540 estableiren y ordenaren que, de assi avant, los queixers de les sequies sien cascun any abaxats e netegats per los heretars confrontants ab aquelles, en aquesta forma e manera, ço es: los queixers de la cequia major, lo primer any, del riu de Millars fins als partidors del pla de Borriana; e lo segon any de la sequia damunt dels dits partidors fins al cap o fi de aquella. E lo tercer any de la sequia de baix dels dits partidors fins al cap o fi de aquella e lo queixer de la sequiola o sequia Roiga. En lo quart any, del dit riu de Millars fins al cap e fi de aquelles comensant en lo any primer vinent 1541, en los temps e dies que per los jurats los sera manat, e aço sien tingut fer y fermar y cumplir los jurats ab tot efecte cascun any. E si no ho faran que aquells perden lo salari que la vila los dona per raho de son ofici.

237 DE NO ERBEJAR BESTIAR VAZIU.

[Pág. 139.] 1540.— Item a 15 de maig any 1540 estableiren y ordenaren que de assi avant no es puguen erbetgar per los jurats qui hara son y per temps seran, bestiar llanar vaziu en lo terme, sens les ovelles que seran partidores de la rabera e ramat de tal bestiar que sera herbegat.

238 QUE ESCORREDORS, SANGONERES Y TALPONERES SIEN TAPADES.

1540.— Item a 20 de juliol any 1540, ates que per los escorredors i sangoneres que molts heretars e terratiments del terme tenen en ses heretats junts ab los queixers de les sequies los dits queixers estan destruïts e truncats de talponeres e altres mals, se causa grandissim dany

e detriment als dits queixers e a les seqüies e aygues de aquelles, e a tots los altre heretors, per la gran perduta que es fa en les aygues per dits escorredors e sanguoners e talponeres. Per ço establien y ordenaren que sia feta crida publica per part dels jurats que tots los heretors qui tenen escorredors e sanguoners e talponeres reblinxquen e tanquen, e tapen aquelles dins deu dies, e si no ho faran que los jurats, a despeses dels heretors, fassen reblir e tapar aquelles e aquells be, y con deteniment, de forma que les aygues no es perden.

239 DE FITAMENTS DE BRACALS, Y SEDENYS.

1514—1563.— Item a 4 de juny, any 1514, establien y ordenaren que los fitaments que de assi avant se faran dels brassals y sedenys del terme se hagen a fer per tot lo mes de setembre. E que les fites que [Pág. 140] son fetes y posades y de assi avant se posaran en los sedenys sien fets cavallons y arrancats qualsevolz abres que es trobaran dins lo limit de dits sedenys.

En apres, ab la ordinacio feta a 31 del mes de maig any 1563, fouch ordenat que dits brassals se escorren de parada a parada, y per ço no aprofita lo fitament fet de dits brassals, la qual dita ordinacio es a dos o tres cartes mes avant.

240 QUE NO SIA DEIXADA NI LLOGADA CASA DE LES BARRERES.

1554.— Item a 12 de maig, any 1554, establien y ordenaren que la casa ta que dita vila te pera la fusta del monument e barreres no sia llogada ni francament deixada a persona alguna, per evitar lo dany que fan los qui estan en aquella cremant la fusta y arruinant aquella.

241 QUE LO COLLECTOR DELS SENSAIS DE LES ALMOYNES DONE DINERS ALS JURATS PER A COMPRAR LOS DRAPS PERA ELS POBRES PERA FIRA DE MORELLA.

1560.— Item a 22 de dhembre 1560, al sevey de nostre senyor Deu e ab be, profit e utilitat dels pobres de la vila, que es vestiran de la roba e draps que seran comprats per los jurats dels diners de les Almoynes Majors considerant que los mes anys se vestien per Nadal y encara alguns anys passat [Pág. 141.] Nadal, lo que era y es estat en desverey de Nostre Senyor Deu, y en dany dels dits pobres, com fos ya molt tard y lo benefici, y respecte intent y bon proposit dels difunts que la renda de tals almoynes an dixades e llegades, fos pera que fossen vestits dits pobres, y haventse de creure y tenir per molt cert aquells haurien y

deurién ser vestits als temps més necessari, que seria a la entrada y principi del ivem de cascun any, e com pera Nadal ya sia passada casi la major part del invern y parega ser ya tard. Per tal establien y ordenaren que lo collector que sera de enguany avant del llibre de les almoynes sia tingut, astret y obligat de donar y pagar als jurats distribuidors de dites almoynes, los diners per aquells li seran demandats y aquells coneixeran y hauran, y seran a menester pera comprar los dits draps, e aço huit jorns ans de la fira de Morella que es lo primer dumenge del mes de setembre, a conte que los jurats puxen prevenir en haver e comprar los draps, en la dita fira perque sen puga haver millor fa ago. E si no ho fara puixa ser feta prompta e real execucio en los bens de aquell, e de ses fermans e principals obligats.

242 QUE EN LA BOTIGA DEL FORMENT HI HAJA DE HAVER DOS CLAUS.

1561.— Item a 22 de juny, any 1561, ab be profit e utilitat de la vila e habitadors de aquella [Pág. 142.] e per coldre e evitar algun del frau e engany que es pot fer, establien y ordenaren que de assi avant la porta de la botiga del forment haja de tenir y se haja de tancar ab dos panys y dues claus, la una de les quals haja de tenir, y tinga, lo hu dels jurats qui hara son y per temps seran, e la altra lo botiger de dita botiga.

243 QUE LOS BRASSALS Y FILLOLES SIEN ESCURATS DE PARADA A PARADA.

1563.— Item a 31 de maig, any 1563, establien y ordenaren que los brassals, filloles e ulls, sien escurats per los regants de aquelles de parada a parada, no obstant los fitaments de aquells fets en temps passat de manament e provicío del Magnific Consell, en així que lo primer regant haja de escurar, y escure de la primera parada que aquell fa fins a la segona que ve apres segent, e així se seguirà fins al cap del rech.

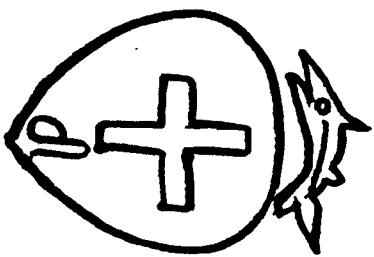
244 QUE LES HERBES DEL TERME NO SIEN VENUDES SINO DONADES A HERBATGE.

1565.— Item a 27 de mars, 1565, lo Magnific Consell, vist lo gran perjuhi se fa als arrendadors dels delmes en vendre les herbes del terme a un herbegant o a dos, per raho dels delmes dels corders que es poch, mana ser notat que lo dit terme y herbes de aquell per ningun temps sien venuts, sino herbegiat o donat a herbatge a qui herbegar voldra, com se practica los anys presedents als que es estat venut.

245 QUE LOS JURATS SIEN TENGUTS NOTIFICAR AL CONSELL LES DATES HAURAN MANAT FER AL SINDICH DEL ANTECEDENT CONSELL AL SUBSEQUENT.

[Pág. 143] 1565.— Item a 9 de juny, any 1565, lo dit Consell ajustat

ates que cascun any los jurats de la vila reporten al Consell de aquella en una jornada totes o la major part de les dates que los jurats presedents manaren fer al sindich qui tunc era y com aquelles sien moltes y tantes que nos pot be dependre si foren ben pagades e ben provehides o no, per çò mana esser notat que los jurats qui ara son y per temps seran hajen, y sien tinguts cascun consell reportar y notificar les partides que hauran manat pagar al Sindich de son any, a saber es del precedent y tunc propassat consell a daquell, aquelles empero que expediran summa de sincn sous en avant, y si no ho faran sien tinguts a pagar aquelles de sos propis bens los dits jurats.

246 1326.— Vol e ordena lo honrat consell que en lo dit ofici de Mustasaf sia servat lo capitol o raho escita e contenguda en lo prohemí

dels presents establiments, alli on diu "en així que com algu haura pecat o errat, lo Justicia, a instancia de aquells qui els pertanyera destrengia", etc.

247 QUE LO BARBER NO FASSA BARBES EN DUMENGE.

[Pág. 144.] 1326.— que barber algu no gos adobar ni fer barbes en dumenge o festa colet, sots pena de sincn sous pagadors lo ters al Sr. Rey y a la vila y lo altre ters al Mustasaf y lo ters remenant al acussador, e si acussador noy haura que sia partida dita calonia per tersos.

248 DE NO BATRE NI VENTAR, ESPADAR NI ESTENDRE LLY EN LA VILA.

1326.— que algu no gos batre ni ventar ni espadar ni estendre lly algu dins los murs ni en los ravals de Villarreal, sots pena de tres sous e en aço se entrameta lo Mustasaf, partidora la dita pena ut supra.

Ver también 301.

Estas notas, junto con las aparecidas en los Manuals de Consell, dan idea de un intenso cultivo del lino, del que se defienden por la contaminación de las aguas en las que se amera. La ordenanza 301 tiende a alejar del casco urbano la zona polucionada. A esta se unen otras acciones y ordenanzas, y así se ordena que ningun forastero ose ametar lino en el Trincatal del Barranch de Ratils, cerca de Els Arquets, bajo la sancion que indica. N° 20, M.C. de 1439-1440, fol. 34 vº.

Se protesta ante la Subgobernación de Castellón por los linos que los moros ameten en el río Mijares. N° 256, Claveria de Francés Mestre, de 1447-1448, fol. 11 vº. Pero a pesar de ello este uso se debió prolongar porque siglo y medio después es Castellón quien denuncia que las villas del Mijares intentan afirmar su derecho a escurrir en las aguas del río las balsas de amerar lino, lo que mueve a Villarreal y Burriana a unirse a Castellón para iniciar en común una acción judicial. N°. 68, M.C. de 1604-1605 fol. 27 a 28 vº.

No obstante el lino ya elaborado debió gozar de ciertas franquicias por cuanto se ordena en 1510 "que llenç et tot drap de lli pague sis, segons les altres coses que paguen sis acostumen pagar". Lo que indica que hasta este momento no la pagaban.

ESTABLIMENTS TOCANTS AL OFICI DE MUSTASAF

249 QUE NINGU LLANSE SOTGURA EN LO FOSSAR NI EN LOS ANTUXANTS.

1326.— que algu no fasse, ni llanse sotgura en lo cimentini de la vila ni de santa Llucia, ni en los antuxants de la vila així com dins del portal

de Onda, tro a la clavegera de en Bernat Miguel y tro a les cases que son sobre lo vall sots pena de tres sous partidors ut supra.

La pena se debió aumentar porque en 1568 se pagan 20 sueldos por "la pena comesa per haver llançat terra en lo cantinar del hostal de Valencia contra ordinacio de la villa.

250 DE NO COMPRAR ESPARDENYES NI GALLINES NE AL-

TRES VOLATERIES E MERCADERIES LO DIA DEL MERCAT ANS

DE MIG JORN.

1326.— que algu revenedor o venedor estrany o privat no gos comprar espardenyes, pollis, [Pág. 145.] gallines, oques, anedes perdius ni altres volateries ni cosa alguna que algu portara a vendre lo dia del mercat de Vilarreal, tro passat mig dia, sots pena de sinch sous, e si sera presuncio que algu fara colucio o frau en les dites coses, que lo Mustasaf puxa fer venir a sacrament aquell o aquells en qui sera la dita presuncio e si fer no el voldra o voldran, sia y sien cayguts en la dita pena pagadora e partidora segons que dessus.

251 QUE NINGUN TENDER PUGA PARAR TENDA LOS DU-

MENGES NI FESTES COLENTS.

1326.— Item que algun mercader, tender, bufo o manya, estrany o privat, no gos en dumenge ni altra festa colent, publicament, parar tenda ni vendre alguna cosa de mercaderia en la plaça ni en les carrees de Villarreal, si donchs no sera la dita festa en disapte que sia mercat o en fira, e aço sots pena de cinc sous partidors la mitat al Mustasaf y al sacrificia de la sacristia del glorios San Jaume y la altra mitat al senyor Rey y a la vila.

Las tiendas tenían también sus ordenanzas propias contenidas en unas capitulaciones que observamos algo tardías aunque sin duda alguna se arrastran de otras anteriores. En ellas figuraba una extensa relación de artículos que debía tener "qualsevol que vulga tenir tenda en la vila" y cuya licencia le costaba la no deseñable cantidad de diez libras. La tenencia por lo menos de estos artículos era obligada pero no se caia en la pena de no tenerlos mientras existieran en cualquiera de las otras tiendas. Ahora bien, desaparecidos de todas, todos y cada uno de los tenderos eran sancionados. En lo tocante a precios fijan las ganancias máximas que se han de obtener en algunos artículos de primera necesidad, como el aceite por ejemplo. En cambio en la mayoría de los otros artículos el Consejo ordena que se mantenga un precio al tenor de los de las villas circunvecinas. Nos, 67, M.C. de 1603-1604, fol. 313 y suces. Más adelante y de la misma forma que de las tabernas se individualizaba la vendería del aguardiente, de las tiendas se separa la vendería de sabó, así como el abastecimiento de nieve.

Los capítulos del arriendo de la vendería del sabó pueden verse en el M.C. nº 73, de 1691-1692 fol. 181.

El abastecimiento de nieve se arrienda a quien por menos precio se compromete a facilitarla, por lo que en realidad lo que llaman arriendo no es sino concesión. Las primeras ordenanzas referidas a este servicio las vemos en el nº 71 M.C. de 1669-1670 fol. 118. Desde este momento aparecen casi todos los años.

252 DE NO FER BARRAQUES EN LA VILA.

1326.— que no sien fetes barraques de alguna natura, palla o cosa semblant, en la vila de Vilarreal o raval de aquella, les quals se tinguen en paret migera de algu hon haja casa o estigen proxims, en pena de sinch sous e que la tal barraca sia desfeta a despeses de aquell de qui sera, ni algu gose fer foch en barraca sots la dita pena, empero que lo present establecimiento no haja valor si donchs [Pág. 146.] acusador no haura del qual sia interes.

253 DELS QUI FAN TAPIES QUE POSSEN CROSTA DE MOR-

TER.

1326.— que tot hom qui fara tapies en la vila y ravales de aquella, sia tingut posar crosta de morter en aquelles a la part dels carrers, sots pena de deu sous y de derrocar dita obra.

254 DE NO TENIR MANOBRA EN LES CARRERES DE MIG ANY AVANT

1326.— que ningú dexe manobra en les carrees de la vila y ravales de aquella, ultra lo termini de myg any, sots pena de cinc sous.

255 COT DELS COLOMS.

1326.— que algu no venia ni compre coloms a major preu de cinch diners lo parell, ni encara al dit preu, ni altre venia a revendedors, ni els porten ni els trameeten a vendre fora lo terme sots pena de vint sous, e que en sia cregut lo acusador.

256 DE PILATEERS.

1326.— que pilater algu no gos perdre per los draps que adobara servisi algu, o promocio, sino solament son salari, ni adobe draps de home estrany haventni de personnes de la vila, si donchs perayre de la vila no els tendra a dobar. E aço sots pena de vint sous, pagadors la tercera part al senyor Rey y a la vila migerament, y la altra tercera part al Mustassaf y la restant tersera part al acusador.

257 DE LES BASSES DEL OLI Y DE AMERAR LLY.

1326.— que ningú tinga basses de oli ni de amerar lly, ni canen en so del seu o de altri [Pág. 147.] sino solament basses de oli de mentres que els molins de oli obraran. E aço se entenga tant com es lo enfront de la vila e dels raval de aquella tro al primer sedeny sots pena de deu sous e que no sia hom tegut de nomenar lo acusador, y les de les basses del oli escombreu e munden aquelles per tot lo mes de mars sots la dita pena, partidora lo ters al senyor Rey, lo ters al comu de la vila y lo ters remanent al acusador.

258 DE PEIXCADORS.

1326.— 1512 que tot venedor de peix sia tingut vendre aquell al for dejus declarat. Primerament adzeonia, cornia, tonyina, dalfi, alfons, bonitol, reg, dentol, y altres peixos reals, corballs, congres, aspets que sien de tall, pagell, pagre, orada, sart, marbre, llisses, lampuges, verderols, pampols, llops, sardineta vera, obliada e palomida a raho de sis diners per llura, y no pus.

Item coth, illuerna, morena, molls, sorells, bisols, sucia, boga, salpa, saboga menuda, corball menut, veriada, cantera, agulla, escorpia, be-suchs, melques, sien venuts a raho de quatre diners per llura.

Item, bolig de ravalla, agullada, musola vera, rajada, escrita, escat, llunada, soltag, sien venuts a raho de tres diners per llura, e altre peix semblant.

Item llangostins sien venuts a raho de huit diners per llura.

Item, pastil a dos diners per llura, canell a un diner per llura, pero els dits peyxos no pugen ser venuts per maig, juny, juliol, agost, y setembre a ningun for.

Item que los dits peixos en [Pág. 148.] ninguna manera sien venuts a ull sino a pes als fors dessus declarats, e qui contra les dites coses o alguna de aquelles vendrà, encorrega en pena de sexanta sous per cas-cuna vegada que contrafàra, e que de les dites coses se entratreu tra lo dit Mustacaf y que puga fer inquisicio.

Item que los damunt dits peixos en lo temps de la quaresma en dies de degunis, divendres y dissapres, sien venuts als fors dessus declarats y en los dies de mengar carn un diner meix per llura, sot pena de vint sous pagadora la dita pena ut supra, e que del ters del acusador no es puxa esser feta gracia. Empero que en ningun temps del any no puxen ser venuts a ningun for los peixos davall escrits a saber es: romagera, mila, mantell, rella, curcana, vaqua, camari, ne altres peyxos semblants sots la dita pena, y en aquella mateixa sien encorreguts los vendors del

peix si mudaran o nomenaran los noms dels peixos uns noms per altres, partidora ut supra.

Item que tot venedor e revendor de peix qui aportara peix a la vila, o metra aquell dins son terme, que aport e sia tingut portar lo peix a la peixateria y aquell vena en ditta peixateria al for e cot dessus dit, e no el gos traure de la vila ne portar en altre lloch estrany, sots pena de sexanta sous, si donchs la vila no era tan ben proveida de peix que no el pogessent vendre, e aço sia a coneguda dels jurats e Mustacaf. E que de les dites coses se entrometa [Pág. 149.] lo dit Mustacaf, e que en puga fer inquisicio.

Item que algun venedor o revendor de peix no puga fer vendre aquell a altri en lloch de ell, mas ell personalment lo vena, ni algu no el reba per altri e qui contrafara page deu sous. empero los peixcadors de la vila puixguen fer vendre aquells a llurs mullers o companyes seues sens alguna pena.

Item que algu no gos comprar peix en gros en la vila, ni terme de aquella, pera vendre, sots pena de sinh sous.

Item que los peixcadors o revenedors de peix en la vila no hajen companya los uns ab los altres sots pena de sinh sous pagadors, lo ters al senyor Rey, lo ters al comu de la vila e lo ters remanent al dit Mustassaf.

Item que algun hom aixi estrany com privat no gor posar la ma dins lo cove, o canasta, o altre veixell hon los peixcadors o revenedors de peix tendran peix en les taules de la peixateria o en la plaza, o en altre lloch pera vendre aquell, sino lo dit peixcador o veneedor, e qui contra fara page per pena dotze diners partidors, lo ters al Senyor Rey, lo ters al comu e lo ters remanent al acusador. E que del ters del acusador no puxa ser feta gracia alguna.

Item a 21 de novembre, any 1512, estableiren y ordenaren que de assi avant lo magnifich Mustassaf tinga facultat de donar lo preu que, iuxta lur discrecio e coneguda li parega, als qui portaran peix pera vendre, de qualsevol lley o especie de peix que sia.

"Que ningun peixcador tragner o mercader de peix fresh o tenint part en qualsevol manera en aquell, de la festa de Nadal prímerament del any M D XIII en avant no puixa tenir tenda o venderia de nengua specie de peix salat en la vila e revals de aquella en pena de trenta sois. No. 57, M.C. 1513 - 1514, fol. 29

El acuerdo es de 20 de noviembre de 1513 y no debía tener mucho sentido porque en 2 de marzo de 1516 se derogó sustituyéndose contra ordenanza que dice que cualquier vendedor de pescado salado pueda ser "tragner de fresh", no obstante cualquier ordenanza anterior en contra. n° 59 M.C. de 1515-1516, fol. 46 vº.

Más sobre pescado: "que la boga e mussoles, axi veres com pastris e ragedes, sien venudes tot l'any a tres diners la lluira. Exceptat la pastril, que no puxe esser venuda en lo temps que lo mustacaf te en lo libre, servant lo statut en lo dit temps de la dita bastil. No 34, M.C. de 1477-1478, fol. 20 vº.

Tratando de animar a la concurrencia, en 1388 se acuerda "per evitar fraus, e per be, profit e utilitat de la vila e dels habitants en aquella, que tota persona estrangera qui porta peix per vendre, puixe e sie licit vendre lo dit peix a quin for se volta, no contrastant nenguns establiments fets en contrari. Empero condicio que sien tenguts tenir lo dit peix en la pescateria un dia natural. No 3, M.C. de 1388-1389, fol 6 y 6 vº.

259 DEL SALARI DEL MUSTASSAF.

[Pág. 150.] 1541.— Item a 28 de setembre, any 1541, estableiren y ordenaren que de assi avant lo magnifici Mustassaf, qui ara es y per temps sera, haja y puxa haver per son salari y treballs de pesar la seda que es vendra e comprara en la vila o sera pesada per aquell en lo pes del dit ofici, ço es, dos diners per cascuna pesada pagadors per lo venedor de dita seda, e mes haja e puxa haver de qualsevol mercaderia de menjar que es vendra en la vila a pes, una liuira, e de qualsevol mercaderia que es vendra a mesura, dos dines

Esto procede de 1488, en que se ordena: "com lo mustacaf no tinga ningun salari del dit ofici, que del dret pertanyent a la vila del loguer, com los qui porten pex haran a pagar com la pexquateria sia de aquella, que quascun qui portara pex a vendre sia tengut donar al mustacaf una liuira e que lo mustacaf sia tengut donar als pexcadors los pesals que mestre haran per a vendre lo dit pex, e aço frànquament e sens altre loquer". Aclará que el mustacaf no debe dar cuenta alguna de dicha mercancía ya que la recibe como salario. No 40 M.C. de 1488-1489, fol. 17 vº. Más adelante (fol. 21) se aclara que la libra de pescado ha de cobrarla sobre partidas superiores a las dos arrobas, y perciba sólo media libra en partidas inferiores.

260 DE FLAQUERS QUE ASSEGUREN ANS QUE PASTEN.

1326.— que tot flequer o flaqueria que ans que past, ne vena pa, assegur cascun any en poder del Mustassaf per tot aquell any que faran suficiencia de convenient pa, et feyt aço, si sens pa seran atrobats, paguen per pena cascuna vegada sincs sous, partidors lo ters al senyor rey, lo ters al comu e lo ters al Mustassaf e ultra de aço lo dit Mustassaf puixa fer aportar a sachis pa de la vila e de altre lloch, a compra e a cost e mecio dells, si entendria que menester sia.

261 DELS CARNISSERS QUE DEGOLLEN EN LES PIQUES.

1326.— Item estableiren y ordenaren per netegar y adaptar la plaça que los carnissers qui ara son y per temps seran de la vila, sien tinguts a degollar totes les resses de lur bestiar que degollaran a la carniceria, en una pica que los jurats novellament han posada en les dites carnisseries o en les gamelles iurs, en manera que la [Pág. 151.] sanch de les resses no ensiguisquen les carnisseries. E si contrafaran que sien encorreguts en pena de dotze diners per cascuna res que fora de la dita pica o gamella degollara, partidors segons en lo primer capitol dels presents establiments.

Item que ninguna dona o fembra no gos tallar cans de ninguna natura en les taules de la carniceria a pena de deu sous partidors segons que dessus.

Item que algun carnisser no vena caps, fetges ne altres menuces a pes, salvant que si lo comprador vol, que li puixa pesar del fetge o melsa, ab la carn, sots pena de sincs sous la qual puxa llevar lo Mustassaf.

La fiscalización de lo que debían tributar los panaderos por moler los cereales panificables (trigo cebada sorgo, mijo y centeno) estaba regulada por las ordenanzas llamadas "capitols de les imposicions de vi de taverners, pa de flaquers et de la ciarda dels hostalers" y se reproducen cada año en los distintos manuales, con motivo del arriendo de estas imposiciones. Así mismo es elocuente este acuerdo: "que la flaqueria, de ací avant, no se arrende sino que sia donada franquamente. Empero quey haja de haver continuament dos flaqueries segons se practicava. Empero que los que en la villa estaban capacitados para ejercer el oficio.

Véase por su relación la nota al número 242.

Otra curiosa ordenanza sobre panaderos y que entre otras cosas indica la situación de los hornos. Parece movida por el hecho de que algún panadero vendía su mercancía ante el portal de otros fabricantes: "Item acorda lo Consell, per obviar scandals e perills que lleigitimament se porten ensoguir, que tots los flequers de la vila venguen lo pa que pasten a la lur porta o en l'enfront del seu alberch, de la plaça tro al portal de València, e no en altre lloc nengu. E de la plaça enlla, vers lo portal de Castelló, que puxen vendre, tenir e comanar a quis vullen. Et que per fer servar e tenir lo dit no tanent, lo mustacaf qui ara es et per temps sera puixa a aquells imposar aquella pena que ben vist li sera". No 1, M.C. de 1382-1383, fol. 7 vº.

Entre los carniceros de la villa se adjudicaba cada año la *taula del cabro* y la *taula del molto* que pasaban a ser, de Pascua de Resurrección a Carñoles, las carnicerías reguladoras debidamente especializadas. De ambas se hacía cada año *afirmament*, y se ponían en manos de quienes se comprometían a suministrar la carne a un determinado precio con variación pre establecida para el año económico, llevándose la *taula* el carnicero que ofrecía realizar el servicio a menos precio. Se comprometía a matar corderos "grossos, no colluts ne capponats". Adquirían ambos, el de cabro y de *molto*, el compromiso de matar cada uno dos toros, es decir, cuatro en total en Pascua de Pentecostés, San Juan Bautista, San Jaime y San Bartolomé, debiendo dar en esas fechas carne de cordero o cabra al precio de la de toro si no cumplían este compromiso. En compensación tenían el privilegio de usar en exclusiva los pastos del bovalar hasta cien cabezas el carnicero de *molto* y sesenta el de *cabro*. En el n.º 31 M.C. de 1469-1470, fols. 31 y 35, figuran estos *afirmament*s. Otra cosa son los capítulos de la *sisa de les cans* que se refieren al arriendo del cobro del impuesto que pesa sobre todas las carnes menores la de ciervo y jabalí, que son francos por considerarse alimanas (ver 172 y 173). Pueden estudiarse estos capítulos en el n.º 23, M.C. de 1452-1453, fol. 92.

No obstante, con tener larga trayectoria, sufrió modificación este estado de cosas, por ejemplo, en diciembre de 1505 en que se acuerda que en lo sucesivo no sea pagada sisa de carne sino que les taulas sean puestas en arriendo a subasta y sean libradas al mejor postor tasándose los precios para el año venidero y ordenándose las capitulaciones.

En cuanto a la carne de cerdo lo que se observa en los capítulos referidos a la *dula* es que se mataba en todas o casi todas las casas, y de ello hay tradición muy cercana a nuestros días. No obstante se toman a veces medidas encaminadas al abastecimiento regular de esta especie y así en 1508 (M.C. n.º 53) se ordena que se añadan a los capítulos de las carnicerías uno ordenando que el carnicero tenga que matar tres cerdos, el día de San Miguel, en Todos Santos y el día de San Lucas. Y que durante las cuartas y días de ayuno mate solamente cordero para los enfermos y parturientas. Los cerdos han de ser del peso de cuarenta libras o más y no menos. Y todo esto con el conocimiento de los jurados y del mustasaf.

Dentro de las ordenanzas de las carnes son interesantes las disposiciones tocantes a la población musulmana. En 1498 se observa que un toro degollado por un moro de la villa no debe ser cortado en la carnicería. Y que en lo sucesivo, y para evitar abusos, que ningún moro sacrifique ninguna res en la carnicería de la villa sin permiso de los jurados. M.C. n.º 45, de 1498-1499, fol 17 vº. En 1505 (M.C. n.º 50) se acuerda que ningún moro pueda dir (pujar en subasta) en las carnicerías ni haber parte en aquellas ni tallar ni degollar ninguna res en las mismas. Sin embargo antes, en 1490, y ante el único intento serio de crear en la villa una auténtica moreta, se dispuso que fueran recorridas las carnicerías antes de tener licencia del obispado de poder degollar carne los moros en ellas y que se suprimiera de las ordenanzas de las carnes aquella que hace referencia a no poder sacrificar los moros. Al cerrarse el ciclo con la anteriormente citada disposición de 1505, parece quedarse evidente el fracaso de la morería.

262 DE NO ALBARDAR NE VENTAR NE FER PALLERS EN LO DIA DE DUMENGE.

1326.- Item que nul home ne dona de Villarreal e de son terme gos albardar bestia per fer faena, çò es portar blat, pallar, ni carregar verema, ne nengu no gos ventar ni fer pallers en los dies de dumenge, çò es, del disapte a vespre, hora del sol post. E qui contrafarà sia encorregut en pena de sinch sous, donadors a la llumeneria de madona Santa Maria, aço anyadit que qui farà pallar o fer lo farà en los dits dies, que la palla sia cremada sens tot remey, a necio de aquell de qui sera la palla.

Algo más sobre santificación de fiestas: "Etiam son manat notar, declarant la ordinacio feta per lo Consell en dies passats sobre la observacio de dignitentes et festivitats de la Gloriosa Verge Maria, la Ascensio et Corpus Christi, que no puixen segar, erbar, regar, pextar, carcar ni traure exba a les portes ni mesurar ciavades o ordis, ans de missa mayor, a pena de V sols. partidos la mitat a la Verge Maria e l'altra mitat al Sr. Rey. Declarat la ditta ordinacio que cascun puxer collar ornaclicies en los dits dies pera son propri hus, de vespres dites avant N.º 30. M.C. de 1467-1468, fol. 5.

263 EN QUAL LLOC DE LA PLACA DEHUEN TENIR LES ROBES QUE ES VENEN EN ALMONEDA.

[Pág. 152] que nul hom ne dona estrany o privat sia gosat posar ni fer posar ni tenir roba ni fusta de almoneda ni altres coses en plaça, sino solament davant lo hostal den Arnau Ais lo qual pera huy es den Joan Ribes, e davant lo Aberch que pera huy es den Joan Aranda, major, lo qual solia ser den Bernat Figuera, del cami o carrer major ansus e no en lo dit cami o carrer. E qui contra fara pague per pena sinch sous e lo corredor qui la dita roba, fusta o altres cosses vendrà, pague per pena altres sinch sous, partidors segons que dessus, e sots la dita pena que la roba o fusta tragen de la plaça apres que haura un jorn estat.

Otros interesantes acuerdos sobre el abastecimiento de carne: "que sia afegit hun capitol en lo cartell del arrendament [de les carniceries] que el carnicer o arrendador qui sera de dites carnicerías no puixa pesar ne vendre a pes entrellihs (o entreccils) albellos ni vergues ni bludells ab les carns que vendra e pesara a pena de cinc sols N.º 63. M.C. de 1520-1521, fol. 45. Más tarde se prohíbe al tallador que de la cabeza de los carneros separe los retossos y gorgamello, antes bien, tenga obligación de dar las cabezas con estas partes. N.º 68, M.C. de 1604-1605. Se añade a los capítulos "que el arrendador sia tengut e obligat tots diumenges e festes principals e anyals del any tenir dos taules possades e dos talladors per a tallar les carns. N.º 56, M.C. de 1512-1513, fol. 36.

264 DEL BLAT QUE EL PORTEN AL ALMODI.

1326.— que nul hom estrany o privat, qui portara blat para vendre a Vilarreal, que aquell sia tingut portar dret al Almodi per vendre aquell, si donchs de nit no vindrà, e no gos descarregar en hostal o casa alguna ni vendre aquell a ninguna persona. E que en lo endema porte aquell al Almodi y aquell sia partit a tot hom que havent voldrà segons que bastara, sots pena de sinch sous partidors segons que dessus, e en la mateixa pena encorregen los hostalers o casolans qui les dites coses consentirian. E que lo hostaler sia tingut de dir e notificar als homens estrangers les dites coses sots la dita pena.

El *almodi* o *botiguer del forment* (ver n° 242) a cargo del *botiguer* o *almodiner* era el centro encargado de regular, de acuerdo con las previsiones del Consejo y con financiación municipal, las existencias de trigo tanto para siembra como para consumo, mediante compras en la localidad o fuera de ella según las circunstancias. El oficio de *botiguer* o *almodiner*, como custodio y encargado del *almodi* o *botiger* se arrendaba por un año y su actuación se regía por los oportunos capítulos que figuran entre otros en el n° 53, M.C. de 1508–1509 fol. 100 y suces.

En relación con el abastecimiento de cereales podemos considerar también los capítulos de la llamada *trega de grans* que se refiere a los que compran en la villa los forasteros y figuran en el n° 65, M.C. de 1586–1587 fol. 207 y suces.

Hay un cereal que no aparece en absoluto en la presente recopilación de ordenanza, y es cosa rarísima porque debido a su aspecto conflictivo provoca numerosos acuerdos en los *Manuals de Consells*. Se trata del arroz, cuyo cultivo relacionan ya con el paludismo de forma intuitiva, puesto que ignoren el papel del mosquito *Anopheles*, pero cierta. Sin perjuicio de que un día reunamos en un estudio todo el material referido a este asunto no podemos omitir la aportación de la ordenanza siguiente: "que com alguns vullen fer arroços en loch no degut, per tal lo dit Consell a corda que nengu no gos fer ni fer fer arroç sino tro en hun quarto de terra. Et que nengu que no puxe tornar l'ayga a la cequia mare o bracal de la qual pendrà l'ayga, que no puxe fer arroç. Et axi mateix que en lo limit dels orts en nenguna manera no sen puxen fer, ne en lo rech de la cequia clamunt del partidor de Burriana tro al Riu Sec. Et del riu en lla quel puxen fer lla on se vullen, en les altres parts del terme". N° 17, M.C. de 1433–1434, fol. 24.

265 QUE NINGUN CARDADOR DE LLANA GOS UNTAR LES CARDES AB OLI

1326.— que ningun cardador o [Pág. 153.] cardadora de llana gos untar les cardes ab oli, a pena de sinch sous e aço puxa acusar qualsevol persona, partidora dita pena ut supra.

266 DELS TEIXIDORS.

1326.— que los teixidors no pleguen, ni plegar fassen lo drap a doble que aurán teixit ni altre aquell, tro ans y primeirament hajen monstrar aquell al senyor del dit drap e en presencia del dit senyor lo agen a plegar y alhar en pena de deu sous, pagadors lo ters al senyor Rey, lo ters al comu e lo ters remenant al acusador, y encara de pagar lo entratge del dit drap o doble, e çò que sera abatut del preu del drap per malfeutura, y mescia.

Son freqüentes las ordenanzas que gobernan la fabricación de productos textiles: "que tota e qualsevol çeta ques obvara os venda en la vila e termes, que sera filera, haiga de tenir" e "tinga tota la mecha de coto segons se obra ys ven en la ciutat de Valencia" "que qualsevol liura de stam o llana ques donara a filar a torn o filosa haiga a pesar treize onces al fi, e no mes. E qui en altra manera donara a filar lo dit stam o llana sia encorregut en pena" N°. 59, M.C. de 1515–1516, fol. 25 y 25 v.

267 QUE ALGUN FLAQUER NO GOS FER VENIR A FOR LO BLAT DEL ALMODI.

1326.— que algun flaquer o flaquera o reveredor de blat no gos o presumixca per si ni per interposada persona fer venir a for en lo Almodi lo blat que sera portat a vendre de qualsevol natura de blat sia, e qui contrafara page per pena deu sous. E que de aço puixa ser feia inquisicio per lo Mustassaf.

"Ates e considerat que antigament los flequers compraven forment pera provehir ses fleques ahon lo trobaven y que la vila no tenia obligacio de provehirlos, que del dia de san Miquel avant primer vinent e any corrent M D L CCC VIII la vila no sia tinguda ni obligada de provehir a dits flequers de forment ans be aquells hagen, a ses propies despeses, provehirse com podran" N° 66, M.C. de 1588–1589, fol. 15 v y 16.

268 DEL SALARI DELS FAEDORS DEL OLI.

1326.— que algun faedor de oli o senyor de moli de oli o companyes de aquells, per si o per interposada persona no gosen o presumixquen prendre de les faedures de dit oli sino tres diners per cascuna quilimada que faran, salvo empero als senyors dels molins de oli lur moltura, segons que averlia dehuen, y es acostumat [Pág. 154.] qui contrafara pague deu sous per quantes vegades contrafara. E que en aquella mateixa pena sia aquell qui dara per les faedures, ultra del dit for, e que de les dites coses puixa ser feta inquisicio per lo Mustassaf.

Y en este nuevo acuerdo sobre el mismo tema se dejó la cosa a cargo de la conciencia: "que per al present any e de ací anant, quascun any en lo principi de la oliada, ans de fer oli en los molins o almacetes de oli, los moliners o almaceters e fahedors o mostres e totes altres personnes qui regiran e faran fahena en dits molins huien e sien tinguts prestar jurament en poder e ma del mustaqaf qui ara es e per temps sera, que se hauran be e lealment juxta les consciéncies en los dits molins, e donaran son diet a quascu de qui faran oli en dits molins. E que aquells qui faran lo dit oli no posen sino dos barcelles de olives en quascuna quilimada que faran, e que no facen lo dit oli sino ab quinques quels apareguen uils e profitoses per als segadors de les dites olives n°. 60, M.C. de 1516-1517, fol. 33 v.

269 DELS PESALS DE LA PEIXCATERIA.

1326.— que per los jurats de la vila sien fetes pesses de fusta les quals per lo Mustassaf sien posades en taules de la peixcateria en maneca que hajen dos dits a part de tras de la llengua de les balanses o pesos tro al bras. E que les dites pesses sien comanades al carceler de la carceleria e que aquell tinga en condret les balanses e pesals mentre al Consell plaura. E que tot peixcador o altre qualsevol estrany o privat no gos vendre peix ni pesar aquell sino en les dites balanses e taules de la peixcateria, mentres lloch haura on pesar y vendre puxen, sots pena de deu sous partidors segons que dessus, ço es, lo ters al senyor Rey, lo ters al comu e lo tres remanent tal acusador si haura. E si acusador no haura al Mustassaf, e que lo carceler haja de donar als peixcadors o revenedors del peix pesals, lluies, y migues lluies e dinals, e que haja e lleve de tot cove de peix dos diners, e de mig cove un diner, e de tota carrega de peix de bestina que en cove no vaga, quatre diners per son salari de fer e tenir les dites coses, aço declarat que en qualsevol lloch que lo peix sera venut pague al carceler lo dit salari.

270 QUE LOS REVENEDORS DE SAL GUANYEN MEALLA PER ALMUT, Y NO MES.

[Pág. 155.] 1326.— que algun tender de Villarreal o de son terme, e revenedor de sal, no gos o presumixa vendre la sal sino en la forma dejus declaradora, a saber es, que ultra aço que li costara de prima compra guanye mealla per a imut e no pus. E qui contra fara pague per pena sexanta sous.

271 DE NO ESTENDRE CURAMS EN LA PLACA.

1326.— que carnisser algu ni altra persona sia tan gosat que gos o presumixa estendre cuvans, banyes ni toços, budels ni lleus de bous,

en la plaça ni en los porchens de aquella, sots pena de sinch sous partidors ut supra.

272 DE NO COMPRAR CACÀ NE SALVAGINA PER OPS DE RE-VENDRE.

1326.— que ningun hom ni dona estrany o privat gos o presumixa comprar caça ne salvagina alguna per ops de revendre, sots pena de deu sous e de perdre la caça, partidors segons que dessus. E que del tres del acusador no puxa ser feta gracia sens voluntat de aquell, aço empero declarat que si carnisser algu ne voldra comprar que en puxa fer, ab tal empero condicio que sia tingut tallar la dita salvagina en les taules de la carnisseria, e vendre al for e preu que per los jurats e Mustassaf li sera donat e tachat, no en altra manera, sots la pena partidora ut supra.

273 DELS QUI TENEN FORMENT PERA PROVISSIO DE SA CASA QUE NO GOSEN AFORAR FORMENT APORTAT AL AL-MODI.

[Pág. 156] 1326.— que algun vehi e habitador qui tendra forment lur propi pera provicio de sa casa, no gos o presumixa aforar o posar preu en lo forment que sera aportat per alguno alguna a vendre al Almodi, e qui contra fara encorrega per cascuna vegada en pena de deu sous partidors lo ters al Rey, lo ters al comu e lo tres remanent tal acusador.

274 DELS PONTS DELS BRACALS CORRIBLES DELS CAMINS REALS Y SEDENYS, QUE ELS FASSA LA VILA.

1521-1528.— Item a 20 de maig any 1521 estableixen y ordenaren que los ponts que faran a fer dels camins reals sedenys, que es faran a despeses de la vila. Preterea, vero die dominica decima tercia mensis setembreis anno a Nativitate Domini 1528 lo Magnific Consell, ab notament per aquell fet, declarat que sols se entenga dels ponts dels braçals corribles.

275 DE NO COMPRAR HORTALICIA PERA VENDRE NI PENDRE AQUELLA EN ENCOMANDA.

1532.— Item a 7 de juliol any 1532 estableiren y ordenaren que algun vehi o habitador no sia gosat comprar de algun foraster ni pendre en encomanda de aquell alguna manera de hortalicia com son melons, cols, lletuges, cebes e altres coses semblants. E si lo contrari per algun sera fet, que aquell tal encorrega en pena de sinch sous pagadors lo tres al Rey, lo tres a la vila e lo tres [Pág. 157.] al acusador, e que del tres

de la vila no es puga ser feta gracia alguna per los magnifichs jurats, e si aquella faran que ho pagen de so del seu.

276 DE SENDES Y SEDENYS DE LA HORTA.

1545.— Item a 3 de setembre any 1545, establiren y ordenaren que en totes les sendes e sedenys de la horta sia servada la practica y costum antigua en lo passar per aquelles e aquells, e que sien servades les ordinations antigues parlants de dites sendes y sedenys e de qualsevol altres haura en la dita hora.

277 DEL SALARI DE MUSTASSAF.

1545.— Item a 3 de setembre any 1545 establiren y ordenaren que los Mustassaf que de assi avant seran no puxen pendre ni haver de les mercaderies que per persones forasteres seran portades pera vendre y es vendran a pes sino tan solament dos diners de cascun dels venedors per totes les mercadurias que cascuna vegada cascun de aquells aportara, corregint quant a les dites coses la ordinacio feta per lo Magnific Consell a 28 del mes de setembre del any 1541. Restant empero aquella quant a les altres coses en dita ordinacio contengudes en sa propia forsa y valor.. [Pág. 158.]

278 1395.— Consell ajustat e cridat en la Cort o casa de Consell de la vila de Vilarreal, dilluns a nous dies del mes de agost any mil trecents noranta y sinch, fóorch acordat que en los establements davall escrits pertanyents al ofici de cequier sia servat lo capitol o raho escrita e contenguda en lo prohemi dels presents establements alli hon diu: En aixi que com algu haura pechat o errat, lo Justicia a instancia de aquell qui es pertanyera, destrengua etc. que en lo dit capitol o raho escrita sia entes e compres lo cequier, aixi be com lo Justicia. E que sia servat mentre que al dit Consell plaura.

279 DE REGAR LOS HORTS SENS DEMANAR L'AYGUA AL CEQUIER, Y DE TORNARLA A LA CEQUIA MARE.

1326.— Primerament establiren y ordenaren que tot hom de Vila real puxa pendre aygua de les cequies aytantes vegades com se voldra sens lisencia dels cequieris e altres prsones a ops de regar los horts, facent convenient parada en lo brassal per ahon regara en manera que la aygua no es perda, e com hauran regat que la tornen a la mare e tanquen cumplidament el ull. Mas si vehi voldra regar que la puxa pendre en continent, ans que sia tancada, sens altra lisencia, e lo darrer que haura regat que tornie la dita aygua a la mare e tanque be el ull, sots pena de sinch sous pagadors les dos parts [Pág. 159.] al comu a obs de adobar les cequies, al cequier o al acusador. Empero si aquell qui haura lo ull o feta la parada jurara que be e convenientment haura tancat aquell o feta la dita parada, sia creut per son sacrament e no pague alguna pena.

280 QUE NINGU GOS OBRIR LOS ULLS DE LES CEQUIES PERA REGAR FORA LOS HORTS SENS LISENCIA DEL CEQUIER.

1326.— que algu no gos obrir algun ull de les cequies ni pendre aygua pera regar algun camp o heretat fora los horts, sens lisencia del cequier. E qui contrafara pague per cascuna vegada sinch sous de calonia partidora segons que dessus en lo precedent capitol.

281 DE NO TRENCAR LOS QUEIXERS DE LES CEQUIES.

1326.— que algun hom estrany o privat, sots pena de quoranta sous, no gos manifestament ni amagada lo queixer de les cequies, qualsevol se sien trencar, deteriorar ni pigorar en algun lloch. Mas empero tot hom que hi afrontara per necessitat ne puxa regar per un lloch hon mes se vulla, e que no obra altre lloch en aquella, e aço sots pena de sinch sous. E sots aquesta mateixa pena ordenaren que algu no gos regar ab dos portells e ab dues files a un temps, les quals dites penes sien repartides segons que dessus en lo primer capitol dels cequieris.

282 DE AQUELLS QUI FAN BLATS MENUTS COM DEHUEN
ACAVALLONAR.

1326.— que tots aquells qui sembraran blats menuts si en tinguts acavallonar [Pág. 160.] la terra hon faran en aquesta manera, ço es, que de un cavalló a altre haja espay de diuit alnes y pus, tot menys que mes. E [qui] no ho fara pague per cascuna vegada tres sous anyadit y ajustat que en los horts y jovedes hon blat gros o menut sera sembrat sia acavallonat segons que dessus, e que de un cavalló a altre haja vint pams e no pus.

283 DE NO POSAR, NI LLEVAR AYQUA EN LA CEQUIA.

1326.— que algu no gos gitjar ni posar aigua del riu de Millars en la gola de la çequia de Villarreal, sino los çequiers de aquella, sens voluntat dels jurats, sots pena de quaranta sous partidors segons que dessus en lo primer capitol de les çequies es contingut. E que lo çequier, sens voluntat dels jurats o de la major part de aquells, no colguen la aigua de la çequia o gola sots la dita pena, de la qual les dos parts sien del comu e la tercera part del acusador. E si los jurats ho acusaran tota la pena sia llevada per ells a ops de la çequia e azut de aquella.

284 DE NO PASSAR AYQUA AL TERME DE NULES.

1326.— Item establiren y ordenaren a be, profit e utilitat del senyor Rey y de la vila de Vilarreal e singulars de aquella y per conservacio del privilegi de la vila, e per esquivar subjeccio de la aigua de les sequies, que algun hom estrany o privat, sabacequier o sequier, ni ninguna altra persona, presumixa donar lisencia, consell, favor ni ajuda, palesenent ni amagada, per ningun lloch del terme de Villarreal discorreg [Pág. 161.] ni pas aygua de les çequies de Villarreal al terme de Nules, per ninguna causa manera ni raho ni fassa braçal ni forat per los quals aigua puxa discorrer ni passar del camí d'Alcosayba anant en lo terme de Nules. E qui contra les dites coses fara o vendra, consell, lisencia o ajuda dara, encorrega en pena de cent morabatins d'or alfonsins, los quals sens tota misericordia ne sien llevats e ejecutats sumariament y sens escrit. La qual pena sia de partida segons que dessus en lo proem de les presents ordinacions y establiments es contingut, e si la pena pagar no podra, per cascun morabati estiga dos dies en la cadena.

285 DE PARTIR LA AYQUA DE LA CEQUIA PERA REGAR.

1326.— que lo sabasaquier, o sequier si sabasequier no hi haura, si en tinguts de portar el aygua de les çequies de Villarreal ordenadament així

que comensen al Riu de Millars en apres de ull en ull, arreu, tro al cap del terme. Empero si a ell sera ben vist que en algun altre lloch del terme haja menester a regar, que lay puxen donar.

Las cuatro acquias de la villa o sea las llamadas *mayors* (*Sobiranura*, o de arriba y *jussana*, o de abajo), la Cecquia Roja y la Cecquiola, estaban a cargo del *cabacequier* o *sabacequier*, en cuanto se refiere a la custodia y distribución de las aguas. Era este un cargo del Consejo que se elegía por parroquias y se ocupaba de celar, conducir y guardar las aguas y podía equivaler al de los actuales regidores. Sin embargo los *cequiers* eran entonces los encargados de la limpieza y conservación de las aequias mediante subasta, con el derecho a cobrar un *cequierge*. Naturalmente se adjudicaba a quien más bajo ponía este canon y las capitulaciones figuran en casi todos los manuales variando muy poco de unos años a otros. En años catastróficos por inundaciones o riadas, el Consejo solía usar de su clemencia para salvar de su ruina a los *cequiers* y hasta que volvían las cosas a la normalidad no se subastaban las aequias sino que se restauraban y mantenían por administración.

El nombramiento de *sabacequier* es tardío puesto que se establece en 1383 para la parte del término situada más allá del Riu Sec. En octubre de 1494 se acuerda que en lo sucesivo se nombre para el resto del término. No 2, M.C. de 1383-1384, fol. 4 vo y 5 y 43, M.C. de 1494-1495, fol. 20 vo y 21.

286 DE NO FER PARADA EN LES CEQUIES

1326.— que algu no sia gosat fer parada per regar ni en altra manera, sens lisencia dels Jurats, en les tres çequies majors, sots pena de quontanta sous. E si ab lisencia de aquells en alguna de les dites çequies parada feta sera, que sia tingut desfer e traure aquella fora la çequia, sots la dita pena pagadora per cascuna vegada, ut in primo capitulo dels cequiers.

[Pág. 162]

287 COM SE DEU LLANSAR LO TARQUIM, O FANCH DE LES CEQUIES AL ESCURAR.

1326-1528.— que los çequier o sabacequier o altres qualsevol que escuren o faran escurar les çequies o brassals de Villarreal, giten o fassen gitjar y llansar lo tarquim en aquesta forma, ço es, que lo tarquim que sera de la una part no el poseiri el gozen gitjar a la altra part sots pena de sinch sous, partidora ut in primo capitulo dels cequiers. Empero cascun, apres que escurat sera per los çequiers, puxa traure tarquim de tota la çequia en son enfront, si donchs lo altre vehi no traura sa part en ço del seu.

En apres a 12 de octubre any 1528 la damunt dita ordinacio, quant

al cap de llansar lo tarquim de una part al altra, fonch revocada per lo dit consell.

288 DE NO PASSAR AYGUA EN LO TERME DE BORRIANA.

1326.— que algun hom estrany o privat no gos obrir los ulls de les cequieres ni fer portell o trench en los queixers de aquelles per passar aigua en lo terme de Borriana, sino en aquells llochs on han acostumat de regar, e aço ab voluntat dels cequieres segons acostumat es, e no en altra manera. E qui contra fara pague per cascuna vegada quoranta sous, e que lo cequier o sabacequier o un sol vehi o altre sién creguts per lur sacrament si trobara aquell fent les dites coses o haver fet aquelles regant o havent regat, la qual pena sia partida segons que en lo primer capitol [Pág. 163.] dels cequieres es contengut. Empero si lo cequier, voldra que el malfactor ho jure, que el ne puga forsar, e si jurar no ho ha fet, ni fet fer ni consentit, que page la pena e lo sequier puxa fer venir a sacrament qualsevol persona, e que no sie hom tengut de nomenar lo acusador.

Sin embargo había fincas en término de Burriana a las que se daba derecho de riego contra el pago de la vigésima parte de las cosechas. Eran propiedades que por su situación no podían técnicamente beneficiarse del riego de Burriana y el establecimiento de este uso, que se ha convertido en derecho llegando su institución a nuestros días, se hacia por acuerdo de los jurados responsables. Pero de finales del siglo XVII hay un acuerdo de que los jurados no puedan hacer *vintens* en territorio de Burriana sin previo acuerdo en Consejo. N° 75, M.C. de 1691—1692.

Ver también 328.

En 1508, (nº 53) se insiste sobre este asunto con una nueva ordenanza, lo que indica la escasa efectividad de la de 1326.

289 DE NO PENDRE AYGUA SENS LISENCIA DEL CEQUIER.

1326.— que algu no gos pendre aigua jat sia que sien escorrenties del brassal que passa per lo cap de la jovada den Domingo Sans, ço es, del camí que va vers lo moli den Folch tro e fins a la terra den Antoni Giner, si donchs no dara en lo terme de Borriana, sens lisencia del cequier o sabacequier, en pena de sinch sous, dels quals sia lo ters del acusador, lo ters del comu de la ditta vila; del cequier o sabacequier lo ters remanent.

290 QUE LO REGANT NO DEIXE LA AYGUA SENS GUARDA.

1326.— que alguna persona que regara no gos deixar regant la aigua sens guarda e si ho fara page dos sous e perda aquella tanda així que lo

cequier li colga la dita aigua e la puxa donar a altri los quals dits dos sous sien repartits ut supra.

291 DE NO MUDAR NI PIJORAR BRACALS.

1326.— que algu no gos desfer ni mudar, estrenyer ni pijorar bracals alguns sens lisencia dels Jurats y prohomens, sots pena de deu sous partidors ut supra.

292 QUE LOS PERAYRES NO LLAVEN DRAPS EN LES SEQUIES.

1326.— que algu perayre ni per [Pág. 164] sona alguna altra gose llavar o fer llavar en la cequia Major, dels partidors del camí de Borriana ensus ni en la sequia Sobirana ni en la cequiola que es dita d'ença del Barranch de Santa Lucía ensus tro en la gola, alguns draps tenyits e per tenyr, ni ventres ni altres sotgures illisites fer, sots pena de vint sous partidors segons en lo primer capitol del cequier. E cascun acusador, essent de edat, ne sia cregut per son sacrament si atrobara faent les dites coses, e que no sie hom tengut de nomenar o descubrir lo clamant o acusador. Vol lo Consell corregint lo dit establelliment que la pena de vint sous, quant es en draps de perayres, romanga en sa forsa e valor, e en totes les altres coses que sia reduida a sinch sous.

293 DELS QUI TRAHUEN TARQUIM DE LA CEQUIA PROLOS PARTIDORS.

1326.— que tot hom qui traura o traure fara tarquim de la cequia Major, ço es, en lo antuxa que es dels partidors del camí de Borriana tro al hort tançat den Anthoni Guasch que pera huy es den Joan Jorda, que com aquell sen portara dexa lo queixer de la cequia al tot menys de un pam en alt sobre el aigua de la cequia quant major sol discorrer, e de quatre pams en ample sots pena de sinch sous e que sia tornat a mecio sua, lo qual tarquim ne sia tingut llevar dins deu dies apres que tret lo haura. En altra manera, passats los dits deus dies cascun sen puxa portar aquell, e si aquell qui traura dit tarquim ni altre loy contrastara, [Pág. 165.] que pagen quoranta sous de pena, les quals penes sien departides ut in primo capitulo dels cequieres. Empero aquell qui el traura no el pose en lo caixer en un munt.

294 DE NO FER PARADA EN LES CEQUIES NI CEQUIOLA PER REGAR A PART DE AMUNT DE AQUELLES.

1326.— que algu no gos fer parada de alguna cosa en alguna de les

çequies comunes, ne encara en la çequiola que es dita de secca, per regar la heretat de les dites çequies en amunt, çò es, que fassa per fora de la parada sobre les dites çequies pujar la ayguia, sots pena de deu sous partidors segons que dessus en lo primer capitol dels cequiers es contengut. E que cascun ho puxa acusar i en sia cregut per son sacrament si atrobara faent o haver fet les dites cosees. Pero, cascun puga regar ay tot com podra de les dites çequies e çequiola en amunt, sens parada, ab lisencia empero dels cequiers.

295 DELS REGANTS DE LA CEQUIOLA.

1326.— que algu no gos pendre la ayguia de la çequiola que es dita de Seca així de santa Llucia ensus com de allí enjus, per regar algun cap o horts o heretats sens lisencia y voluntat del cequier, sots pena de dos sous per cascuna vegada, partidors ut in primo capitulo dels cequiers. Per aquest empero establiment, no enten fer perjudisi als heretors sobirans del barranch de Santa Llucia ensus, en lur dret que han ab carta o per us antich; ans lo sia salvo de tot lur dret de regar segons que acostumat han [Pág. 166.]

296 DE NO LLEVARSE EL AYGUA LOS REGANTS DE LA CEQUIOLA NI ESCORRER EN LA CEQUIA MAJOR.

1326.— que algu no gos coldre ni llevar la ayguia de la çequiola a altre que rega de la ayguia de aquella, sots pena de sinh sous partidora ut in primo capitulo dels cequiers, e que sots la dita pena algu apres que haja regat no deixe discorrer la ayguia de la çequiola en la cequia Major, ans la tornie a la mare.

297 DE BESTIAR QUE TRAVESSARA LES CEQUIES.

1326.— que si bestiar gros o menut entrara en la çequia, o travessara aquella, que page lo senyor de aquell per cascuna bestia grossa o menuda dotze diners. E aço se entenga del abeurador de la canya chiuila que esta entre los pons del haver y les voltes den Alfaro ensus, e en les travesses del Riu Sech. Mas de les sequies del dit lloch enjus que sia la pena quatre diners, e que noy sien entoses los abeuradors acostumats ni los camins que passen per les dites çequies, de les quals penes sien les dos parts del comu e lo tres remanent del acusador.

Nota que los illustres Jurats de la ciutat de Valencia, en 31 de maig any 1502, declararen que los bestiars de Valencia no dehuuen pagar res per saltar sequies et ho vide in libro Juratorum de dita vila en los dits dia y any.

298 DE BESTIAR QUE TRAVESSARA LA CEQUIA, BRACALSO PALAFANGA.

1326.— que tota bestia major e tot bestiar cabriu e porchs que travessaran la çequia de Villarreal, brassals o palafanga, page de calonia lo senyor [Pág. 167.] de les besties o bestiar sinh sous per cabeza, partidors lo ters al senyor Rey, lo ters al comu e lo ters remanent al acusador. E de aço se puxa clamar tot hom qui clamar sen voldra sens lisencia dels senyors dels braçals y palafangues.

299 DE TENIR EN CONDRET LOS QUEIXERS, Y CAMI DE LA SEQUIA.

1326.— Item establieren y ordenaren que tots aquells qui afroten ab lo cami qui es del pont de na Cabrera, lo qual es aquell que esta al canto dels horts den Jaume Cifre, den Franses Prunyanosa y den Pere Renau, tro al pont de Almasora e ab lo cami que es del Moli de la Vila tro al pont del cami de Valencia, sien tinguts de lexar e tenir en condret nou pams de alma en ample per queixer e cami sots pena de trenta sous partidors segons que dessus en lo prop capitol es contengut. E no res meix, que sia adobat a lur mecio.

300 DELS QUI SON HERETATS PROP LA CEQUIA, QUE TIN GEN LOS QUEIXERS EN CONDRET.

1326.— que tot hom qui sera heretat atinent a la dita çequia major, dels partidors del pont de Borriana en amunt fins a la azut, sia tengut fer e tenir en condret lo querixer de la dita çequia de quatre pams en alma de ample davall la çequia, e de tres pams a part de amunt, e de un pam en alt de la flor de la ayguia ensus com pus plena vendra, sots pena de deu sous partidors ut supra.

301 DE NO AMERAR LLI NI CANEM EN BRACALS NI ESTENDRE EN HORT DE ALGU.

1326.— que algu no amere lly [Pág. 168.] ni canem en braçal de altri sens voluntat de aquell de qui es lo dit braçal, ni gos estendre en hort de altri algu sens lisencia del senyor del hort. E qui contrafarà pague per calonia dotze diners e ultra aço lo dit lly o canem sia tret e gjat del

braçal e hort en continent, a mecio de aquell de qui lo lli o canem sera, e de aço sia cregut lo senyot de dit braçal e hort per son sacrament. De la qual pena les dues parts sien de aquell de qui lo hort o braçal sera e la tercera part del senyor Rey. Aço declarat que tant com es lo enfront de la vila, tro al segon sedeny, en ningun braçal puxen amerar lli ni canem sots pena de deu sous partidors ut in primo capitulo dels cequiers.

302 DE NO PENDRE AYGUA NI ESCORRIMS NI COLDRE AQUELLA NI DESFER PARADA SENS LISENCIA.

1326.— que tota persona estranya o privada que pendra aigua per regar de la çequia de Villarreal ni de la fila uberta, ni de escorrius, sens demanda lisencia e voluntat del cequier, o coldra o llevara aquella a algu que regara, o li desfara la parada, que sia encorregut en pena de calonia en sinquanta sous partidors les dos parts al comu e lo tres remanent al acusador, o çequier si aquell no haura, o acussara. E que les penes sien portades a execucio per los jurats tota appellacio remoguda, e en semblant pena sien cayguts aquells o aquell qui les terres hauran regades. [Pág. 169]. Les quals calonies sien ejecutades per los jurats o çequiers totes hores que per algu requests ne seran.

303 DELS PONS DE LES CEQUIES MAJORS QUE ELS TINGA EN CONDRET LA VILA.

1326.— que tots los ponts que ara son, y de assi avant seran en les çequies Majors se tinguen en condret a mecio de la vila e no per altres personnes algunes, si donchs a culpa de algunes personnes no seran derrocats e derrufts.

304 DELS QUI FARAN DISCORRER LES AYGUES DE LES BACES DELS MOLINS DE OLI EN LES CEQUIES MAJORS O ADOBARAN CUYRAMS EN AQUELLES.

1326.— que algun senyor de molins de oli o altra persona no gos e presumixca discorrer o fer discorrer les aygues de les basses dels molins del oli o altres aygues sutges ni seges en alguna de les cequies majors e qui contrafara pague per cascuna vegada que contrafara de pena vint sous, partida ut in primo capitulo dels çequiers. E encara establiren y ordenaren que algu no gos remullar, llavar, ni adobar cuyram ne pells en alguna de les cequies sots la mateixa pena, partidora ut supra. E que cascuna persona estant de edat puxa acussar qualsevol de les penes, en sia creguda per son sacrament.

305 DE LA TANDA DE LA AYGUA DE LA CEQUIOLA.

[Pág. 170.] 1326.— que la tanda que antigament se es tinguda e de present se te en lo rech de la çequiola, es a saber, que los heretors que son del cami o sedeny qui passa atinent del camp o heretat que olim era den Joan Pineda, la qual pena huy es de en Franses Rialp, el qual cami o sedeny es lo primer a la ma dreta passada la creu del raval apellat de

Castello anant la via y cami de Almasora tro a la gola de la dita çequiola, regen los divendres, dispte y dumenge y totes les nits, e los heretors qui son del dit cami o sedeny ensa tro al cap del rech regen los dilluns, dimarts, dimecres y dijous tan solament de dia a dia servada per los heretors. E que algu dels heretors[no] sia tan gosat que gos y presunixa que en los dies que no sera lur tanda prenga o prendre fassa ni torque ni tocar fassa la aigua de la çequiola durant la tanda. E qui contra fara page per cascuna vegada que contra fara pena de vint sous partidors les dos parts al comu e lo tres remanent al acusador. E que per los Jurats ni nenguna altra persona no puxa ser feta gracia del tres del acusador. En apres anyadint, ajustant e millorant lo dit estableimiento, estableiren y ordenaren que los heretors del dit [Pág. 171.] cami o sedeny fins al cap del rech puguen regar y regen tota hora que la aigua pas y discorreça del sedeny en avall vers la vila. Empero que no puxen levar la aigua als heretors del sedeny en amunt en los dies que han tanda, passant y quedant lo dessus estableimiento en sa forga y valor.

306 DE LA PENA DELS QUI FAN PARADA EN LA C'QUIOLA.

1326.— que ningun heretor o regant de la aigua de la çequiola o altra qualsevol persona no sia gossada ni gos fer parada en la ditta cequiola sino ab post e sens brossa alguna. E si brossa hi posara que de fet que regat haura que la traga, e si contra faran que per cascuna vegada encorregen en pena de tres sous partidors les dues parts al comu e la tercera part al acusador o al cequier, si ell mateix ho atrobara.

307 DE LA ORDINACIO FETA PER LO CONSELL SOBRE LO REGIMENT DE LA CEQUIOLA.

[Pág. 172.] 1326.— que la tanda que antigament se es tinguda e de appellada de Seca, per be, profit e utilitat de aquells, establiren y ordene[n] que de assi avant en e per tots temps en la dita cequiola sia tinguda e servada la forma acostumada de les cequies majors en lo soscarr y administrar aquella, a saber es, que la çequiola cascun any sia donada a correr en publich encant, e aquell o aquells qui per menys de preu o for la voldran tenir que els sia lluïda. E que tots los heretors

regants de la dita çequiola, així los de amunt com de aval, sien tinguts pagar çequiatge per eguals parts, segons mes o meix de la terra que tindran, es a saber, los heretors de la çequiola amunt per cascun hort de terra chich o gran, e los heretors de avall per cascun hort o fanecada e aquells li pertanyera al for e preu que sera lluïda. E que lo çequier sia tingut cascun any escurar la dita çequiola de sol y de costats, es a saber, de la gola de aquella fins al cap del rech, una vegada en lo any, be e convenientment a coneguda dels jurats qui ara son y per temps seran, e la gola tantes vegades com menester sia, exceptant tempero que no sia entes ni compres en lo dit escurament tant quant es, la volta e sobre repujada del Barranch de Santa Llucia com aquell lleixaren y reservaren als heretors del Barranch en lla, a lur propia mecio, segons de assi altres han acostumat. Empero que ninguna persona sia gosada pendre ni [Pág. 173.] llevar lo turquim o escurament de la dita volta sots pena de sinch sous per cascuna vegada que contra faran, pagadors les dos parts en ajuda del escurament de la dita volta e la tercera part al acusador. Fet fonzch lo present establiment a 15 dies del mes de abril, any 1538.

308 DE LA COMPOSICIO CONCORDIA Y AVINENSA FETA PER LOS HONRATS JURATS ab en Gillamo Marti, fill de Bernat Marti,

sobre lo rech de la terra de la alqueria de aquell la qual de present es den Llorens Paoner y den Gillem Paoner, germans, y den Franses Aymerich, lo qual dir en Franses Aymerich posseix la part que en dita alqueria tenia en Jaume Paoner, quondam, german dels dits Llorens y Gillem Paoner y aquella ditta alqueria esta tota fora lo dit Bovalar.

1391.— Die veneris, vigessima quarta novembrebris anno a Nativitate Bertran Pastor, tenant lloch den Joan Rota, Jurats de Villarreal, regidors e Calayset tenant lloch den Joan Rota, Jurats de Villarreal, regidors e administradors de les çequies e aygues de la vila feren composicio, avinensa y concordia, a tant temps com al Consell plaura, que lo dit en Gillamo Marti erbe y escure la çequiola appellada de seca tant com te lo enfront de la terra de la Alqueria de Na Alfonsa, la qual a pres obte den [Pág. 174.] Jaume Marti, [e (?)] es del dit en Gillamo Marti, e lo enfront de la terra que fonzch den Gillamo Giner tots anys tantes vegades com menester sia y sera a coneguda dels jurats, e que pague lo çequiatge e pagar sia tingut cascun any un diner per cascun hort de la terra de la dita alqueria, de tanta terra com es del rech de la çequiola, e que de aqui avant, pujant mes o meix lo çequiatge no sia tingut pagar mes de un diner per ort, ne tampoch devallar de alli en jus. De la qual

composicíó y avinença hi ha carta publica rebuda per en Marco de Calaseit, notari, lo dia e any damunt dits.

309 DE LA PARADA DE LA CEQUIA ROJA O PARTIDORS DE AQUELLA, LA QUAL SE FA LOS DILLUNS.

1479.— Item establiren y ordenaren a 1 del mes de agost, any 1479,

que la post que es als partidors de la cequia Roja peraregar los altres de portells, que sia mesa y posada lo dilluns de cascuna semana per los regants, no en altre dia. E quant hajen regat los dits alters los regants, lleven la post y desfasssen ditta parada. E si en altre dia metran la post y faran parada per regar, que cometan pena de deu sous partidors les dos parts al comun e la tercera part al acusador e que en lo dit dia de dilluns ningú gos obrir fila per regar dels dits partidors fins al moli appellat de la vila essent feta ditta parada. E aço a pena de sinch sous partidors ut supra.

310 DELS REGANTS DE LA PARADA APPELLADA DELS PAR-TIDORS DE LA CEQUIA ROIGA.

[Pág. 175.] Item a 28 de setembre, any 1546, establiren y ordenaren que tots los heretors que regen de la parada de la çequia de amunt, appellada dels partidors de la çequia roja sien tinguts de observar y guardar les tandes que seran cridades de manament de dits jurats, si e segons que tots los altres regants de les çequies son tenguts e obligats no obstant qualsevol rahons en contrari feitos e faidores. Empero que de les penes per aquell comeses en lo present any, per haver trencat dites tandes, los sia feta gracia per los Jurats e si de assi avant lo contrari faran sien executats sens remicio alguna en les penes que segons que a tots los altres regants de les çequies, trencants dites tandes, seran eixecutats.

311 QUE LA VILA Y LOS SENYORRS DELS SENSALS PAGEN EN LOS ESCURAMENTS DELS BRASSALS DE LES TERRES VAGANTS.

1501.— Item a 31 de maig, any 1501, establiren y ordenaren que la vila, e los senyors de censals, paguen en los escuraments dels braçals per les terres vagants de aquells.

312 DE NO PASSAR AYGUA A LA CEQUIA DE BORRIANA.

1508.— Item establiren y ordenaren, a 13 de agost any 1508, ab be utilitat de la vila e dels poblants en terme de aquella, que de assi avant

qualsevol persona estranya o privada de qualsevol llei estat o condicio que sia [Pág. 176.] o sera, la qual obrira files, portells, o fara trenchs en qualsevol de les cequies o desifara parades dels braçals de les dites cequies per passar aigua a la cequia de Borriana, que aquell aytal encontra en pena de doscents sous aplicadors les dos parts a la vila de Villarreal e la tersera part remanent al cequier o al acusador, de la qual pena no es puxa fer gracia ni perdo, ans si los jurats de la mateixa vila a instancia del sindich no eixecutaran la pena, que aquella hajen de pagar de sos propis bens. E si lo cometent de la pena pagar no podra aquella, per cascun sou estiga un dia en la preso.

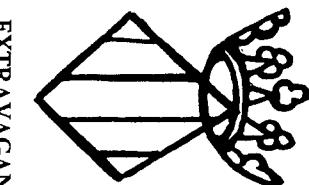
313 QUE LOS PONTS DELS BRAÇALS CORRIBLES FASSA LA VILA Y LOS DE LES REGADORES LOS HERETERS.

1511.— Item a 23 de maig, any 1511, establelien y ordenaren que los ponts que estan en lo Camí Real de brassals corribles fassa la vila e los regadorels los fassen los hereters que regen per aquelles.

314 DE NO LLEVAR ALMENARES DE LES CEQUIES Y CEQUIOLA.

1431 [Pág. 177.] que nul hom estrany o privat no sia tan oxat, que gos o presumeixca llevar ne fer llevar alguna o algunes de les almenara o almenares de la cequia Major o de la Cequiola sots pena de sexanta sous, partida o lo tres al senyor Rey, lo tres al acusador e lo tres al comu e que cascun puxa esser acusador. Lo present establiment fonch fet dissapte a vintiquatre de febrer any 1431, y no es mostra estar tret fins ara.

315 PROVISO FETA SOBRE LOS AMPRIUS DELS TERMES DE VILLARREAL Y BORRIANA, ESTATUS Y ORDINACIONS QUE AQUELLS ENTENEN FER LA UNA VILA CONTRA LA ALTRA, TRETA DEL PROTOCOL DEL DISCRET EN GILLEM OSSELLO, NOTARI, VEHIDE VILLARREAL.

EXTRAVAGANTS

315 QUI DEU AL REY O A LA VILA DEU LLIURES O DE AQUI EN SUS NO PUGA SER ELET EN OFICI.

1572.— A 28 del mes de setembre del any 1572 lo Magnific Consell ajustat pera fer eleccio de Mustassaf, per quan hi ha diverses ordincions que parlen dels deutors y arrendadors que no poden concorrer ni ser elects en oficis essent en algunes coses les unes diferents de les altres en cascuna eleccio, se innoven nous dubtes, y los magnifics oficials y elegidors se troben confusos volent obviar tot modo de dubte ab be y utilitat de la cosa publica. Revocant primerament e del tot anullant tots e qualsevols notaments, cots, estatus y ordinacions sobre dits impecdiments fins al present dia fets, y encara de excepcions de personnes circa dites coses parlants, volent compellir alguns que etiam que fossen deutors poguessen concorrer en dites eleccions habilitant en quant mester fos pera la eleccio de Mustassaf en dit dia faedora los tals impediments e o impeditis y exceptuatis e qualsevol de aquells en cas que per qualsevol raho en dita eleccio no poguessen concorrer, mana esser notat que qualsevol persona que deura al senyor Rey o a la present vila deu lliures, moneda real de Valencia [Pág. 179.] o de aqui ensus ara sia arrendament o per qualsevol altra raho o causa, no puga ser elect en ofici algu del senyor Rey ni de la vila per ningun temps mentre sera deutor, per lo Magnific Consell, ni concorrer en les eleccions que de hui ayant se faran. Aco empero entes y expresament declarat que lo present estatut no comprenga quant als arrendaments sino als principals deutors e arrendadors e no a lurs fermances, com aixi convinga per la quietut del Consell y conservacio de la cosa publica.

1426.— Ano a Nativitate Domini millesimo quadringentessimo vi gessimo sexto, die nono mensis februarioi, constituit personalment en la vila de Borriana lo discret en Pere Romeu, notari, sindich de la vila de Villarreal, davant la presencia dels honorats en Joan Pastor, Justicia de la vila de Borriana, en Bernat Ortola, en Antoni Garcia e en Bernat Busquet, Jurats, e en Ramon Picamoles, sindichs de la vila de Borriana, e per nosaltres en Andreu Garcia e en Guillem Ocello, notaris, llegir e publicar requiri davant de aquells la lletra infra seguent [Pág. 180.] De

nos en Vidal de Blanes, Cavaller e conseller del molt Alt senyor Rey e Governador del Reyn de Valencia, als amats los Justicia, Jurats e consellers e sindichs de les viles de Villarreal y Borriana, salut e dileccio. Com sobre lo debat, alteracio e contrast que entre les dites universitats ad in vissem es estat sucitat e de present es de e per causa de alguns establiments e cots, ordinacions, estatuts, fets e ordenats per qualsevol de les dites universitats tocants e consentents los amprius, llibertats e facultats que les dites viles e universitats e cascuna de aquelles pretenen e han acostumat entre aquelles e los termes de aquelles en virtut dels furs del dit regne e del privilegi e poblacio antigua per lo alt Rey en Jaume de loable recordacio de e sobre los dits amprius, los quals qualsevol de les dites universitats ha en lo terme de la altra, et e contra oits plenariament en nostre Consell los misatgers e sindichs e advocats de cascuna de les dites viles e universitats hajam provehit e deliberat per coldre e llevar a les dites universitats e cascuna de aquelles despeses, meciions e debats ut infra, per tal vos diem e manam sous pena de sinch cents florins de or de bens de qualsevol contrafaents, als cotreus del dit senyor rey aplicadors, hauda y consellada una lletra de part nostra directa al lloctinent de Governador nostre de lla lo riu de Uxo o a son sorrogat, datis Valetie decimo octavo die mesis januaris anno presenti et infra scripto, hauts per revocats tots e qualsevol estatus e ordinacions fets e faedors conserneents e tocants la comunio, la qual vissim havets segons forma dels [Pág. 181] dits furs e de la poblacio en cascun del termes de les dites universitats, aixi com nos ab la present havem aquells e aquelles nunc pro tunch per revocats e revocades, tinguts e reservats los dits furs e privilegis de poblacio, en totes coses e per totes e en ninguna manera contra aquells no vingats o atentets si la dita pena evitar desijats. Data Valentie, 1 die februario anno 1426. Palomar. E llestra e publicada la dita lletra los honorats Justicia Jurats e sindich dixeren que rebien aquella ab aquella digna reverencia e honor que es pertany. E que no entenen haver fet res contra dita lletra ne entenen res fer de assi avant, ans aquella la volien be servar. De les quals coses lo dit en Pere Romeu, dicto nomine, requiri esser feta carta publica per conservacio del dret de la Universitat de Villarreal, la qual li fonch proferta fer e llurar tant quant a art de notaria se pertany, e no pus.

Testimonis foren presents en Pere de Monço, de Castello, e en Miquel Fosses, de Villarreal.

317 DE ROSEGAMENTS DE EMPELTS DE OLIVERES, GA. RROFERES Y ALTRES ABRES.

1580;— Item a 30 de juny, any 1580, lo magnific Consell mana ser notat que tots los empelts de garroferes y oliveres [que] seran esgarrats y llevats per besties o bestiar, aquells tals sien preats per los magnifics preadors a raho de deu sous per cascun empelt. Y per qualsevol garrofera y olivera borda sera rosegada per dites besties o bestiar si en preades cascuna en sinch sous, y qualsevol olivera [Pág. 182.] o garrofera sera rosegada, sia preada en dos sous sis dines cascuna, y aixi mateix los empelts de moreres, arbres donzells (?) seran esqueixats, preen en sinch sous cascuc e los rosegaments y esqueixos a coneiguda dels dits magnifics preadors.

318 DE RASTOLLS.

1582.— Item lo Magnific Consell, ab notament fet a 2 de juny any 1582, nota y delibera que ningú gose ne presumixa plegar garbes de forment, ordís, civades, ni altres en terra de altri heretat o camp ni tampoch puga espigolar ni posar bestiar gros ni menut en heretat de altri havent—hi garbes ni dins quatre dies apres de garbagat sots pena de vint sous partidors lo ters al senyor Rey, lo ters al acusador e lo altres al senyor de la heretat que espigolar aura o bestiar hi haura posat.

319 DE MOCOS, CRIATS Y SOSACADORS DE MOCOS.

1590.— Item lo Magnific Consell, ab notament per aquell fet en lo dia 14 de maig any 1590, mana ser notat que per quant son tan grans los abusos que los moços criats de altri de cada dia fan en deixar en temps de les faences a sos amos, que no ya moço que cumplia lo temps que se afirma a servir a sos amos, de ahon se segeixen no tan solament molts inconvenients que son ocasions de venir a les mans, y es be que lo que conve al be util y profit de la cosa publica prevenir a semblants inconvenients, y perque per lo semblant conve en totes y per totes coses servar igualtat y extiipar tota manera de inconvenients se podrien seguir acerca dels moços [Pág. 183.] y dels soscacadors dels moços, mana ser notat que tot moço que se afirmara ab amo a un any, o a temps, haja y sia tengut a cumplir tot aquells temps que aquell se sera aferrant sots pena de perdre la soldada y pa gar quinze lluères al amo de sos propis, y si cosa alguna lo amo li haura bestret la haja de restituir o estar en la preso per cascun sou un dia natural, si ya no donara causa illegitima per que sen va de casa del amo, a coneiguda dels justicia y jurats que illo tunch segintse lo tal cas seran de la present vila. Y per lo semblant lo

amo que acusara lo moço sense causa llegitima coneixedora ut supra, que haja y sia tingut pagar tota la soldada al moço que ab aquell se sera ajustat per lo temps lo havia de servir, així com si ages acabat lo temps, y quinze lliures mes moneda reals de Valencia. E considerant etiam lo gran abus y poch temor de Deu que algunes personnes tenen en soscacar moços de altri per ahon se seguixen y poden seguir molts inconvenients, rinyes (?) y morts, per obviar les quals coses lo Consell mana esser notat que qualsevol persona de qualsevol lley, estat o condicío que sia, que soscaca moço de altri, haja y sia encorregut en pena de quinze lliures moneda reals de Valencia per cascuna vegada que tal faga, aplicadores lo ters al senyor Rey, lo ters al acusador y lo ters a la part interessada. Y que ningun gose afirmar moço que sia exit de casa de altre amo sens donar raho y expresa [Pág. 184.] voluntat de aquell amo ab qui dit moço estava afirmat, per saber si es despedit de aquell a sa voluntat o disgust. E si contra faga ipso facto sia encorregut en pena de quinze lliures partidores ut supra, manant no res menys dit establiment y ordinacio sia preconizat per la present vila y llochs acostumats de aquella per que ignorancia per alguna persona no sia alegada.

Preterea vero die intitulato 14 mensis madii, anno a Nativitate Domini 1590, Joan Segundo, nuncio e pregoner publich de la vila, retulit ell en lo present dia de huy de manament e provicio del Justicia y Jurats haver preconizat lo present notably e ordinacio per la vila y llochs acostumats de aquella.

Antes de esta fecha ya existía el estatuto, como indica el acuerdo siguiente: "Sia enadit al statut dels quis logaran ab altri, que vagen e facen son jornal, ara sien per promesa del jornal o logats per dines preu cert, o per deute que devien, que si noy que cometan la dobla, salvu just impediment. E per semblant cometan la dobla los quis logaran si nols donaren fahena, salvu dit impediment". No 33 M.C. de 1476-1477, fol. 30 vº.

320 QUE LOS MOLINERS NO TINGEN EL AYGUA REGOLADA DE FORMA QUE PASSANT LOS LLIMITS PERA DIT RE-GOLF ASSIGNATS SE PERDA AQUELLA.
A 12 de nohembre any 1595 lo consell de Vilarreal feu la ordinacio segent: ates y considerat que tots los moliners y arrendadors dels molins per voler pendre e tenir molta aigua para moldre passen moltes vegades los limits de la vila, lo qual es en gran perjuici de dites çequies, per ço que estan a peril de rompre algun queixer, ferse burros y perdres la aigua per portells y talponeres, per lo gran regolf fa dita çequia [Pág. 185.] tapant ells la almenara; pera obviar los quals abusos y pervindre lo

perill de dites çequies, lo Consell ajustat mana ser notat, provehi e delibera que qualsevol moliner e o arrendador de qualsevol dels molins de la vila y terme de aquella, hoc y encara pera els molins estranys y que son de particulars, que seran atrobarats per lo çequier o qualsevol altra persona de jurament digne tenit la aigua refolgada y tancada la cadireta, y que dita aigua passe los limits que dita vila te donats, yo es, lo moli de la vila per damunt de la pedra blava la qual fa pontet en la almenara, y lo moli de la Roqueta per damunt de les brancades de la almenara, lo moli que es de Geroni Ingles per damunt les brancades de la almenara, y lo moli Nou per damunt la paret que esta a part de amunt del queixer, sien encorreguts y encorreguen en pena de sexanta sous per cascuna vegada, partició lo ters al acusador y los dos terços al comu. Y aço ajustat y considerat que tot temps que lo çequier vindrà tancant per part de amunt la çequia, tiga obligació de avisarlos que tingen conte en la aigua y [si] no ho fara, que no encorreguen en dita pena reservada a coneixensa sobre dites penes als Jurats qui de present son y per temps y en lo esdeveniridor seran.

321 DE PODERSE PENDRE, PREU PER PREU, LOS ARRENDAMENTS DE LES OLIVES DEL TERME, LOS VEHINS.

1579.- A 13 de janer any 1597 lo Consell ajustat mana ser notat que sempre y quant algun vehi o vehins, terratinent o terratiments arrendara e arrendaran [Pág. 186] algun olivar o olivars, olivera o oliveres a algun foraster o forasters, en tal cas qualsevol vehi o vehins se puga pendre per lo mateix preu y ab los mateixos pactes que sera arrendat los tals olivars o olivar, oliveres o olivera. Ates que es be, utilitat y profit dels vehins de la vila y del terme, y promicia.

322 DE PODER ENTRAR Y VENDRE VI FORASTER EN LA PRESENT VILA DE VILARREAL.

1598.- Item a 24 del mes de maig, any 1598, lo Consell ajustat mana ser notat per los respectes, causes y rahons al dit Consell ben vistes que sia donat lloch a forasters pera que librement y sens encorriement de pena alguna puxen entrar vi per ops de vendre aquell a taverna en tal que sia aprovat per lo Mustassaf en la forma acostumada en la present vila.

323 QUE NINGU GOZE COLLIR NI ESPIGOLAR NINGUNA MATERIA DE FRUTS NI FRUITES SENS LISENCIA Y PRESENCIA DELS AMOS.

1599.— A 6 del mes de agost any 1599 mana ser notat que ates y considerat lo gran abus que se fa en nom de espigolar los fruyts de les terres, y los grans inconvenients que de dit espigolar se segixen, de tal manera que los amos de dites terres no gosen ni poden gosar dels frufts que en ses terres cultiven, per ço com moltes personnes en nom de espigolar los fruits carreguen sarries [y] taleques dels fruits de dites terres, y com sia cosa justa que cada hu sia senyor de sa hacienda y roba. Per ço mana ser notat [Pág. 187.] que de huy avant ninguna person de qualsevol lley, estat y condicio que sia no gose ni presumixa espigolar ni en altra manera adquirir de terres de altri anous, garrofes, raims, cabrerots e altra qualsevol manera de fruits e fruytes, sots pena de sexanta sous e aquells molt ben ejecutats, aplicadors lo ters al senyor Rey, lo ters a la vila e lo ters al acusador. E restituixca la cosa espigolada e fruytes preses, si la dita pena pagar no porra que estiga tres dies en la argolla de la plaça e aço irremisiblement e que ningun amo de heretat no puga donar ni concedir licencia a persona alguna no tan solament pera espigolar ses heretats e collir lo fruit de aquells, pero ni encara ans de ser collit, sino es que ell mateix en persona o algu dels de sa casa vaja ab companya del qui voldra donar licencia de espigolar e o cultir raims, anous, panis, figues, garrofes, manganes e altres fruits, y fruytes y tornar ab aquell fins a sa casa, no perdentlo de ull, e aço per esquivar alguna manera de frau que es porria fer. E aço sia tingut de fer e cumplir sots dita pena, partidora ut supra, e no res meix encorrega en dita pena lo qui entrara en heretat a espigolar o collir algun fruit encara que tinga lisencia del amo, sino esta aquell present o los de casa de aquell.

Deinde vero die, intitulato 31 mensis augusti anno a Nativitate Domini 1509, Pere Gillet, nuncio de dita vila retulit haver publicat de manament del justicia y jurats de Vilarreal y en presencia [Pág. 188.] de aquells la sobre ditta ordinacio ab so de trompeta y ab veu de publica crida, llegint — li yo, Joan Geroni Jordà, notari escriva, aquella fonch publicada en la present vila y en la plaça de aquella de la primera linea fins la darrera inclusive.

324 CONTRA LES PERSONES QUE TALEN Y FAN LLENYA EN LO TERME DE LA VILA.

1623.— A 25 de janer, any 1623, lo Consell feu la segent ordinacio:

Item lo dit Consell ut supra ajustat, sens derogacio de qualsevol altra ordinacio, atesos los molts abusos que es fan en lo terme talant molts arbres y fent llenya en aquells, sens ser dels tals talador o taladors dits arbres, mana ser notat que ninguna persona no gose ni presmixa talar ni fer llenya en ninguns arbres que no sien seus e o de ses heretats, sens licencia dels justicia y jurats sots pena de sexanta sous moneda reals de Valencia. Aço entes en la primera vegada que la present ordinacio aura o auran contravengut, y la segona y en la tercera y en les demes vegades que lo contrari fara o faran, encorrega o encorregen en pena de se xanta sous y la cavalcadura perduta. Les quals penes hajen de ser partidores, ço es, lo ters al senyor rey, lo altre ters al comu y lo altre ters al acusador. E aço tantes quantes vegades contrafaran a lo dessus ordenat.

La present ordinacio haja de ser decretada per lo [Pág. 189.] Batle de la vila y en apres feta publicar ab so de trompeta o veu de crida publica ut moris est.

Geroni Pitarch, advocat fiscal y patrimonial e Batle de la vila.

Die 27 mensis januarii, anno a Nativitate Domini 1623, en Beromeu Mas, nuncio de la vila de Vilarreal, ell, en lo dia de huy, retulit haver publicat ab so de trompeta y ab alta veu la dessus ditta ordinacio y determinacio consiliaria, per la present vila e llochs acostumats de aquella.

Recepit ego Marcus Antonius Ximeno, notarius, escriba Justicie et ipsius curie predictie Ville.

325 QUE NINGUN MOLINER DE MOLI DE FARINA PUGA TENER MES QUE UN TRAGINER.

1624.— A 16 del mes de febrer any 1624 lo Consell mana esser notat que ningun moliner e o arrendador de qualsevol moli fariner del terme sia gosat ne gose en manera alguna de tenir en son moli mes que un traginer ab una cavalcadura tan solament e que el tal traginer sia tingut e obligat despues de haver replegat aquelles taleca o taleques, taleco o talecons, que haura pogut replegar per ditta vila, de portar ell propi e no altri per ell allo que haura replegat al moli de ahon sera tragner, sots pena de sexanta sous per cascuna vegada que contravendra a la present ordinacio y consiliar deter [Pág. 190.] minació, aplicadors lo ters al senyor Rey, lo altre ters al comu e lo altre al acusador. Volent que la present ordinacio sia decretada per lo Batle de la vila, com es

costum, y que apres sia preconizada ab so de trompeta per lo ministre e trompeta public de dita vila, ut moris est.

Geroni Pitarch

Die 9 mensis februario anno a Nativitate Domini de 1624. Bertomeu Mas, ministre [etc.]

Recepi ego Marcus Antonius Ximeno [etc.]

326 BESTIARS DE QUALESEVOL ESPECIE QUE ENTRARAN A PASTURAR EN LO BOVALAR DE VILLARREAL.

A 25 de mars any 1625 lo Consell mana ser notat que qualsevols bestiars que entraran a pasturar en lo Bovalar com no sia bestiar de la carn, sia carnejat per los jurats, arrendadors de les carnisseries y Guardians del terme de vista tan solament, y que dits bestiars no tingen fugida alguna de que fins assi an gozat. Aço entes millor y declarat que si los jurats [Pág. 191.] e o qualsevol de aquells haura vist pasturar dis ganados de qualsevol especie que sien, dins lo dit Bovalar, puga haver e pendre carnegada de aquells no obstant sen hagessen existir sens haverlos pogut alcansar dins de aquell lo tal jurat que vist los haura pasturar. Y lo mateix puguen fer los arrendadors o arrendador qui son y seran de dites carnisseries y guardians del terme ab tal que hajen de jurar en ma y poder dels jurats haver vist pasturar dits ganados dins lo Bovalar, lo que aixi molt conve per prevenir molts abusos que es fan de les herbes y altres coses del bovalar ab confiança de la fugida que tenien, volent que la present determinacio sia decretada per lo Batle y en apres feta publicar ab so de trompeta ab veu de crida publica, ut moris est, pera que aquella sia portada a son degut efecte compliment y execucio y posada en lo llibre de les ordinacions de la vila.

Geroni Pitarch [etc.]

Die 25 martii 1625 fonch publicada ut moris est

Recepi ego, Marcus Antonius Ximeno, [etc.]

327 QUE NINGU PUGA TENIR BOUS EN VILARREAL.

[Pág. 192.] 1627.— A 14 de octubre any 1627 lo Consell mana ser notat que ninguna persona així de la vila com estranya, de qualsevol lley estat o condicio que sia o sera, gose en manera alguna tenir bous de llaurada en terme de Vilarreal, e passat lo dia e festa de la Nativitat de Nostre Senyor Deu Jesuchrist primer vinent, sots pena de, çò es, lo qui sera y viura en dita vila de Vilarreal de sinch lliures y lo que sera foraster de deu lliures, moneda reals de València, per cascuna vegada

que sera atrobat tenit bous de llaurada, ara sien molts, ara sien pochs, aplicada lo ters al senyor Rey, lo altre ters a la vila y lo altre ters al acusador. Y si acusador no hi haura que sia partida tota la pena entre el senyor Rey y la vila migera e igualment. Aço entes, en respecte dels forasters, ultra y ademes de la pena de carnegada en que encorren tenint bous en terme de dita vila, volent que la present determinacio sia decretada per lo Batle, feta publica ab so de trompeta e veu de crida publica ut moris est, pera que aquella sia portada a son degut efecte cumpliment y execucio y posada en lo llibre de les [Pág. 193.] ordinacions de la vila.

Geroni Pitarch, Batle, [etc.]

Die vero, intitulacio 26 juny anno a N.D. 1628 Juan Peris, nuncio y trompeta [etc.]

Recepi, ego, Franciscus Maginus Manrique
not. essa. Justicie dicte ville.

328 DE NO FER PARADA EN LES CEQUIES Y PASSAR EL AYGUA AL TERME DE NULES Y DE BORRIANA Y DE SEGUIR LES SEQUIES.

1632.— Item a 16 de maig, any 1632, lo Consell ajustat mana ser notat que, ates y considerat los grans abusos es fan en les cequies en fer parades de fanch y brosses en aquelles, y fer passar el aygua als termes de Nules y Borriana, per çò mana ser notat que qualsevol persona aixi vehi com foraster que fara parada de fanch y brossa en dites cequies encorregua, si es foraster y no vehi de la present vila en la pena de deu lliures, y de seguir la cequia sis lliures; denit la pena doble. Lo veiti de la present vila tnga tres lliures de pena, aixi de fer parada com de seguir dites cequies; denit la pena doble, aço antes, empero, en respecte de la parada sens lliscencia dels jurats. Partidora dita pena lo ters al [Pág. 194.] senyor Rey, lo ters al comu y lo altre ters remenant al acusador.

329 DE NO EMBARRRAR LOS PARTIDORS DE LES CEQUIES

1632? Item lo dit consell ut supra ajusta mana ser notat que qualsevol persona que sera atrobada embrarrerant los partidors de les cequies encorrega en pena de cent sous, y denit la pena doble, partidora dita pena en la forma retro escrita.

330 DEL DEPOSIT DEHUEÑ FER LOS BOVERS PERA PAGAR
LOS DANYS QUE SOS BOUS FARAN.

lo Consell determina que ninguna persona puxa tindre bous que no deposite sexanta sous en poder de la cort del justicia pera pagar los danys que es faran en lo terme de la present vila que no es trobara talador en aquelles. Y si dins huit dies no depositen los sexanta sous que es passe a major pena en que no puixa tenir bous. Die 30 setembris 1683. Retulit Domingo Senent, nuncio y trompeta public de la vila [etc.]

Recepit Joseph Ferrando not.

Va perfilàndose lo que con el tiempo había de ser la Corte de Pastores. Esta ordenanza tiene su antecedente en ota de 1649: "Que per quant los bovers que tenen bous fan diversos danys, que depositen dins huit dies la cantitat de vint reals castellans per cascun vехi que tinga bous, en poder del jurat en cap, pera que, no trobantse talador, se pregue lo dany del dit diner de depositar". No 69, M.C. de 1649-1650, fol. 23.

331 QUE NINGUN MENOR PUXA GUARDAR NINGUN GENERO DE GANADO PER SI ASSOLES.

1683.— [Pág. 195.] Ab notament de Consell fet per lo Consell de la vila en 28 de setembre 1683 fonch determinat que ningun menor puxa guardar ningun genro de ganado y nodriment per si assoles, sots pena de sexanta sous partidors lo ters al senyor Rey, lo ters al comu y lo altres al acusador al qual se li guardara tot secret.

Die 30 setembreis 1683. Retulit Domingo Senent, nuncio y trompeta [etc.]

Recepit Joseph Ferrando not.

332 SOBRE ELS PONS QUE NO SON DE CAMINS NI CARRERES PUBLIQUES.

1688.— A 21 de juny, any 1688, lo Consell ates los grans abusos fan los ganados y bestiars en passar per los pons veinals explicitant les ordinacions y notaments fets sobre los ponts de les cequies y travessar aquelles, declara y mana ser notat que encorregen en pena de un sou per cap de bestia grossa en les quals es compres los bous, cabru y porchs. Y lo ganado menut quatre diners per cap qui travessa les cequies y passara los pons que tenen fets y faran los venius [Pág. 196.] en les cequies, palafanes, brassals, partidora dita pena lo ters al cequier o acusador y lo denfes la vila, y per aquella als jurats.

*Quinque etiam aliis legi non amittit autem ad
extra armamentum. Venatio formitige Castrenses
omne aut rappertato summa summa ut perficiatur et perficiatur
etiam cum auxiliis et omnibus praesagi tota parte qual
principia iusta summa summa etiam ut perficiatur et perficiatur
etiam in modo ut regalitate qualesque per finem Commodiorum
piscis apud aves et comparetur. Et invenientur seppaque
in proprieate sua et dimes omnes compari et dorser.*

333 QUEI'S SEQUIERS NO PUXEN DAR LLISENCIA PERA REGAR NI AJUSTAR PENA ALGUNA.

1689.— A 29 de juny, any 1689, lo Consell determina que los cequiers no puxen donar el aigua peraregar a ninguna persona en pena de tres lliures, y així mateix no puxen ajustar pena alguna per si sens cognicio dels jurats y que en orde a les penes que lo cequier te los tersos que este ters se entenga lo ters de les penes que los jurats ajustaran y no lo ters del que son les penes segons les ordinacions, de manera que lo cequier tinga lo ters de lo que desidiran y ajustaran dits jurats.

334 FRANQUEA DE TRES BACONS.

1692.— A 12 de juny 1692 determina lo Consell de Vilarreal que qualsevol tinga bacons que sia franch de tres bacons.

En 1603, al fijarse la pucha de tres sueldos al año por cada puerco, se exceptua de pago a todo aquel poseedor que tenga tres o menos. Sin embargo el que tiene cuatro o más no se beneficia de esta franquicia sino que paga por el total. Naturalmente el caso se presta a discusión por lo que llega, aunque con cierto retraso, la norma correctora. No 67, M.C. de 1603—1604, fol. 78.

335 DE VENDRE FRUYTA, HERBA, Y ALTRES COSES.

1688.— A 28 de setembre 1688 lo Consell determina que qualsevol vehí així de la vila com dels arravals puixa vendre herba, fruyta y altres coses que no toquen en algun arrendament de la vila.

336 DE CARN DE RAFALL.

1688.— A 28 de noembre 1688. Qualsevol vehí que vendrà carn mortesina y no la portara a vendre a la taula de rafall encorregen en pena de quinze lliures partidores [Pág. 197.] lo ters a sa Magestat, lo ters als jurats y lo ters al acusador.

Carn mortesina es carne de animal no sacrificado, sino muerto por causa natural o accidente. Y *rafallina* es la de animal enfermo en el momento de ser sacrificado.

337 DE PESADES FALSES.

1688.— A 28 de noembre 1688 lo Consell determina que lo Mustassaf execute les pesades trobara falses, així que es portara la carn en cabas com en plat y escudella, com sia persona de jurament.

338 QUE LO TALLANT NO PUGA TENIR BACO ALGU EN SA CASA.

Ver nota a 168 y 169 sobre pes de la farina, y 269 sobre pesals de la peixateria. Poco a poco el control de pesas y medidas se va unificando para, en 1741, estar ya estructurado en una ordenanza de 12 capítulos que sustituye a las abolidas de la época foral. No 89, Judicarió de 1741, fol. 11.

339 DE PODER DESPEDIR LO TALLANT SENS CAUSA.

1688.— A 28 de noembre 1688 determina lo Consell que los jurats ab acort y parer de promenia puixen despedir lo tallant sens obligacio de dar le causal.

340 DE PLEGAR FEM.

1687.— A 15 juny 1687 lo Consell determina que no es puga plegar fem sino de sol a sol y no puixen portar sino ramas, sots pena de tres lliures, lo ters a Sa Magestad, lo ters al comu y lo ters al acusador. Item a 16 de juliol 1690 determina dit Consell que los qui culliran dels arbres dels queixers de les sequies encorregen en pena de tres lliures pagadores lo ters al comu de la vila, lo ters al dueño de la heretat y lo ters al acusador.

341 DE CANTORIES.

1675.— Determina lo consell que les cantories que se han de cantar y quant se ha de donar es lo segent: El dia de sant Jau [Pág. 198.] me y santa Anna, dotse lliures. El dia del Corpus, comprenent la octava, sis lliures. Lo dia de Nosta Senyora de Agost, comprenent la octava, quatre lliures. Lo dia de san Bertomeu, sis lliures. Lo dia de la Purissima, sis lliures. Lo dia de Nadal, dos lliures. Dia de Paqua del Esperit Sant, dos lliures. El dia de la Assencio, sis lliures. Empero la corneta y baixo a de pagar apart la vila. Esta ordinacio y determinacio es feu en 9 de Setembre 1675.

342 DE COMPRAR LA CARN MORTESSINA DE LA CAR-
NESSERIA.

1676.— A 22 de dhembre 1676 los vellins que no comparan la carn mortesina de les barres de la carnesseria, y la compraran de altra part encorregen en pena de tres liures, lo ters al señor Rey, lo altre al comu, y lo altre ters al acusador.

343 QUE LOS APREADORS SIEN PAGATS ANS DE ANAR A
FER LES PREADES.

1667.- A 30 de maig 1667 lo Consell determina que los apreadors no gosen ni presumixquen en manera alguna de anar a fer preades, que primerament y ans de anar sien pagats realment, y de fet, dels amos o de les personnes seran compelits el aver de anar.

344 DE BOUS, Y FURTAR LLENYA

1707.- Lo Consell ut supra ajustat manta ser notat, com la maliciosa
dels homens per nostros pecats cada dia creix [Pág. 199.] en menospreu
de la llei Divina y humana, y en perturbacio de la tranquilitat publica, y
en particular en los pastors dels bous de llaurada, que sens terror de
Deu y de la Justicia damnifiquen com es notori en la present vila loss
arbres, forments y altres esplets de les heretats dels veuhins de aquella,
pues no hia vora de blat y de altres esplets que no la talen, y les oliveres
ab libertat absoluta que no les daminifiquen, tallant renous y altress
rames pera dar la remulla als dits bous, y la llenya se la emporten a sa
casa, lo que queda verificat per la aclamacio y queixes dels veuhins cada
dia. Pera evitar semejants abusos que dis pastors y bous de llaurada fam
en detriment de la utilitat y be publich y perturbacio dels homens, y
pera remey de aquell y del be publich decreta y determina los capitols

Primerament mana que de huy en avant que los pastors trauran loss
Bous del corral pera pasturarlos a llaurar, dehuen trare y portar aquells
de les tirandes per camins y pasturan aquells en la horta y regadiu astas
tornarlos en la nit al corral, y que sempre deguen portar aquella. En
contravencio encorregen en pena de sessanta sous, lo ters al acusador lo
altre ters al Rey y lo altre a la vila, y que cada vehi los puga acusar y sei-
cregut per son sacrament.

Item que menors no puguen guardar ningun parell de bous o vaques de llaurada per si asoles en lo temte, en pena de sessanta sous, la quetingen obligacio de pagar sos pares o amos, repartidors ut supra y que cada veili los puga acusar. [Pág. 200.] Item que no puguen anar per la

El que per les seves qualitats i propietats i la seva
estabilitat i durada, com a sabor i gust, fa del tabac
l'única beguda que no pot ser substituïda per cap altre.
En el seu estat natural, el tabac no té gairebé cap
d'altre virtut, però en el seu estat d'ús, és un reme
di molt eficaç contra moltes malalties, i en el seu
estat d'ús, el tabac no té gairebé cap altre.

horta y regadiu dos parells junts, ab la dita pena de sexanta sous, sino cada hu de per si. Sols en lo seca poden anar molts parells junts y sens tirandes, pero per les terres incultes. Pero per olivars y garroferals y plantades, asoles y en les tirandes de les mans, com en la horta, ab la dita pena repartidora ut supra.

Item que ningun pastor puga ni dega entrar en pasturar los bous per margens que estigen entre dos heretats sembrades, ni encara que sols estiga la una heretat sembrada, ni per regadore que los margens de esta, o la un marge, estiga sembrat, ab la dessus dita pena y dita accusacio.

Item que ningun pastor de bous ni de altre ganado menut puga ni dega tallar ninguna rama de olivera ni garrofera de heretats del present terme pera dar brosta a dits bous o corders en lo brosquil, en pena de saxanta sous y esmenar lo dany del arbre o arbres, y en privacio de alli avant de guardar ni tindre lo pastor o pastors, y sos desendents, bous de llaurada ni vaques ni altre genero de ganado menut ni gros. Y que la pena tinga cabiment sempre que sera convenisent encara que lo amo de la heretat y de dits arbres de oliveres y garroferes no el trobe tallant. Y que qualsevol vehi dega ser cregut y fassa llegitima prova sols per son jura-

ment.

Item per quant los chickhs dels vehins de la present vila, sos pares o amos los imbién a buscar llenya, y aquells ab lo poch terror de Deu que els edeuquen aplegen a qualsevol arbre de olivera, garrofera y altres y egaren rames [Pág. 201.] pera fer un feix, y desta manera destruyen los arbres, que de huy en avant, sots pena de tres liures y que estes degen pagar sos pares mares o amos, e si no poden pagar que los dits chickhs estigen a arbitre dels senyors Justicia y Jurats, si estara pres en la preso o en la cadena del pou pera escarmant dels demes, lo que redundara en utilitat publica y en educacio dels dits chickhs ya que sos pares y amos lo permeten no castigant-los quant la porten a casa la dita llenya de olivera o garrofera, los quals arbres ells no tenen y es necessita de remey per lo molt abus que es fa. Y que en prova de lo dessus dit que sien creguts los amos, domestichs y vehins ab son Jurament.

Die tertio janer any 1707. Retulit Pedro Garcia, nuncio y trompeta publich haber preconizat en la plaça ab ço de trompeta y veu de crida publica lo dessus dit notament de consell quod retulit etc.

Recepit Evaristus Ferrando Not. et escriba.

Para dar idea de que este asunto de los buyes de labranza ya preocupa de antiguo aportamos esta adición a las ordenaciones de los huertos:

“Addent a la ordenacio dels orts que diu, los bous puxen anar a asauar en lo bovalar lo dia que lauren en aquell que sia entres que los bous no puxen

anar per lo bovalar ajustats mes de dos parells en una, e les vaques de lauro per lo bovalar no puxen portar ab si sino les restres que mamaren, sots la pena dels deu sous e degoll, que es aposada en la dita ordenacio” N° 42, M.C. 1492-1493, fol. 13.

345 DE ASSAGAMENT.

1708.- A 8 de agost 1708 fonch deliberado por el Ajuntamiento que qualquier vezino pueda aclamarse hallando en su heredad cualquier ganado que sea assagado su heredad como haya daño de sincos sueldos, en pena de tres libras partidoras como las demás ordinaciones, el tercio a Su Magestad que Dios guarde, el tercio al comun de la villa [Pág. 202.] y el otro tercio a la parte.

Die quarto desembris año 1709. Blas Llanes, nuncio y trompeta publico de la presente villa de Villarreal, hizo relacion haver preconizado en la plaça lo dessus dicho notamiento, quod retulit etc.

Recepit Evaristus Ferrando Not. et escriba

346 QUE NO SIEN ESTABLIDES TERRES A FORASTERS.

1560.- Item a 14 de juliol, any 1560, establiren y ordenaren que los Magnifichs Jurats que ara son y de assi avant seran no pugen estableir terres algunes del regadiu del terme a forasters alguns per certz e justificats respectes, causes, rahons e consideracions redundants en be, profit e utilitat de la vila, vehins e terratinents de aquella.

Es esta una ordenanza que titulariamos de quita y pon puesto que la tendencia general es a estableir, por cuanto ello ponía tierra en producción y estas disposiciones negativas que suelen responder a algun hecho por lo comun desfavorable, pero siempre anecdótico duran poco. En todo caso el motivo no guarda relación con los beneficios obtenidos del arriendo dels fruits de les terres vagants y cuyas capitulaciones se pueden ver en el nº 35. M.C. de 1481-1482, fol. 107.

347 CAMINS Y CARRERES QUINA AMPLARIA HAN DE TENER.

Segons averiguada observancia y costum, los camins y carreteres de la present villa de Villarreal dehuuen tenir les ampliaries seguentz: Primo el cam real ha de tindre de ample vintiun peus. Item, lo sedeny ha de tindre de ample trenta peus. Item la senda vehinal ha de tindre de ample tres peus. Item lo Assagad or ha de tindre de ample sessanta y un peus. Y les dites mensures se dehuuen enten [Pág. 203.] dre quant los dits camins y carreteres van rectes y no hia bolta alguna, pero quant no van rectes y hia alguna bolta, entoncs sels deu donar mes espay y amplaria, a discrecio y arbitre del Consell o prohomens de aquell que ho arbitraran prudentement segons la bolta y circumstancies del terreno. Aço no es

ordenança, si sols un anotament politich que se ha averiguat observarre y havense observat en dita villa y demes circumvehines a ella.

348 CONCORDIA ECHA POR LAS VILLAS DE VILLARREAL Y BORRIANA

[Pág. 244.] sobre los daños, y prohibición de toros de labranza y cevones, consta por la escritura de concordia que paso ante Francisco Bravo, escrivano, a los 18 de setiembre de 1714, y para su atorgamiento presedio decreto de juez, consta por el Juzgado de la villa de Borriana por el auto que se despacho a los 17 de octubre 1714, y despues se pregonó en entrambas villas, que los capitulo; y statutos en dicha Concordia contenidos son como se siguen:

1. Primeramente deliberamos y determinamos que desde el dia que se cumpliere el plazo que el capitulo immediate siguiente se dira, ningun vecino ni terratinente de ambas villas de Borriana y Villarreal por si, ni por interpuesta persona, pueda ussar para las labranzas y cultivos de las tierras de un termino ni de otro de bueyes, ni de vacas, qo pena de veinte y cinco libras moneda de Valencia y de perdimiento de dichos bueye o vacas [Pág. 245].

2. Otrosi que desde luego que la presente escritura de concordia se decrete y autorice, y quede decretada, y autorizada por los alcaldes, y jueces ordinarios de ambas villas respectivamente, los dichos alcaldes, y cada uno de ellos, hayan de mandar pregonizar las presentes deliberaciones, dando de termino para que los dueños de semejantes bueyes y vacas de labranza los puedan vender, y deshazcerse de ellos o consumirles en sus alimentos hasta el dia de Navidad primer vieniente, pasado el qual termino si no les tuveran vendido engenado o sacado de los dichos terminos, en contiente, echa la aprehencion o no echa constando por inquisicion que toda via perseveran dichos bueyes o vacas de labranza en el otro de los dichos terminos se incurra de pena la pena expressada en el capitulo anteseidente que se ha de dividir juntamente con los bueyes o vacas confiscadas en tercios, el uno para Su Magestad y sus reales arcas, el otro para los alcaldes de ambas villas por metad, y el otro para el acussador, y si no lo huviere para los dichos alcaldes y que de dichas penas de bueyes o vacas confiscadas y peridas no se pueda hacer remision, antes bien [Pág. 246] por si accaso que por empeños o amistades o otras circunstancias se intentare hacer alguna remision desde tres horas antes de hacerse o quererse hacer semejantes remisiones se apliquen los tercios que se intentaron remitir a las fabreras de las Parrochiales de ambas villas por

metad, para el sustento de sus Iglesias privando a los dichos Alcaldes, y acussadores de dichos tercios y derecho para ellos, de forma que si en secreto o clandestinamente los dichos alcaldes o el otro de ellos remitiese o el acussador remitiere dichos tercios, tengan entendido que en los dichos atentados remisiones cometieran pecado de urto, con la obligación de restituir a dichas fabreras lo que en secreto o en publico remitieren.

3. Otrosi, por quanto de tiempo immemorial a esta parte se ha acostumbrado tolerar en uno y en otro termino raberas para las crías a saber es, en la villa de Borriana en los amargales y en la villa de Villarreal en los secanos lo que es utiloso para el abasto y consumucion de las yervas, empero de esta permision se ha seguido los mismos inconvenientes que en los pares van referidas, y tambien de la permision de ganado cabrio, lana, o cerdoso, talando unos y otros arboles, pinpollos ingertos, y los demas frutos. Por tanto para remediar estos abusos que suelen y pueden [Pág. 247] susceder determinamos las penas y remedio de dichos daños como se sigue:

Primeramente que por el ingreso de dichos animales en tierras fruteras, y de dueños particulares se incurra en pena, de dia de tres libras, y de noche de seis libras, y para que el incuso de estas penas baste la relacion jurada del dueno y propietario o arrendador de la tierra donde entaren, o de cualesquera de sus criados, o extrangeros, como sean personas capaces de juramento, la qual pena se haya de pedir dentro de veinte dias despues de suscedida la entrada; passados los quales y no reclamando quedan absueltos los ingresores, las quales penas quedan aplicadas como las de arriba en todo, y por todo, sin diferencia alguna, y que si dentro de los veinte dias los alcaldes de dichas villas, o el otro de ellos hizieren averiguacion por prueba de testigos del dicho delito de entrar en dichas tierras puedan quitar y executar las mismas penas en los ingresores, aunque no haga instancia de parte, y passando a dar providencia respecto de los daños, determinamos que por cada ingerto de olivo o de algarrovo rompido, por el calsinar, se pague por [Pág. 248]. en danyo de dos libras, y rompido y comido del calsinar arriba una libra. Otrosi por cada ingerto de morena, de qualquier otro arbol frutal rompido por el calsinar pague por el daño una libra. Y si fuera rompido o comido por el calsinar arriba, dos sueldos. Otrosi por cada ojo o tierno de olivo, o algarrovo, morena o demas arboles frutales dos dineros. Otrosi por cada ojo de higuera rompido o comido, cuatro

Otrosi por cada ojo de higuera plantada del primer año dos sueldos y del segundo quatro sueldos. Otrosi de todas las demás plantas que se cieran, si se comiere la guia, dos sueldos. Otrosi por cada caño de pañiso, o en valenciano daxa de gallinas, como de Bueyes, quattro dineros. Otrosi por cada ojo de trigo, abas, çevada, mijo y espelta un dinero. Por cada bastago de viña comido, de los principales que hazen las uvas, quattro dineros y de los demás bastagos un dinero por cada uno. Otrossi que las quantias las hayan de persebir respectivamente los dueños en propiedad, arrendatarios o medieros que fueren damnificados. Otrosi que porque los dichos daños por lo regular se ocasionan de noche, sin poderse saber quien es el dañador, o agressor o culpado, y no es razon que todos los que tienen ganados, u averios de cabrio, lanares o çerdosso consigan este util. Por tanto determinammos que, denunciado el daño, acudan los expertos de la jurisdiccion donde se huviere hecho [Pág. 249] el daño, y si por su relación jurado constase que el daño es occasionado por bueyes o vacas lo hayan de pagar mancomunados todos los señores de bueyes o vacas de rabera o crianza y si constase haverle occasionado ganado cabrio, lo paguen mancomunados todos los señores de ganado cabrio, y si constare haverle occasionado ganado lanar, lo paguen mancomunados todos los señores de ganados lanares, y si contase haverle occasionado çevones o ganado çerdosso, lo paguen mancomunados todos los señores de çevones y animales çerdosso; y si por dicha relación jurada no se atreviesen los expertos a declarar que propiedad del ganado a occasionado el daño, en tal caso se hayan de pagar mancomunados todos los que tuvieran ganados, de la cual mancomunidad en dicho daño queden exceptos el que diere o señalare talador o dañador con los demás que fueren causa del daño. Y que los dueños de los tales ganados no se puedan escusar pena y daño con el pretexo de guardar el criado el ganado, hijo o hija mayor, o menor, porque en este caso los dueños han de responder por los criados, los padres por los hijos, como si ellos personalmente guardasen dicho ganado y que a mas de dichas pena y daño, hayan de pagar las costas que se occasionaren por causa de dichos daños, desde su principio hasta su real ejecución.

Otrosi, por quanto los vecinos de Valencia por sus apellidos [Pág. 250] fuyeron tenian y gozaban de libertad de apacentar todos sus ganados en cualquiera terminos y en cualquiera tierras parales, exceptados los bovalares pagando solo los daños sin pena alguna, y oy esta en cuestión si la dicha libertad y franqueza persevera estando derogados los fueros que la concedian y deseando poner el remedio a los daños sin susitar nuevas cuestiones. Deliberamos y determinammos que respecto de los ganados que fueran propios verdaderamente y sin fraude de los vezi-

nos de la ciudad de Valencia se observe en ellos lo que disponian los fueros, pagando los daños al tenor de la taça, y tarifa en el capitulo terero expresoado.

Otrosi, por quanto los Abastecedores de la ciudad de Valencia que no son vecinos de ella, no son frances, por que la franqueza solo esta concedida a los vecinos de dicha ciudad de Valencia, por no haver fueros ni privilegio que tal franqueza consea a los abastecedores, y algunos reconociendo esta verdad para usar de dicha franqueza fraudulentamente se intitulan vecinos de la ciudad de Valencia. Por tanto deliberamos y determinammos que a semejantes franquezas llamadas de fraude no se les de cumplimiento, antes bien si los señores de los dichos ganados reclamasen a la ciudad de Valencia se siga el pleyto a expensas comunas de ambas villas. [Pág. 251.] Otrosi, en atención a el daño tan irreparable hacen los rebaños de çevones asi en los barbechos y tierras de rastrojo, pues entrando en tiempo de lluvias en estos no se puede reparar este danyo y lo que hacen en los panales, levada, mijo, aluvias y panicos, y en los rastojos de los panes que se comen las espigas a despecho de sus dueños en grande perjuicio de estos y de los pobres que las puedan recoger, y beneficiar de ellas. Accordamos se extingan dichos rebaños y de hoy en adelante no los puedan haver en los territorios de ambas villas de Borriana y Villarreal, si que haya un rebaño comun dicho la comuna, cuyos guardias devan poner y pongan los regidores, y que ningun vecino pueda tener de diez çevones arriba, y el que quisiera traheries al rebanio comun no les pueda tener en otra parte si que en su casa, o heredad propia, y en cuiquier otra parte que se encontrasen fuera de los limites de los caminos incurran en la pena de perdicion de ellos con la misma declaracion que en la condicion arriba en el capitulo de bueyes y vacas de labrança.

Otrosi que las raberas des vacas y bueyes no puedan entrar a dormir sino en el territorio donde puedan apacentar conforme va dicho en el capitulo tesero, y con las mismas penas [Pág. 252.] Otrosi que la presente determinacion, y concordia se haya de decretar y publicar y pregonizar por los alcaldes de ambas villas y que tenga su devido cumplimiento desde el dia y hora de los pregones, excepto la enagenacion de los bueyes de labrança sobre los quales se dio providencia en el capitulo segundo. Y que las costas de la formacion de los poderes de la presente escritura, de su salario, dos copias, decretos pregones y demás que ocurrieren, sean comunas a ambas villas.

Otrossi: que en cumplimiento de lo que esta deliberado sea executivo con sumision de fuero, y clausula garantiza.

Otrossi: nos reservamos facultad para añadir, quitar, o mejorar, y en otra forma corregir todas aquellas cosas que por omisión, error, descuido o en otra forma huvieran excedido o dexado de deliberar, en tal que de nuestra corrección o en decreto los dichos alcaldes que al presente son o por tiempo fueren, de lo corregido y decretado se hiciere publicar pregón.

Fin de los capítulos de dicha concordia.

“Que si alguns bestiars valencians faran alguns dans en lo terme de la vila et, posat lo clam sien fetes penyores, temprades segouns forma de la sentencia dels amprivis, que de aquelles penyores sien paguats los justicia escripta e misatge, e si no seran atrabats en lo terme per que se puxen fer dites penyores e lo clamater no proseguira dit clam, que haja de pagar les despeses de sos bens propis. E que si se alleguara crebataments o altres cosecs contra los qui seran anarts a fer dites penyores, que aquells sien defensats per la vila a despeses de aquella. No 47, M.C. de 1502-1503 fol. 11 vº.

“Que tots los qui tenen guardes menos en sos nodriments, que aquells entre tots hajen de fer hun procurador qui done per aquells rato en totes les tales que seran donats per autos los dits menos. E pagar per aquells les dites tales a qui fets seran. E aco dins temps de quinze dies primervents. E si noi faran lo dit procurador que ent tal cas los jurats, pasats dits quinze dies, que puxen elegir qui ben vist los sera en procurador [de] aquells constituint-li lo salari que a ells los parra e deu haver justament, lo qual salari hagen de pagar entre tots aquells qui tenen dites guardes menos. No. 50, M.C. de 1505-1506, fol. 38 vº. Sin duda alguna es esta una nota más aportar sobre el origen del tribunal llamado Corte de Pastores tan característico de la localidad y entrónico al parecer con el *lligallo* de Morella.

REPERTORI E INDEX
DELS ESTATUS Y ORDINACIONS
DE VILARREAL
PER ABESEDARI

- ACAPTE pera pobres vergonyans no el pot fer sino lo procurador de pobres ab deliberacio dels Jurats, y per impediment de dit procurador acaptaran los Jurats. 33.
- ACAPTAR pera algun pobre vergonyant ningú pot sino t'altbara dels jurats. 194.
- ACAVALLONAR com se dehuen los blats menuts 282.
- ABRES ningú pot arrancar del queixer de la sequia 99.
- ABRE ningú pot tallar del parral de la villa 105.
- ABELLES ningú pot tindre de la festa de san Juan Batiste asta la festa de San Miquel, en setres parts del terme 174.
- ABELLES de altra persona ningú pot acullir 175.
- ABRES que es trobaran dins los límits dels sedenys, quant estos se fitaran, dehuen ser arancats 239.
- ADMINISTRADOR del Hospital y de la Ermita de Na. Sra. de Gracia tinga en son poder los ornaments, y joyes de dites ermitites y cosees 37.
- ADMINISTRADOR del Hospital te obligacio de visitar dit Hospital y llansar y aviar los pobres que li pareixera, y en cas de ausili li assistixa lo justicia o llochinent 38.
- ADVOCAT de la vila no pot ser qui es advocat de algunes de les viles circumveïnhes 215.
- AJUDA de alimient no es pot donar als vedellers 165.
- ALIMENT de algu de pa, vi y altres cosees no es pot donar als pastors tinga o no tinga corral a efecte de fer fem 143.
- ALGUP del Riu Segre es deu conservar y per çò no es pot llansar brutedat alguna 193.
- ALMENARES de la sequia roja ningú pot obrir 233.
- ALMONEDA es deu fer en lo lloc destinat de la plaça 263.
- ALMENARA alguna no es pot llevar de les sequies majors y sequiolas 314.
- AMO que despedix al criat sens causa deu pagar-li tota la soldada si no es que tinga causa legitima Alias deu sostener altres penes 319.
- APREADORS dehuen ser pagats y satisfets ans de anar a fer les preades 343.
- ARRENDAMENT de la vila, qui en te hu no en puga tindre altre 19.
- ARRENDAMENT de la vila, quant es impediment pera no concorrer a oficis 21.
- ARRENDADORS dels direts de la vila poden entrar en oficis del Rey y los arrendadors dels drets del Rey poden entrar en oficis de la vila 22.
- ARRENDADORS del Rey que deuran trenta lluves no poden concorrer a oficis mènors que despachant lletres al Batle General 22.
- ARRENGЛАDORS de chichs en la iglesia, y professons, dehuen nomerar los jurats 36.
- ARRENDADORS del Rey y Primicia poden vendre una gerra de vi a taverna 50.
- ARRENDADOR de la primicia pot vendre dos gerres de vi, la una de vi fet y la altra de claret 53.
- ARENA o terra de altri ningú puga emportarsela si no es que estiga ya cavada per lo espay de un any, y la arena per lo espay de tres dies 89.
- ARRANCAR o esmocchar oliveres y garroferes ningú pot sens lliscencia dels jurats 106.
- ARGOLLA ab cadena es deu fer, y posar en lo pou de la plaça pera castich dels que furten herbes y fruytes 110.

ARRENDAMENTS de olives y olivars los dehuen tindre, preu per preu, los vethins 321.

ASSAGAMENT de terra 345.

ANTUXANTS de la vila es deuen conservar sens que ningú sia gosat de obrar ni posar fem ni altres brutedats 182.

ANTUXANTS de la vila, quins confins tenen 182.

AYGUA dels Pous se deu pender per les canals de les piques y no del poal 190 AYGUA ni es deu tornar a la sequia mare acabat de regar, per que no es perda 279.

AYGUA de les sequies ningú pot encaminar al terme de Nules ni en aço consentir, ni dar ausili 284.

AYGUA com se deu partir per lo sequier 285.

AYGUA ningu pot fer passar al terme de Borriana 288.

AYGUA ningú pot prendre sens lliscencia del sequier, encara que sien escorrius 289.

AYGUA que es dita de Seca de la asequiola, ningú pot prendre para regar sino en lisencia del sequier 295.

AYGUA de la Asequiola ningú la pot llevar a altri regant 296.

AYGUA ni escorrius ningú pot prendre para regar desent la parada a altre que rega, menos que ab lliscencia del sequier 302.

AYGUA de la asequiola, com se deu dividir en tandes. 305.

AYGUA de la asequiola, com se deu administrar 307.

AZUT de la vila se deu regoneixer per los jurats una vegada al any 26.

AZUT de la vila es deu conservar y per qo ningú pot fer llenya ni tallar brossa 146.

AZUT de la vila es deu regoneixer per los jurats lo dia de la rebuda de la gola de la sequia Major 232.

B

BASSINER de les animes deu donar conte lo dia que es partix lo pa que es al endena de la festa de Tots Sants 28.

BASSINER del Corpus esta agraduat en acaptar per la igalectia apres lo bassiner de les Animes 29.

BASSINER del Crucifixi vaga acaptant para la igalectia entre lo bassiner del Corpus, y Especial, 30.

BASSINER sia possat per pagar la caritat del Passi 32.

BATEDORS no seis done a sopar 154.

BATEDORS qui ordre an de guardar en lo collar, y batre 155.

BALLADORA que balla en ball algu no es pot demanar ni furtar al ballador en que balla 198.

BARBES no pot fer ningun berber en dies de festa 247.

BATRE no es pot en la vila 248

BACES de oli, de amerar lly y canem, ningú pot tindre en cert puestos de la vila sino mentres oli es fara 257.

BACONS qui te, en pot tindre tres franchs 334.

BACO no pot tenir en sa casa lo tallant 338.

BEVEDORS y frequentadors de taverna no aturen en taverna o casa aon se vena vi, del seny del lladré sonant avant 42.

BESTIAR que entra en lo bovalar, quina pena deu, y quant 73.

BESTIAR no pot anar per los sedenys del bovalar sino fins en numero de cent caps 73.

BESTIAR que entrara en guaret o rastoll del any, dins sich dies despues que aura plougit, quina pena te 74.

BESTIAR que mengara palla, o la afollara estant en pallar, cau en pena 75.

BESTIAR que anira per los horts de la vila en temps que haura blat, deu anar en bos 76.

BESTIAR deu anar en una bestia, a lo menos, que porte esquella sonant 78.

BESTIAR estany ningú el pot acullir en sos corrals o alqueria 80.

BESTIAR estrany ningú el pot acullir en son bestiar, o cabanya o en sa guarda, de trenta cabeces en sus 81.

BESTIAR estrany ningú vehi de Villarreal pot prendre a migues en encomanda, ni a tercera part de guany 82.

BESTIAR que es trobara roseuant en camp aon haja palla de panis per plegar, cau en pena 87.

BESTIAR que entra en blats renadius 103.

BESTIAR pot menjar palla de panis no plegada si el senyor de aquella no la arreplega dins cert temps 88.

BESTIAR que entrara en rastolls aon haura garberes cau en pena 94.

BESTIAR cabriu, si entra en regadiu, cau en pena 95.

BESTIAR que entrara en guaret llaurat de una rella dins deu dies, y de dos relles per lo espay de un any, cau en pena 102.

BESTIAR que entrara y es trobara en lo bovalar, deu ser feta degolla per los guardians 104.

BESTIAR algu no pot entrar en lo Parral de la vila 105.

BESTIAR vaciu no pot erbejar en lo terme 237.

BESTIAR que travessara les sequies cau en pena 297.

BESTIAR que saltara les sequies no deu pena 297.

BESTIAR que travessara la sequia, brassals, y palafanga cau en pena 298.

BESTIAR qualsevol que sia no pot travessar les sequies y els ponts vethinals 332.

BLATS que estan senyalats ab canya, o altre qualsevol senyal son renadius, y no pot entrar bestiar algu, pero si no estan senyalats no es poden dir ni compendre en blats renadius y si en estos entra bestiar la pena sera a coneulta dels jurats 103.

BLAT estrany que es porta a vendre a la vila, es deu portar a vendre al Almodi 264.

BLAT qui te pera provicio de sa casa no pot afilar lo que es porta al Almodi 273.

BLASFEMAR ningú pot de Deu, y de sa mare Maria 158.

BONRRETRORN com esta subjecte a Villarreal 1.

BOVALAR es lo moretal de Santa Llucia y queixers de la sequiola 39.

BOVALAR de Villarreal, quins confins te 73.

BORRIANA qui orde te ajustat y convengut ab Villarreal sobre les assignacions dels taladors 123.

BOTIGA del fornent de la vila se ha de tancar ab dos panys y dos claus, y la una la tinga un jurat, y la altra el botiger 242.

BOUS y vaques ab los rastres del any poden pasturar en lo bovalar lo dia que llauraran asta post el sol 73.

BOUS no es poden tancar en corral de altri sens llicencia del duenyu del corral 139.

BOUS deuen portar esquella sonant 140.

BOUS que faran dany en los horts de la vila hagen de pagarlo segons lo establiment dels horts, no obstant que hagen llauat aquell dia 73.

BOUS no en pot guardar una persona més que un parell, y no en poden anar junts mes que dos parells 217.

BOUS ningú pot tenir en Villarreal que sien de llaurada 327.

BOVERS deuen depositar para pagar lo dany que faran los bous 330.

BOUS no poden travessar les sequies y ponts vehinals 332.

BOUS deuen portarse a pasturar de les cordes portant aquells esquella, desde que ixen del corral asta que tornen 344.

BOUS no poden anar dos parells Junts per la horta, olivars y garroferals, sino que pot anar un parell, y es deu portar de les tirandes 344.

BOUS no poden pasturar entre dos sembrats, y si entren en regadora no poden axi mateix pastura avent una part sembrada 344.

BRUTEDATS ningú pot llansar en los pouys 192.

BRASALS y filloles deuen ser escurats per los regants de parada a parada 243.

BRASALS ningú pot mudar, estrenyer, ni pujorar sens llicencia dels Jurats 291.

C

CARNISSEER atrobat en frau, en quina pena cau 56.

CARNICCIER en quines hores deu degollar y escorchar 231.

CARNISSEER deu degollar en la pica 261.

CARNISSEER deu tallar en la carnesseria, o altri per ell, mentres no sia dona pag. 261.

CARNISSEER no pot vendre a pes caps, feges, ni altres necions 261.

CARN de servo y porch salvatge es vena a huit dimes la lliura 172.

CARN salvatgina es pot vendre per lo carnisser en les taules aforada per los jurats 272.

CARN de rafalí ningú pot vendre 336.

CARN mortesina no es pot comprar sino de la carnesseria 342.

CARNEGADA es pot fer mentre se haga vist lo bestiar pasturar en lo bovalar, y no li val fugida alguna 326.

CAIXA dels morts sia tornada a son puesto per aquells que se la emportaran en continent que haura servit 179.

CAMINS es deuen conservar, y per ço ningú pot cavcar ni arrancar pedra en aquells ni fer cavallo travesser 92.

CAMI o carrera ningú pot fer per tres de altri a coneguda dels jurats 98.

CAMINS ningú pot mudar ni pujar 116.

CAVALCADURES pera llogar als correus y demés caminants tan sols ne pot vindre cada vehi de la vila una y no dos. 64.

CAVAR no sols no es pot en los camins y antuxants de la vila, sino en altre qualsevol puesto aon ayuga de la sequiola es pot embacar 92.

CAVAR llevar terra y pedres no es pot de les vores del vall 93.

CACADORS no poden de nit passar y travessar per los horts tancats y heretat de altri que testiga sembrada 97.

CANYES ningú pot arancar del queixer de la sequia ni dels horts de les hermites 99.

CAVALLONS ningú pot rompre 100.

CARBO ningú pot fer en lo terme seu llicencia dels jurats 119.

CASA citatoria assignada ni procura, ningú pot vindre pera tales que faran bestiars forasters 142.

CASA de les barretes no es pot deixar ni llogar 240.

CACA ningú pot comprar pera revendre 272.

CALSINERS poden fer llenya y tallar brossa en la heretat que voldran mestres no fassee dany, y no sia en lo vedat de la autz 146.

CALS que es fara en lo terme no es pot donar a opis de altra vila 147.

CALS no es pot vendre al que a donat senyal mentres altres nessesiten, sino que se ha de partir igualment entre tots aquells que en demandaran 147.

CALS ningú sen pot emportar dels fornys sens llicencia del senyor de la cals 148.

CARDADORS no poden pendre la mecio de mengar y beure 154.

CARDADORS de llena no poden untar les cardes ab oli 265.

CARRERS de la vila deuen ser empedrats pagant la vila los mestres 203.

CABASSADES ningú pot tirar escurant les sequies 228.

CARSELER deu donar als peixadors que venen peix balances, lliures, migues lliures y dinals per ço deu cobrar son salari de dits peixcadors 269.

CANEM no es pot ametar en sequies ni braçals 301.

CANTORIES que deu fer la vila en certes solemnitats y que es lo que a determinat donar per cascuna de aquelles 341.

CERVO qui matara y el portara a vendre a la vila se li deu donar sinh sous per cascun 172.

CERVO es pot vendre en la carnesseria franch de taulage 173.

CIVADA al menut ningú pot vendre sino els hortolans, si nos que sia de sa collita 46.

CLAM es deu fer saber dins quinze dies del dia que el damnificat o senyor del dany vindrà la noticia 84.

CLAM es deu llevar y finir dins trenta dies, alias passats, queda nulla y cancelat 101.

CONSELLER que no anira a consell, este cridat, cau en pena de dos sous per cascuna vegada 3.

CONSELLER que es fa vehi de altra vila per no entrar a oficis, mentres tinga casa y habitació en la vila, pot ser obligat a entrar a oficis 5.

CONSELLER nomenat que busca impediments, y exencions per no serho es deu repuar per no vehi 6 y 8.

CONSELLER que sabra que ya Consell, o que ha oit cridar lo, deu anar dins miga hora a Consell, alias cau en pena de sinch sous 7.

CONSELLER que alegara corona sia perpetuament llansat del Consell 10.

CONSELLER que ha concorregut a Justicia o Jurat en Cap no el poden obligar a ser llochinent 11.

CONSELLER que haura fet cosa que preso mereixa deu ser posat en la Sala ferrat o ab guardes, a coneixement del Justicia.

CONSELLER admes personer en arrendament de vila despues de fet dit arrendament, pot concorrer a oficis 20.

CONSELLER que tindra tot lo arrendament, o la mitat de algun dret de la vila no pot concorrer a ofisi algu, emperto de aco en avall no li servixca de impediment 21.

CORTS de bovers y ganaders, com se deuen formar y ordenar entre Villarreal y Borriana 123.

CORRALS de bardises, y canyes sién desfets 144.

CORRALS de bestiars, qui tindra haga de fer raho de les tales y danys faran los bestiars que tancaran en aquells 145.

COLS ningu pot vendre a pes 156.

CORREDORS quina obligacio tenen y que es lo que dehuen observar en son ofici 159.

CORREDOR ningu pot ser que primer no jure 164.

COLLECTOR del llibre de les almoynes deu donar dines als Jurats pera comprar draps pera els pobres per fira de Morella 241.

COMPRAR ningú pot lo dia de mercat ans de mig jorn 250.

CONCORDIA feta sobre el rech de certes alqueries 308.

CREMADA que es estat feta y no es trobara qui ha donat lo foch, si cassador algu aura entrat en la parti da o lloch aon la dia crenada sera feta, dins dos dies apres lo foch donat, deuen pagar dit cassador, o cassadors, lo dany causat per dicta cremada 108.

CULTIVAR com deu cascu sa terra per profit dels ganados 189.

CUYROS y pells no es poden estendre en la placa de la vila 271.

CAMINS y carreteres quina amplaria han de tindre, 347.

D

DANY no es pot sedir a fa vor dels vehadors 85.

DANY fet així per bestiars com per persones cas que no apartega el taladorn ni es puga proveir lo dany, por el damnificat fer jurar a totes aquelles personnes de qui haura sospita, e si Jurar no voldran que sien aguts per confessos del dany 86.

DANY causat de crenades lo deuen pagar los cassadors si dins dos dies apres la cremada hauran entrar en lo lloch, o partida ahon tal crenada sera feta 108.

DANY de mans y la pena, passant dit dany de un diner, es deu executar irremissiblement 109.

DANY de mans en herbes y fruites deu pagar el que se haura atrobat y tot lo que se haura fet en la tal partida, o lloch per lo espay de deu dies 111.

DANY fet fora els horts se pot temperar 118.

DATES carregades al Sindich del antessedent Consell dehuentse notificar per los jurats al subseguent 245.

DEUTOR qui es a la vila no pot concorrer a ofisis, ni traure per ell ni per altre arrendament dels drets de la vila 132.

DEUTOR principal qui es a la vila o al Rey en cantitat de deu liures no pot concorrer a oficis 315.

DEGOLLA es deu fer de bestiar que es trobara en lo bovalar pag. 104.

DEGOLLA es pot fer de porchs atrobat en los horts 132.

DEPOSIT que deuen fer los bovers peta pagar lo dany 330.

DIETA de anar a Valencia es deu sous cada dia 211.

DIETA de anar a viles, y llochs circumvehins, es sinch sous cada dia 212.

DIETA dels partidors de ayyges es quatre sous cada dia 212.

DITA alguna no es pot admetre per los jurats en los arrendaments de la vila, menos que primer no sapien quines fiançes donara qui voldra en dit arrendament dir 230.

DONA publica o amiga ningú pot tindre en la vila 57.

DONA publica no es pot acullir en lo hostal sino asta un jorn, y no mes 57,

DONA publica y mundaria que fa pecat de adulteri deu estar en lo bordell 61.

DONA publica, y de mala fama que fa pecat de adulteri no pot abitar en la vila ni en terme 62.

DONA publica y de guany deu anar a posar, mengar, beure y dormir en lo hostal del Bordell 63.

DRAPS no es poden llavar en les sequies per los perayres 292.

E

EJECUCIO es deu fer en los bens dels sindicis y peiters huit dies ans de la fi del any dels jurats, cas que degan a la vila y quin orde es deu observar en fer dicta ejecucio 25.

EJECUCIO no es pot fer en armes y robes de llit 162.

EJECUCIO no es pot fer en robes que es donen als pobres de caritat y per amor de Deu 163.

ELECCIO de justicia, jurats etc. feta en algun vehi que habita fora els murs de la vila, es nula 4.

ELECCIO de un mateix ofissi no es puga fer quant en aquella entren pare y fill y dos germans 15.

ELECCIO de justicia, y llochinent, com se deu fer 17.

EMPELTS de sindicis y tesorers, com se deu ordenar pag. 220.

EMPELTS de oliveres y garroferes roseigats, com se dehuen prear, y estimar 317.

ERBAJE de la vila no es pot considerar a porchs estrangers 131.

ERBA estrangera, si algu portara a vendre a la vila, vengala a les grades del pou de la placa 205.

ERBA del terme no sia venuda sino donada a erbage 244.

ESCRIVA de Justicia no pot ser el que, sent notari, a estat Justicia o llochinent 14.

ESCRIVANIA dels jurats deu ser trienal 214.

ESCRIVA del Consell, quina obligacio te durant sa escrivania 224.

ESQUELLA sonant deu portar una bestia a lo menos en cada ranat de bestiar

78. ESQUELLA sonant deuen portar los bous 140.

ESMOCHAR olives y garroferes ningú pot sens lliscencia dels magnificis jurats 106.

ESCORREDORS de les seqüies deuen ser tapats pag. 238.

ESCORRER aigua de les basses de oli en les seqüies ningú pot 304.

ESTADAR no es pot en la vila 248.
ESTURAMENTS de brassals de terres vagants los deuen pagar la vila y los senyors de sensals 311.

ESTABLIR no es pod en les terres del terme a forasters pag. 346.

F

FAEDORS de oli no poden pendre menjar y beure 153.
FAEDORS de oli, quin salari tenen 268.

FARINA deuen tindre en la caixa los moliniers o tragiñers 169.

FALLES enseñes ningú pot correr per carnioltes ni altres dies 187.

FANGADES ningú pot tirar escutar les seqüies 228.

FANCH de les seqüies, al escutar-se, com se deu llançar 287.

FEM ni altres brutedats ningú pot posar en los antuxants 183.

FEM ningú pot fer en los camins posant palla y palma 184.

FEM no se n pot plegar sino de sol a sol y los que el plegaran tan solament an de portar ramas 340.

FITES ningú pot mudar 100.
FITAMENTS de braçals y sedeny's se deuen fer per tot lo mes de setembre.

FIRES ningú pot fer en la vila sens lliscencia dels Jurats 185.

FIGES ningú pot portar a vendre fora la vila 186.

FLEQUER atrobat en frau en quina pena cau 56.

FLEQUERS si no tenen pa en la fleca en quina pena cauen 260.

FLEQUER no pot fer venir a for lo blat del Almodi 257.

FOCH ningú pot metre en lo parral de la vila 105.

FOSAR es deu conservar limpí 249.

FRANQUEA de tres bacons 334.

FRUITS o fruytes ningú pot cullir ni espigolar sens lliscencia dels amos, y en la presencia 323.

FRUYTES qui portara deu donar raho de ahon les porta 119.

G

CANADO vide Bestiar.

GALLINES que fan dany en horts, blats, y heres, 79.

GARROFERES y oliveres ningú pot tallar ni esmochar sens lliscencia dels Jurats 106.

GARROFERS borts, y ullastres ningú pot cremar, arrancar ni tallar sens lliscencia dels Jurats 107.

GOS de ganada y altre qualsevol que sia no pot entrar en vinya que haga rains

77. GUARET que estara llaurat de una retlla no pot entrar ganado algu que no passen deu dies, y si es de dos relles, en tot lo any 102.

GUARDES no poden tindre dret algu del malefic o dany que trobaran fent lo dia que es illogaren o faran faena ab altri, empere sién tinguts manifestar lo dit malefici al senyor de la heretat 166.

GUARET que hauna entrat ganado dins sinch dies despues que hauna plogut, dit ganado cau en pena 74.

[GUILATGE vide MAMEU]

H

HERETATS de forasters se poden pendre los vehins de la villa pagades les millores y altres meciions 200.

HORTS tancats ningú pot travessar de nit 97.

HORTS de les hermites es deu cuidar, y així ningú pot arrancar canyes ni abre 99.

HORTALICES de forasters ningú pot tenir pera vendre, ni en encomanda abres 99.

HORTALERS qualchevol que sia no poden entrar a oficis 18.

HORTALER no pot comprar verema ni vi pera son beure ni pera revendre al menuit 44.

HORTALER no pot vendre vi al menuit encara que sia de sa collita 44.

HORTALER deu cobrar la sisé del vi que compren los forasters dels vehins de la vila, alias la pagara de propis 51.

HORTALERS no deuen admetre vi a canters, ni a canters en sos hostals encara que sia potat per los hostes, sino tan solament per menuit, cas que sia comprar de les tavernes de la vila 52.

HORTALERS no poden comprar grans a us de mercaduria sino los que hauran de menester pera sos hostals 52.

HORTALERS poden tindre el vi de sa collita en sos hostals pera son beure pero no el poden vendre als hostes 52.

HORTALER no pot tindre en son hostal sino una dona a servir, y si acollis dona publica de un jorn avant, cau en sorta pena 57 y 58.

HORTALER no goze acullir de un dia y una nit avant home munda y vaga-munt 59.

HORTALER no pot tindre la porta del hostal uberta del toch del seny avant, si es que no la tindra a miga cadena 60.

HORTALERS no poden vendre herba en sos hostals 64.

HORTALERS no poden vendre herba de alfals o altra pera provisió de una cavalcadura 64.

HORTALERS no poden vendre en sos hostals sino palla, cirada y candeles 64.

HORTALER no poden comprar herba de alfals pera tornaria a vendre en sos hostals 64.

HORTALERS no poden ser corredors ni usar de ofisi tal 65.

HORTALERS no poden admetre servisi algu dels vehins de la villa a efecte que faran comprar lo vi de aquells, als hostes que posaran en sos hostals 66.

HOSTALERS no poden tenir ganancia en la ciuadada que vendran mes que dos sous per cafs 67.
HOSTALLERS no poden comprar pa de un flaquer continuament 68.
HOSTALERS no poden monstrar ni nomenar als hostes i taverna alguna 69.
hostals, 71.

I-J

IGLESIA Parrochial de la vila no sia enramada de neules 27.
INQUISICIO es pot fer en los que porten fruytes, llenya y herbes y si no donen bona raho sels pot carregar les demandes que als guardians seran fetes 117.
INTERES del diner que es deixara a la vila graciosament poden pagar los jurats contant aquell a quatre dines per illura sens perill de reprehencio 223.
JOCHS prohibits, y en quin temps. 176.

JUGAR y rilar carn y peix ningú pot 177.

JURISDICCIO de Bon Retorn, y en quins cassos pot coneixer lo justicia de ditta pobla independent del justicia de Villarreal, 1.

JURAT que no anira a Consell, este cridat, cau en pena de sindic sous per cada vegada 3.

JURATS que passaran los nihilis dels sindichs los quals se han manifestat per lo sindich despues de Pasqua de Resurreccio lo pagen a la vila al dit sindich de propis 24.

JURATS tenen obligacio de regoneixer dos vegades al any lo terme per castigar los que hauran cremat y arancat abres y hauran fet escorrenties 26.

JURATS tenen obligacio de regoneixer una vegada al any lo pont del Riu de Millars, y la azur 26.

JURATS tenen coneguda en los camins publicis, demes carrees y en los borts 218.

JURATS que no faran jurar als sindichs y missgers ans de ser embiats, perdren lo salari 219.

JURATS no poden admetre present algu dels de Nules, Mascarell y Vila Vella, pèg. 229.

JURATS son tinguts notificar al Consell les dates hauran manat fer al sindich del antessedent al subsequent 245.

JURAR ningú pot lo Cos de Deu, y de sa Mare Maria 157.

JURAMENT que es rehusara en la inquisicio dels danyos que no es podran provar per lo daminificat el tal rehusant sia hagut per confes del tal dany 86.

JUSTICES y llochitmens deuen dar conte dels terços de la vila en lo tocant a les penes. Y cas exedisquen de son salari deuen restituir dits excessos pág. 208.

JUGLARS y colasos los deuen pagar los fadins que seran de edad de quinze anys a coneiguda dels jurats pag. 197.
JUGLARS y colasos tan sols los paguen los fadins que voldran pagar 199.

L

LLADRES de herbes y fruytes si no poden pagar la pena deuen estar un dia en la argolla 110.

LLADRES que es trobaran furtar herbes y fruytes deuen pagar totes les herbes y fruytes que se hauran furtat en la partida a hon son atrabats per espay de deu dies 111.

LLENYA de altri ningú pot pendre, ni cremar 89.

LLENYA ningú pot fer en tros de altri que se ha llaurat dins deu anys 96.

LLENYA poden fer los calsiners ahon voldran mentrens no fassen dany o estiga vedada com es de la Azut 146.

LLENYA que faran los calsiners, per obs de fer cals, ningú se la pot emportar 146.

LLENYA ningú pot fer en los arbres del terme sens Illescencia dels jurats y justicia 324.

LLENYA ningun pastor pot tallar pera dar bisosta al ganado 344.

LLENYA que furten los chichs la pena la pagaran los pares 344.

LLETRA de cort ningú por portar sino los ministres de la vila 161.

LIMOSNERO vide Bassiner.

LLIBRES dels Sindichs es deuen contar en lo mes de agost primerament, finit lo any del sindicat 235.

LLOCINTENT no pot ser el que ha concorregut a Justicia o ha estat jurat en cap 11.

LLOGATER que es llagara no pot llugarse para altri 149.

LLOGATER, qui llagara deu donarli faena en lo temps que haura promesa ofissis divins 150.

LLOGATER algu no pot portar ab si bestia alguna alla a hon sera llugat 151.

LLOGAR ningú pat homens pera fer faena en lo terme estrany, alias cau en pena el que lluga y los que es llogen 152.

LLOGATERS no poden pendre la mecio de menjar y beure, exceptant al batre y ventar dels blats 153.

LLY no es pot estendre en la vila 248.

LLY no es pot amerar en sequies ni braçals 301.

M

MANOBRA cayguda del [mur] ningú la pot pendre 90.

MANOBRA ningú pot tenir en los carrers de mig any avant 254.

MARGENS ningú pot rombre 100.

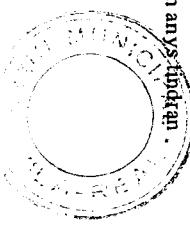
MALFACTORS de mans que furten qualsevol genero de fruytes y herbes, passant lo valor de un diner, cas que no puguen pagar la pena deuen estar un dia en la argolla 110.

MAGORS accompanyats en menoros no poden guardar més que trenta porchs 136.

MAMEU dit giatge, qui tinda sia publicat per los cantons, y puestos acostumats de la vila per que ningú contracte ab aquell 202.

MENORS no poden ser embiats a portar fruytes 120.

MENORS de vint anys no poden guardar sino tants bacon com anys indiquen.

MENORS no poden guardar bestiar algu sino accompagnyats ab un major y este deu declarar los danyos que hauran fet en la partida aon sera atrobat per aquells dies que fonech atrobat 130.

MENORS deuen pagar totes les tales que no es trobara talador, y si son molts menors pot lo senyor de la tala eixecutar al menor que vulga, donant-li lo reges contra els altres 133.

MENORS acompañyats ab magors no poden guardar mes que quinze porchs 136.

MENORS de guarda no poden portar junts mes que dos parells de bous de llaurada pasturant 141.

MENORS per si asoies no poden guardar ningun genero de ganado 331.

MENORS per si asoies no poden guardar ningun parell de bous y la pena la pagaran sos pares o amots 344.

MENGAR y beure ningu pot donar als oficials com son cardadors, pentinadors, faedors de oli, obrers de vila y altres, 153.

MORRAL de Santa Llucia, y caixers de la sequiola de la vila gozen dels privilegis de Bovalar pag. 39 y 207.

MOLINERS no poden obrir los ulls de les sequies ni fer parada, ni rompre ni tancar aquelles pera portar aigua al moli 167.

MOLINERS duen portar la farina que hauran molt al pes, exceptant lo moliner del cap de terme 168.

MOLINERS no poden pregar a ninguna persona per si ni per altres para que vaga a moldre a sos molins 170.

MOLINS de la vila ningú pot arrendar ni tindre part en ells si te moli propi, o sia seu, o sia per via de arrendamiento o de qualsevol altra manera 171.

MOLINERS no poden admetre present algu de Nules, Mascarell y Vila Vella 229.

MOLINERS no poden tindre la aigua regolifada de forma que passant los límits pera dit regoll senyalats se perda 320.

MOLINERS de moli de farina no poden tenir mes que un traginer 325.

MOCO o criat que sien ha eixit de casa de algun amo ningu el pot afemar menos que primer no done raho al dit amo pag 319.

MOCO afemrat està tingut a cumplir lo temps per que se ha afemrat, de manera que sien va de son amo deu donar causa llegitima, alias perd la soldada, y deu sostener altres penes 319.

MUSTASAF deu observar en son ofissi lo dispot en los primers capitols dels establements 246.

MUSTASAF deu tindre de cada pesada de seda dos dines. De lo que es vendra a pes una lluita. Y de lo que es vendra a mesura, dos dines 259.

MUSTASAF quiñ salari deu tenir 277.

N

NIHILS los deuen manifestar los sindichs ans de Pasqua de Resurreccio, alias los pagaran de propis 24.

NOTES y protocols de notaris, que estan sens regent se fassa diligencia ahon ni ha, y alla hon se troben sien presos, y portats a la sala de la vila 216.

O

OBRERS de la vila no poden pendre la mesio de mengar y beure 153.

OBRAR ningu pot en los antuxants de Santa Llucia 91.

OFICI de justicia, jurats, mustasaf, sindich y sacrista no els poden obtindre contra els altres 133.

OFICI deu admetre el que te casa y habitacio en la vila encara que se haga fet veih de altra vila per no entrar en ofici 5.

OFICIALS que an estat de la vila, si fan cosa que mereixca preso, es deuen posar en la sala ferrats o ab guardes, a coneiximent del Justicia 12.

OFICIALS de la vila no poden arrendar per si ni per altri diet alcu de la vila 106.

OLIVERES y garroferes ningu pot tallar ni esmocchar sens lliscencia dels jurats 106.

ORDINACIO dubtosa, com se deu entendre y qui deu declarar y descidir lo dubte de ella 2.

ORDINACIONS fetes per los sindichs comprenen als peyters 25.

ORDINACIONS entre Villarreal y Borriana, fetes y que es faran en lo tocant als ampius 316.

P

PARE y fill, o dos germans no poden concorrer en una mateixa eleccio de ofissi 15.

PARE de pobres tenen facultat de nonmenar los jurats encara que no sia conseller mentre sia horrat 35.

PARSONER en arrendament de vila pot concorrer a oficis 20.

PASI es dira cada dia en la trona de la Iglesia Parrochial per lo Rt. Clero, donant de caritat sis dines 31.

PASI si no es pot pagar al Rt. Clero del bassi del Pasi, lo que faltara pages de dines de la vila 32.

PALLA de panis que estara per plegar ningun bestiar la pot mengar ni rosegar 87.

PALLA de panis, y de dacça, la deu replregar el amo de aquella dins quinze dies despues que tota sera segada en lo camp, alias puga mengar lo bestiar 88.

PALLA ningu pot posar en los camins pera fer fem 184.

PALLER ningu pot fer en dia de dumenge 262.

PASTOR algu que fara dany no goze mudar, ni callar lo nom del senyor del ganado 83.

PASTORS no poden admetre pa, vi, ni altre aliment dels senyors dels corrals per raho de fer fem en dits corrals 143.

PALMA ningu pot segar en los antuxants de Santa Llucia 91.

PARRAL de la vila es deu guardar, y axi ningun bestiar pot entrar en aquell, ningun pot metre foch, ni tallar sobre algu que estara dins de dit Parral. 105.

PA vi y altre aliment ningu pot donar als pastors a efecte de fer fem 143.

PARADA ningu pot fer en les sequies 167.

PARADA en les sequies magors de la vila ningu pot fer, sino ab lliscencia dels junats, y en este cas la deu desfer 286.

PARADA no es pot fer en les seqüies pera regar les terres que estan part de amunt de quelles pag 294.

PARADA en la seqüiola ningú pot fer 306.

PARADA dels partidors de la seqüia Roga 310.

PARADA alguna ningú pot fer en les seqüies pera que passe el aigua als termes de Nules y de Borriana 328.

PARTIDORS de les seqüies ningú pot embarrerar 329.

PENES de consellers deuen ser exequitades sens remisió 9.

al sindich, alias los jurats que entones seran les pagaran de propis 9. PENA de portar vi foraster no es pot remetre 41.

PENES del dany de mans que passen de un diner no es poden remetre 109.

PENES de establiments y ordinacions se poden demanar de paraula y sens escrit, salvo dret al clamant 181.

PENES no poden ajustar los seqüiers 33.

PENA de furtar llenya la pagara lo pare per lo fill 344.

PECUNIES de quitaments, marmesories, y altres se deuen depositar en poder del sindich, a coneig y disposicio dels dientes oficials reservant-se estos los drets que tingen en aquelles 23.

PEYTERS estan obligats a les ordinacions possades als sindichs y deuen donar conte de sa colecta huit dies ans de la fi de la administracio dels jurats y, cas que queden devant a la vila, com se deu portar el ejecutio contra aquells 25.

PEDRES ningú pot arrancar ni carvar en los autuxants, camins, y carreteres 92.

PENYORAR ningú pot llansar en los pous 192.

PENYORAR no es pot vendre al saig, peiter, ni sequier 160.

PENYORAR no es poden les armes y roba de illt 162.

PENYORA qui la haura penyorada en lo terme de la vila no la puga portar a altra jurisdiccio 180.

PESADOR del pes de la farina pot embargar les besties dels trinners en que traginen si falta farina en la caixa 169.

PESADES falses contra el carnisser les deu exequitar lo Mustasfara es porte la carn en cabas o en plat, mentres qui la porta sia de jurament 337.

PEIXCADORS a quin preu deuen vendre lo peix, y que es lo que deuen observar en vendre dit peix pera que no concoregen en pena alguna 258.

PEIXCATERIA deu estar proveïda de un pes de fusta que deu conservar lo carceler, o ministre 269.

PEIX Es deu vendre y pesar en lo pes de la peixcateria, mentre lloch hi haura 269.

PEIXCATOR que ven peix en la peixcateria, quin salari deu donar al carceler o ministre 269.

PELLS ningú pot adobar en les seqüies mafors 304.

PILATER no pot pendre sino el salari que dega tenir per adobar los draps 256.

PILATER no pot adobar de estranyes y forasters si ni ha pera adobar dels vehins de la vila 256.

PONT del Riu de Millars es deu regoneixer per los jurats una vegada al any 26.

PONTS dels braçals corribles, dels camins reals y sedeny's, els deu fer la vila 274 y 313.

PONTS de les seqüies majors es deuen conservar a costes de la vila 303.

PONTS de les regidores los deuen fer los horreters 313.

PONTS veninals y seqüies no poden travessar los garrados y bous 332.

PORCHS deuen tancarse de nit en lloc segur, pera que no vagen per lo terme festa de Tots Sants 128.

PORCHS atrobats sens guarda en la vila, rawals y fora 126 y 137.

PORCHS no poden entrar en era alguna sens voluntat del senyor de la era 127.

PORCHS maseses y no femelles o truges que no seran de ramat algu, atrobats fent mal en heretat, pot lo senyor de la heretat degollar-los 132.

PORCHS a la Comuna tan solament ne pot vindre e imbliar cascun vehi de la vila tires, a saber es, dos porches y una truja 134.

PORCHI atrobat sens guarda en heretat per lo senyor fills, misatgers, etc. se pot matar y deu manifestarlo al justicia, y es deu dividir lo porch mort ut ibi pleg 84.

PORCHS no es poden tancar en corral de altri sens il·liscencia del senyor del corral 139.

PORCH salvatge es pot vendre en la carneseria franch de taulatge 173.

POALS dels pous ningú pot pasarlos de una part del pou al altra, tenint o no tenint aigua 190.

POUS de la vila es deuen conservar y per ço ningú pot llansar brutetat alguna 192.

POUS [en els] de la vila ningú puga estar, post lo sol, havent dones en aquells, si no es que vulga aigua pera sos obs. 192.

POU del Barranch de Ratills es deu conservar 193.

PORTELLIS en la seqüia Roja ningú pot obrir 233.

PROFESSO dels disaptes pagues del acapte de la missa de la Verge si bastara, y si no de les animes 34.

PRENDES venudes per lo cequier, peyter, y vedellers es poden recobrar dins un mes pagant un diner per sou 188.

PRIVILEGIS y provicions reals sien registrats en un llibre pena aço deputat 201.

PRIVILEGIS de la vila se inquirixquen si ni ha algu per les cases dels particulars 216.

PRESENT algu no es pot admetre dels de Nules, Mascarell, y Vila Vella 229.

Q

QUEIXER de la seqüia de Villarreal com esta designat, y en diis confins, ningú pot arrancar de aquell abies, brosses o canyes sens lliçencia dels jurats 99.

QUEIXERS de les seqüies deuen ser abaiats, y netejats tots los anys 236.

QUEIXER de la seqüia dels partidors de Borriana es deu deixar un pam alt desde el aigua, y quatre ample 293.

QUEIXERS deuen tindre nou pams de ample 299.

QUEIXERS que estan dels partidors de Borriana asta la Azut deuen tindre quatre pams de ample davall la seqüia; tres pams a part de amunt, y un pam en alt desde el aigua venint la seqüia mes plena 300.

QUITAMENTS dels sensals que la vila respon, com se deuen ordenar pag. 206.

R

RASTOLL del any no pot ser pasturat per ganado algu dins sinch dies despues que haura plogut 74.

RASTOLLS açoatats per bestiar y haura garbes 94.

RASTOLLS de altri ningú pot espigolar 318.

RAFALL ningú pot vendre 336.

RAMA alguna pera dar brosta al ganado ningun pastor pot tallar ab gravissimes penes 344.

REVENEDOR no pot comprar vi vedat ni fer en ell maestria 55.

RECH de la sequiola, com se deu ordenar y regir 225.

REGAR ningú pot en dies de tanda, sia o no sia crida, si no es que no puga regar sino en dia de tanda 234.

REGARSE poden les terres dels horts sens demandar lliscencia al sequier 279.

REGAR no es poden les terres fora els horts sino ab lliscencia del sequier 280.

REGAR ab dos portells, o ab dos files ningú pot 281.

REGANT deu passar guarda al aygna que es dita de seca de la sequiola sens lliscencia del sequier 295.

REGAR ningú pot sens lliscencia del sequier 302.

RECH de sortes alqueries 308.

REGANTS de la parada dels partidors de la sequia Roja deuen observar les tandes 310.

RIFAR y jugar peix o carn ningú pot 177.

ROBES que es donen als pobres de caritat no es poden vendre per ejecucions 163.

ROBES que es venen en almoneda es deuen vendre en lo lloch destinat de la plaça 263.

ROSEGAMENTS de empelts de oliveres y garrofes 317.

S

SACRISTANS y lluminaris tenen facultat de nomenar los jurats 35.

SALARI de Justicia y llochtinent se ha augmentat fins en suma de cent sous en lo justicia, y en lo llochtinent sinquanta sous el qual augment hagen de cobrarlo dels tenses de les penes que la vila te 208.

SALARI dels sindicis se ha augmentat en cinquanta sous 222.

SALARI es deu donar al oficial que va a les asignacions y convocacions de les viles 210.

SALARI de sobreestants de obres es tres sous cada dia 213.

SALARI dels Jurats es cincuenta sous 222.

SALARI del escrita dels jurats es cent sous, y com se deu pagar 224.

SALARI dels apreadors quin es 227.

SALARI de Mustassaf 277.

SANGONERES de les seqüies deuen ser tapades 238.

SAL qui reven no pot guanyar mes que mealla per almut 270.

SEURE en lo Consell y votar, com se deu 16.

SEMBRATS de nit ningú pot travesar 97.

SEQUIES ningun goze trencar, fer parada, ni obrir, ni tancar ull algu de aquelles 167.

SEQUIA magor es deu conservar ab limpresa, y per ço ningú pot llavar draps, banyar besties, ni fer altres sucietats 195.

SEQUIOLA com se deu regir, y administrar 307.

SEQUIES no poden travessar los ganados y bous 332.

SEQUIRS no poden dar lliscencia pera regir, ni agusjar pena alguna 333.

SEQUIRS no es poden seguir ni de nit ni de dia 328.

SENCALLS poden carregar los veuhins de la vila sobreedita per obs de quitar senyals forasters a ses despeses pag. 204.

SENDES y sedenys de la hora es deu anar per elles segons se ha costumat y esta ordenat en lo establiment antich 276.

SINDICH qui haura estat un any no pot ser elet sindich que no passen sis anys tinguen 23.

SINDICH es depositari de totes les pecunies de quitaments, marmesories e altres a disposicio dels jurats, y altres oficials, reservant-los a estos lo dret que venguts de sa misaigaria 219.

SINDICHES deuen cobrar los credits de la vila que es posaran en lo llibre de son sindicat 220.

SINDICHES elets, y rehusen admetre lo ofisi, quina pena tenen 220.

SINDICHES tenen de salari cent sous pag. 126.

SINDICH les pages que faran en nom de la vila que passaran de sinch sous, no les pugen fer meix que no intervenga albara dels jurats 221.

SINDICH te obligacio de monstrar als jurats lo llibre de son sindicat sempre que per aquells sera demandat 221.

SINDICH finit lo any de son sindicat deu donar conte sempre que per los jurats sera request 221.

SINDICH si per sa desgracia o delicto deu deixar la vila, te obligacio de posar un substitut en lloch de ell 221.

SISA deu pagar lo foraster que posara en lo hostal del vi que comprara dels veuhins, contant dos dines per cascuna quarta, y si no els paga los pagara el hostaler 51.

SISER no pot fer avinença ninguna sobre el vi de taverners y pa de flaquers no pot haver sisa de aquells, sino del vi si sit y no del comprat o venut fora taverna, y sens sisar 54.

SORREGAR ningú pot terra de altri, carrera privada o vehinal 114.

SOCACADORS de moços y criats, quina pena tenen 319.

T

TREBALLAR ab bestia ningú pot en dia de dumenge 262.

TAVERNER no pot acullir a bevedor o frequentador de taverna de la hora del seny en avant 42.

TAVERNERS no poden vendre en sa taverna, ni altre per ells en altre puesto, carn, hous, peix, ni altres coses 46.

TAVERNER atrobat en frau, en quina pena cau 56.

TALA de bestia y bestiar, com se deu judicar, així en respecte de la pena com del dany, llargament 72.

TALA de gallines, anets y oques, com se deu judicar 79.

TALES no es deuen demanar que primer no sien preades 112.

TALES es deuen demanar ans de prearse si els senyors de elles juren que ya dany 113.

TALES com se deuen demanar en les assignacions y corts de Villarreal y Borriana 123.

TALES les deuen pagar los senyors dels corrals aon tancaran los bestiars que hauran fet les tals tales 145.

TRANCA de altri ningú pot cremar 89.

TANDES en los pous se deuen observar 190.

TANDES de les sequies es deuen observar 234.

TANDA y orde que es deu observar entre els regants de la sequiola 305.

TANDES es deuen observar per los regants de la parada dels partidors de la sequia roja 310.

TALPONERES de les sequies deuen ser tapades 238.

TAPIES es deuen fer en bona crosta de morter 253.

TARQUIM, qui traera de la sequia desde els partidors del camí de Borriana, lo deu llevar dins deu dies despues que lo haura tret, alias sei pot emportar qui vulga 293.

TALLANT no pot tenir en sa casa baco algu 338.

TERME de la vila deu ser regonegut dos vegades al any per los justicia, jurats y demes oficials a fi de veure si se hauran cremat y arrancat abres y si se an fet escorrenties en les terres 26.

TERRES que tindran los forasters en lo terme les poden prendre los vehins de la vila, pagades les millores y altres meicions 200.

TERRES del terme no es poden establir a forasters 346.

TENDERS no poden parar tenda los dumenges y fistes 251.

TEIXIDORS no poden plegar lo drap a doble que hauran teixit, mentres no el hagen monstrat al duenvo 266.

TRAVESSAR de nit ningú pot per horts tancats y sembrats, 97.

TRAGINERS deuen portar les taleques de la farina al pes si lo foment que hauran molt passa de una barcella 163.

TRAGINERS del molí del cap de terme no tenen obligacio de portar al pes la farina que hauran molt 168.

TRAGINERS deuen tindre sempre en la caixa farina, so pena de quedar embargada la bestia que traginen 169.

V

VAGAMUNTS no es deuen acullir en hostals de un dia y una nit avant 59.

VALL de la vila es deu conservar, y per ço ningú pot cavar, llevar terra o pedres de les vores de aquell, 93.

VAGANTS de la vila, vide Artuxants.

VEHINS de la vila que busquen impediments per no ser consellers y oficials, es deuen reputar per no vehins 6 y 8.

VELA de les iglesies ningú puga torbar, ni anar a velar que no aga justa causa 178.

VENDA de roba, besties, o bestiars, y penes de sequia per los sequiers y vedellers, a sa instancia feta, les tals coes venudes per dites rabons se poden recobrar dins un mes donant al comprador certa cantitat per cascun sou 188.

VENDA en almoneda es deu fer en lo lloch destinat en la plaça 263.

VENDRE es pot al menut qualsevol cosa, mentres no toque en arrendament de la vila 335.

VESTMENTS de la sacrissia si algun prevere los penda pera sotterrarse, o sos hereus, estos, mort dit prevere, agen de donar al sacrissa vestiment equivalent o pagar setanta sous, lo que cumpliran dins tres mesos, 193.

VENTAR no es pot en la vila 248.

VENTAR ningú pot en dia de dumenge, pag. 262.

VI de fora terme no es pot portar de ningun modo, menos que ab lliscencia dels jurats, cas que ni haga falta en la vila 40.

NOTA, qué dita lliscencia ha de ser general y no particular 41.

VI a taverna ningú per ell ni per altri pot vendre sino en cas que tinga un quartó de vinya 43.

VI ningú pot vendre per altri menut, ni a taverna 45.

VI no es pot comprar peia vendre al gros, ni al menut 47.

VI foraster, qui tindra lliscencia dels jurats pera vendrel en la vila tinga obligacio de vendrel en la plaça 48.

VI de les Alqueries, y terme de Villarreal no es deu portar a dita vila menos que despachant abara los jurats 49.

VI a quartes pot vendre cascun vehi 51.

VI que sera vedat ningun revenedor lo pot comprar no fer en ell maestria 55.

VI encara que sia foraster o estrany se pot vendre sens pena alguna pag. 322.

ULLASTRES y gatoferes borts ningú pot cremar, arrancar ni tallar 107.

ULLS de les sequies no es poden obrir ni tancar 167.

VOTAR y seure en lo Consell, com se deu observar y ordenar, 16.